

T A R T A L O M

▶	3	HÁY JÁNOS	
		Termosz	vers
▶	5	VÁRADY SZABOLCS	
		Hangok nyolcvan táján: Találkozás, Félálomban, Ritmusban, Ébredés, Kétség	versek
▶	7	FARKAS WELLMANN ÉVA	
		Magad lehetsz	vers
▶	8	KOVÁCS DOMINIK–KOVÁCS VIKTOR	
		Lesz majd minden	regényrészlet
▶	12	MARKÓ BÉLA	
		Ceruzacsonk, Autóbusz Kufsteinba	versek
▶	15	FINTA ÉVA	
		Az illúzió mértanáról, Hatszáz pengője Attilának	versek
▶	18	GÁL FERENC	
		Járó föld, Ellenpróba	versek
▶	20	KONTRA FERENC	
		A dalmaták fehéren születnek	novella
▶	24	LUZSICZA ISTVÁN	
		„Minden könyvem ugyanazzal a lélekkel írtam” – Beszélgetés Kontra Ferencsel	
▶	28	BÍRÓ JÓZSEF	
		Csodanőm, Éden	versek
▶	30	SZABADOS ATTILA	
		A varrógép, Fortuna, A haláloz híre, Tervrajz	versek
▶	32	SZÉKELYHIDI ZSOLT	
		Kifűl, Dühünk vége, Másol	versek
▶	35	ECSÉDI ORSOLYA	
		Az ajtók záródnak, Nem ma	novellák
▶	38	KÜRTI LÁSZLÓ	
		ha ötvenéves, másképpen hittük	versek
▶	40	AJLIK CSENGE	
		Vénasszonyok nyara után, Hidegűző	versek
▶	41	LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ	
		Szervraktár	versek
			PAPÍRHAJÓ
▶	44	FECSKE CSABA	
		Nagyapa, Az Operenciás tenger, A felnőttek szerint	versek
▶	46	FÁBIÁN TIBOR	
		Egy hős öltözzön alkalomhoz illően, Világgá mentem, Horgásziskola, koránkezelőknek gyerektörténetek	
▶	49	VÁRFALVY EMŐKE	
		Álomjáró tippek nem csak rossz alvóknak – Majoros Nóra: Álomjáró Márton	kritika

MŰHELY

- ▶ 51 **BARÁTH TIBOR**
A betűkre hulló élet – Várady Szabolcs Válogatott verseiről tanulmány
- ▶ 56 **FRIED ISTVÁN**
„Várja a hinni valót” – Lövétei Lázár László Zákeus fügefája című verseskötete ürügyén tanulmány
- ▶ 60 **BRUSZT MÍRA TÜNDE**
És nem volt előtte semmi. Vagy mégis? – Háy János: A bogoyósgyümölcskertész fia című kötet recepció- és hatástörténeti elemzése tanulmány

- ▶ 69 **NAGY IMRE**
„Nem csak az a fontos, hogy kép legyen, hanem egy kicsit igazság is!”
– Gondolatok Földi Péter festői életművéről tanulmány
- ▶ 76 **SHAH GABRIELLA**
A kereszten. Földi Péter alkotása a Kisboldogasszony templomban

SZÍNHÁZ

- ▶ 81 **EGRESSY ZOLTÁN**
A Cholnoky-kód dráma

FIGYELŐ

- ▶ 98 **BEKE OTTÓ**
Fiú – a háttérben – Kontra Ferenc: A fiú (Elszánt történetek) kritika
- ▶ 100 **KIS PETRONELLA**
A mások sorsa gyermekszemmel, felnőtt fejjel – Száraz Miklós György: Bitang nyarak kritika
- ▶ 103 **SOMI ÉVA**
„Elgondolni az idő és a tér szövetét” – Szeifert Natália: Örökpanoráma kritika
- ▶ 106 **FARKAS GÁBOR**
Terjeszkedő bizonytalanság – Áfra János: Omlás kritika

Termosz

Jó minőségű
termoszt vettem.

Amikor még
meleg volt a testem,
öcsém, kanyar, de jó.

hogy jó minőségű
termoszt vettem,
Őr melegét, őr hidegét,
art őri, ami elment,
félek a nyaralt,
nyáron a telet.

Nyár van, ismét
a hideg utat.

Bemű maradt a tea íze,
amit még akkor bűkövel be,
amikor a termosz épp
elment a nyáron a telet,
amikor még, amikor még,
amikor még valóság volt,
ami most elment.

Háy János

Termosz

Jó minőségű
termoszt vettünk.
Amikor még
meleg volt a testünk,
összebújtunk, de jó,
hogy jó minőségű
termoszt vettünk,
őriz meleget, őriz hideget,
azt őrzi, ami elmúlt,
télen a nyarat,
nyáron a telet.
Nyár van, iszom
a hideg vizet.
Benne maradt a tea íze,
amit még akkor töltöttél bele,
amikor a termosz épp
elkezdte nálunk az életét,
amikor még, amikor még,
amikor még valóság volt,
ami most emlék.

Hangok nyolcvan táján

Találkozás

Nahát, édesem, ezer éve!
Semmit nem változtál – te, hogy csinálsz?
Muszáj leülnünk, figyelj, annyi minden...
Most rohannom kell. A fészbukon
megtalálsz. Na, szia. De megkeress ám!

Keresnélek, édes,
csak tudnám, ki vagy.

Félálomban

Akadsz-e még,
öreg horog,
halak szájába álnokul?
Vagy rág a rozsdá becsület?

Ki kérdezi?
Honnan beszél?

Öreg horog?

Ritmusban

Volt nincs nincs pedig volt
volt volt nagyon is volt
nincs nincs dehogy is nincs van
nincs
van
nincs
van van van van van
ugye van ugye hogy ugye hogy nincs

Ébredés

Egy könyv, ahogy a polcról leesik,
egy hír megint arról, hogy mi van itt,
egy álom, hova foszlik, keresem,
felébredek, nem lesz meg sohasem.

Kétség

Azt nem kellett volna,
nem úgy kellett volna,
azt meg azt meg azt meg azt se!

Hát jó lenne most a
tábláról szerinted
letörölni mindet?

Na de hogyha nincs helyette
utánod s meginted?

Mi maradna hátra,
hogy megmagyarázza,
mi volt az, aki te voltál?

Egy tabula rasa?

Magad lehetsz

A béke sok négyzetméteres lakás,
szabadon nyílnak, csukódnak a termek,
nem tiltja lépted harc, sem hallgatás,
nem tessékelnek ki és nem perelnek.

Magad lehetsz. Ha úgy vágyod: magadra.
Vagy hogyha másképp: legvalóbb magad.
Ha néha kulcsod, nyelved elakadna,
kerül olaj, mely nyit csak, nem ragad.

Nyújtózkodnál, és azt mondják, lehet.
Helyükre rendeződnek izmaid.
Belakják (s te is) az ismerős teret.

Fellélegezhetsz bátran, hisz ma itt
vendég lehet az is, ki nem szeret.
A zsálya attól még bontja szirmait.

► KOVÁCS DOMINIK
► KOVÁCS VIKTOR

Lesz majd minden¹

8.

Elég lesz már

(részlet)

A Nusi egyre nagyobb hírre tett szert az iskolában. A harmadik elemi végén a szokásos kitűnő bizonyítvány mellett egy járási tanfelügyelő írásos dicséretét is hazahozta. Beszélték, hogy a tanítók a feleleteit követően meg se bírnak szólalni, annyit kérdeznek csak, hányast adjunk, te leány? Persze bőven voltak azért, akik kétségbe vonták a Balogh Anna képességeit, és sokkal inkább a szülői bőkezűség eredményének tudták be az elismertséget. Tagadhatatlan, hogy a Martos tanító felesége több kacsát hordott ki a heti piacra, mint egynémely polgárné, s ezeknek a kacsáknak a java a Baloghék udvarából származott. Miután a Kellerschmied-kölcsönt az utolsó fillérig visszafizették, könnyebben ment az adománytevés. Az iskola falainak rendbetételéhez például a Simon öt napszámot és tizenkét zsák meszet küldetett.

Bár tavasszal meg nyáron, mikor a munka jobban dirigált, szó sem lehetett ilyesmiről, a Zsófi nemigen bánta, ha a lánya egy-egy téli délutánon pajtásokat hív át magukhoz. Lekváros kenyeret kent nekik, cukros teát főzött. Egyedül a Nusi szájassága mérgesítette: valahányszor elsétált a kisszoba mellett, ahol a Klein Berta meg a Póka kocsmáros lánya, az Erzsi vendégeskedni szokott, mindig a saját kölkét hallotta beszélni, ráadásul csupa falubeli pletykáról, amit nyilvánvalóan a szüleitől meg az öreganyjától hallhatott. A történetnek két siska lett a vége, mihelyst a cimborák elköszöntek, meg a hosszú bőgés, meg a hosszú anyai magyarázás, miszerint egy ekkora gazdaleánynak, aki ráadásul osztályelső, sehogy se illik locsogni. A többi kölkök felől nézve akarnokságnak tűnik a hosszú beszéd, s azonfelül veszedelmes is. Amit ők itthon kitárgyalnak, az itthonra való, nem kell tudnia róla a világnak. Ez és az ehhez hasonló esetek megtették a hatásukat, a Nusi visszafogottabb lett, noha a változása a társai szemében jobbra beképzeltségnek látszott. Ha a két tanóra közti szünetben összegyűltek az udvaron, szinte sose ragadta magához a szót. Hallgatta a többieket, és közben mosolygott, de olyan zavartan, hogy senki sem tudta eldönteni, kedvességből mosolyog-e, vagy gúnyolódásból.

Ami azt illeti, a Berta meg az Erzsi valóban nem bánták ezt a befelé fordulást. Így, hogy ők is szóhoz jutottak mellette, sokkal szívesebben társalogtak a barátnőjükkel, mint korábban. Leginkább a Pókáké házában szerettek időzni. A kocsmáros meg a felesége éppen olyan parasztfurma népek voltak, akár a Nusi szülei, de a házuk berendezése sokkal újabb divatot követett, mint amazoké. A lakatlan első szobát zöld szobának hívták, mivel a dunyhákon meg a hosszú szekrényen kívül zöld bélésű karosszékek is álltak benne rekamiéval. A kredenc mögött sok egyforma bőrkötésű könyv sorakozott, mégsem ez számított az igazi különlegességnek, hanem a zongora a sarokban,

1 A mű megírása idején Kovács Dominik a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz Zsigmond-ösztöndíjasa volt.

amin az Erzszi ráadásul tökéletesen tudott játszani. Ha a barátnői eljöttek hozzá, sorra muzsikálta a nótákat, *csipkés a szőlő levele*, azok meg énekeltek hozzá, zengtek tőle a falak. Az öregeket a legkevésbé sem zavarta a zsvaj, a kocsmárosné időnként benézett hozzájuk a kezében egy tál almás lepénnyel.

– Egy kis rágnivaló a Póka-dalárdának – mondta, és magukra is hagyta őket. Nem lehet csodálkozni rajta, hogy a Nusi beleszeretett ebbe a vidám világba. Hamarosan előhozakodott vele az anyjánál, hogy szívesen zongorázna, hiszen náluk is van hely az első szobában.

– Zongorázok én neked mindjárt – felelte a Zsófi. Azt hitte, lezárták a kérdést, a leány azonban nem nyugodott, újra és újra rágni kezdte a gazdáné fülét, amíg az fel nem pofozta rendesen. Hogy gondolhat ilyesmire? Az ősszel az öccse is iskolás lesz, felszerelés kell neki, toll, könyv, tábla meg füzet, nem győzik a külön hóbortokat.

– Kegyetlen vagy ezzel a leánnyal – rázta a fejét a Péter Zsófi, miután a Nusi sírva kiment a konyhából.

– Mit csináltam volna? Hallgatok a bolondságára?

– Akkor se jó így.

– Maga, anyám, simogatva nevelt minket, ugye? – vágott vissza a Baloghné, az öregasszony meg elharapta, amit mondani akart. A Nusi kívánsága hamarosan a Simon fülébe is eljutott, és ahogy tőle mostanában számítható volt, rögtön lelkesedett. Ha ezen múlik, hogy a leányát ne nézzék ki a kisasszonyok közül, hogy ellenezhetnék a kérést? Nem mintha a gazdának különösebb fogalma lett volna az efféle úri dolgokról. A muzsikát a citera meg a cigányok hegedűje fokáig ismerte, zongorát soha életében nem látott, azt se tudta, hol szokás vásárolni. Most sem röstellte viszont a tudakozódást. A következő hitelszövetkezeti ülésen gondosan ügyelt rá, hogy a Klein mellett foglaljon helyet.

– Hát te, Balogh? – kérdezte a szatócs.

– Odavagyok.

– Orbáncos a malac?

– Makrancos a lányom.

– Melyikünké nem az?

– Most éppen zongorát akar...

A Klein nyelt egyet.

– Akarjon csak egy darabig.

– A tiedé nem akar?

– Mit tudom én? Az anyja ügye.

– A tiedé is akar biztosan. Együtt látták a Pókáéknál – és a gazda kibökte: – Vegyünk egyet felesben.

Jött hozzá mindjárt a terv is: fél évig náluk áll majd az új szerzemény, fél évig pedig a Kleinéknél, elvégre csak néhány utcára vannak egymástól. A két leány meg hadd örüljön, hogy nincsenek lemaradásban a Póka Erzsitől. A Simon addig-addig győzködte a boltost, hogy az ülés végére az is a legnagyobb elszánással hajtogatta a dolgot, s mint tájékozott ember intézni is kezdte az eljárást. Két-három hónapba is beletelt, mire az egyik fehérkömlődi kereskedésnél olyanra találtak, amelyik mindegyiküknek tetszett. A cseh fenyőből készült, fehérre mázolt hangszerhez, ami egy végrehajtást szenvedett gróftól került az üzletbe, a két vásárló eleinte nem is igen mert hozzányúl- ni, félve dirigálták a napszámosokat, hogy rakják a szekérre. Le se lehet írni azt az ámulatot, ami a Nusi meg a Berta arcán ült, mikor az ajándékot meglátták. Nyomban mindketten elé telepedtek, nézegették, próbáltak klimpírozni rajta.

A lelkesedés hosszú napokig tartott, s ki tudja, talán még ma is tartana, ha a gyerekek meg nem tudják, hogy a zongora mellé szükségeltetik a tanítómester, s ez a tanítómester ki más is lehetne –

a Tántika. A csaknem két méter magas, sovány vénlányának valójában Radán Judit Magdolna volt a becsületes neve, ezt azonban az égetthalmiak nem is tudták róla, noha ott született köztük, már gyerekként elnevezték Tántikának. Egyesek szerint azért, mert tízéves kora körül almabort ivott a vásárban, s a nyári hőségben megtántorodott tőle, szédelegve mászott fel a szekérre. Valószínű viszont, hogy inkább a pipiskedő, németes szavajárása miatt hívták így, ami a falubeliek szemében fölösleges módizálásnak látszott. A hajadon szülei parasztok voltak, egy cseppnyi sváb vér sem folyt az ereiben. Az apjára, az öreg Radán Imrére mindenki emlékezett, ahogyan mezítláb, rongyos kötényben ül a düledező viskója előtt, holott a vagyona felől akár egy külön kastélyt építtethetett volna, a telekkönyvben legalábbis kétszáz holdat jegyeztek a nevére. Az anyja egyszer evett egy nap, malacetetés közben jóllakott néhány szem főtt krumplival. Mire a teszakedés akkor? Lehet csodálkozni rajta, hogy az emberek megmosolyogták a Tántikát, amiért fehérkesztyűt húz, s a gyülekezeti szeretetvendégségek alkalmával eltartott kisujjal szürcsöli a kávé? Egy tudást mégis tiszteltek benne: kiválóan orgonált a templomban, kézzel-lábbal, szenvedéllyel, győzte csapkodni a billentyűket.

A Klein szatócs meg a Balogh Simon abban állapodtak meg vele, hogy hetente jár majd hozzájuk leckét adni. Amint a Tántika megérkezett, csak a két lány maradhatott bent, a család többi tagjának ki kellett mennie a nyári konyhába, hogy a Judit Magdolna kisasszony öméltósága szabadon uralkodhasson. Eleinte próbált kedves lenni a lányokhoz, mindent és mindenkit becézett, az asztalt asztalkának mondta, az ajtót ajtócskának, a kertet kertecskének. A retiküljében mindig tartott négy darab kockacukrot, egyet a Nusi, egyet a Berta, kettőt pedig a maga számára. Az órák rendre azzal indultak, hogy a cukrokat elszopogatták, s a Tántika gondosan ügyelt rá, hogy csak akkor vegye a szájába az édességet, ha amazok végeztek vele, hadd pislogjanak rá sóvárogva. Ilyenkor úgy érezte, egy titkos versenyen arat győzelmet, a bátorsága szárba szökött, s kezdődhetett a lecke, ájn, cváj, dráj, ájn, cváj, dráj. A Tántika rögvést az első alkalmat követően kijelentette a Baloghéknak, hogy a lányuk igen messziről indul a művészet felé. A Nusi ujjai (ó, ne vegye piszkálódásnak a drága apácska-anyakcska) egyelőre butácska parasztujjak, időbe telik, míg a finomságot, az érzést bele tudják nevelni, ha egyáltalán. A Simon meg a Zsófi, ahogyan azt a korabeli szokás tartotta, némán hallgatták a kisasszony szavait.

– Maga csak tanítsa, néném – szegte fel később a fejét a férfi. – Mi meg fizetjük.

Ahogyan ebből számítani lehetett rá, az egész télen áthúzódó tanfolyamnak nem az elégedettség vetett véget, hanem a kudarc. A Tántika fölöslegesnek tartotta a könnyű gyakorlatokat, mondván, azokon sose tanul meg az ember játszani. Oda kell ülni a billentyűzethez, s az isten kegyelméből kapott türelmünkkel kikeresni rajta a hangokat, melyik következik, hogy áll össze a nóta. Ha fél nap, hát fél nap, nem a végtelenség. Ezen kívül semmit se okított-magyarázott, kért helyette, mintha primás húzná neki a nagyvendéglőben.

– Azt, hogy *Magas jegenyefán sárgarigó fészek...*

De ki se mondta rendesen, máris a zsebkendőjéért nyúlt, törölgetni kezdte a szeméből kibújó könnyeket. Az egyik régi udvarlója ennek a nótának a strófáit írta az emlékkönyvébe kipirosított betűkkel.

– Azt, hogy *Ha kimegyek a temető mély árkába...*

Mert ez meg az anyja nótája volt.

– Azt, hogy *Sötét erdő sűrűjéből...*

Ez meg az apjáé, és így sorban. A Tántikának anyáról tíz nagybátyja, apáról tíz nagynénje volt, s ezeknek fejenként legalább tíz nótája. A Nusi meg a Berta egyszerre ültek a klaviatúra fölé, és a négy szerencsétlen kéz hasztalan kutatott a hangok után, egyetlenegy nóta se állt össze belőle, csak az éktelen, pokolinak tetsző ricsaj, aminek rendszerint a kisasszony süvöltözése vetett véget.

– Hagyjátok abba, ördög muzsikusai! – és hosszan, kíméletlenül leteremtette őket. Nem tud-

ni, ki unt rá előbb a leckére: a csalódott lányok-e, a csalódott Tántika, avagy a csalódott szülék, akiknek eddigre szintén istenesen elégük lett a fülsértő zajból. Mindenesetre a Zsófi a tavasz közeledtével odaállt a Radán Judit Magdolna kisasszony elé, s alázatos hangon megkérte, az órákat lehetőleg a következő novemberben folytassák majd. Jelenleg annyi sok dolog akad a földeken, hogy a leányuk semmiképp sem győznék hétről hétre a leckét. Ám a következő november, a második, a harmadik is zeneóra nélkül telt, a negyediken a Tántika örökre megpihent. Utóbb a hajdan nagy gonddal készített hangszerről is elfeledkeztek a tulajdonosai, amit sokáig a Kleinék szűk szatócsüzletében tartottak, hátha valakinek megtetszene. De még a kastélyos bérlőknek se kellett, így a hátsó fészkerbe került. A boltosnak azonban hamarosan ott is útban lett, ezért megkérte a Simont, hogy vállalja át. Akkor amaz a napszámosokkal szekérre rakatta, majd beállította a nyári konyhájuk sarkába. A Zsófit egyáltalán nem zavarta, hogy foglalja a helyet, sőt kifejezetten örült az úri holminak. Minden főzést követően ecetes ronggyal törülgette át, nehogy a sparheltről a zongorára fröccsenő zsírfoltok rászáradjanak, azonkívül horgolt csipkefedőt terített a tetejére.

A nagy kenyér (M. V. J. tiszteletére) (2015–2016; olaj, vászon, farostlemez; 103×103 cm; fotó: Dömötör Mihály)

Ceruzacsonk

Körbeálltuk a megyei első titkár hatalmas íróasztalát. Nem volt már sehol a megye első embere. Fél órával azelőtt egy rémült, véresre vert férfit hoztak be az irodába a felajzott tüntetők. Hogy ő a párttitkár. Hamar kiderült, hogy csak banktisztviselő. Ismerte valaki. Megzavarták a forradalmi tanács ülését. Illetve meg sem kezdődött még az ülés, próbáltuk letisztázni az előző este hirtelenjében papírra vetett névsort. Egy kócos magyar lány ült az íróasztalnál, ott álltam közvetlenül mögötte. Volt egy másik lány is, ide-oda rohanguált, állandóan közbeszólt, izgatottan hadonászott. Talán az ortodox pópa lánya. Nem szeretett minket. Valamivel többen voltunk magyarok a listán. Majd néhány év múlva ismét ők lettek többen. Egyébként egy nappal ezelőtt a mindenható még vigyázott a város etnikai arányaira. Kissé el is túlozta. Négy magyar, két román halott. Láttam, hogy a magyar lány halántéka gyöngyözik az izzadságtól. Kialvatlannak és ápolatlannak tűnt. De ilyen a forradalom. Ceruzacsonkot markolt görcsösen. Veste a neveket a papírra. Néha kidugta a nyelvét. Nehezen haladt, időnként visszakérdezett. Hol magyarul, hol románul válaszoltak. Most még alig volt vita. Kitört a ceruza hegye. Fogalmam sincs, miért nem volt ott semmi más írószer. Talán azt is összeszedték tegnap, amikor elfoglalták a székházat. Akárcsak a szekrényekből a kávé, a cigarettát, a vodkát és a szalámit. Valakinek volt egy bicskája, meghegyezték a ceruzacsonkot. Lehetett folytatni a forradalmat. Persze Kalasnyikov már nem volt senkinél. Szuronnal úgysem lehet ceruzát hegyezni. Vagy ki tudja. Szóval még kisebb lett a ceruzacsonk. Így fogyott el

a forradalom is. Akkor még nem. Napokig kitartott. Silabizálta az izzadt lány a listát. Megszavaztuk saját magunkat. Aztán egyikünk kiment az erkélyre, és felolvasta az összegyűlt tömegnek is. Megszületett a képviseleti demokrácia. Nem lángbetűkkel írták az égre, hanem egy ceruzacsonkkal. Csupán utólag, a történelemkönyvben lesznek ebből lángbetűk, Mint még mások is közlünk, a betűvető lány igazolványt kapott később arról, hogy forradalmár volt. Kérni lehetett az igazolványt. Én végül nem kértem. Pedig adómentességük van a forradalmároknak. Hogy éppen ott voltam? Előbb-utóbb le kell tagadnom. Vállalkozó lett abból a lányból. Üzletasszony. Bizonyára nem ismerném meg. Belőlünk is lett, ami lett. Rég elfogyott a ceruzacsonk. A csalódásnak nincs múzeuma. A szégyennek sincs. De a sortűzben elesettekről legalább idejében utcát neveztek el.

Autóbusz Kufsteinba

Így igaz, félig-meddig kifakult napkeltét küldünk nyugatra, és véraláfutásos alkonyt kapunk tőlük. Meg használt történelmet. Turkálóból királyt. Bár az már rég volt. Felvilágosodást is. Aminek állítólag keletről kellene jönnie, akárcsak a felkelő napnak. Legalábbis a csillagok mai állása szerint. Amikor egy reggel eltűntek a korlátok, és a korlátlan lehetőségek országában ébredtünk mi is, csak jött újra meg újra a napnyugta, jött a demokrácia, és jöttek hamarosan a használt autók is. Ki lehetett szállni a napkeleti tragacsokból, és rögtön be lehetett ülni valami másba. Az ezüstös festék felhólyagzott a rozsdától itt-ott. De mit számít? Nem kell közlőrl nézni. Meg aztán jobb egy kissé viseltes Nyugat, mint egy vadonatúj Kelet. Azt hiszem. Sok mindent ki kellett cserélni. Olcsón szerzett Marosvásárhely néhány kimustrált, de még működő autóbuszt. Többek közt Ausztriából. Számítottak a testvérvárosi

kapcsolatok. Nem festették újra, a német feliratok is ott maradtak érintetlenül. Az autóbuszok hátsó ablaka alatt hatalmas betűkkel azt írta: Kufstein. Csupa üveg, csupa Kufstein. Tehát itt járt Kazinczy, jutott eszembe valahányszor. Ma viszik. Holnap is. Azután is. És mindig kinéz a hátsó ablakon. Nehéz felismerni. Olykor egy kisfiú, máskor cigányasszony, néha kucsmás parasztember. Álcázza magát. Mind-mind Kazinczy. És még hátravan a nyelvújítás. Aztán eltűntek ezek a buszok. Lett pénz újakat vásárolni. Várjuk vissza Kazinczyt ide, ahol nem is járt soha. De addig is el kellett ezt mondanom, mert évek óta fel-felötlik bennem, hogy vers lehetne belőle. Autóbusz Kufsteinba. Most meg hirtelen attól félek, egyedül nekem volt olyan fontos. Mint amikor néhány pohár bor után úgy érzi az ember, hogy zseniális ötletei vannak. Másnapra aztán csak valami szégyenérzet marad, semmi más. Autóbusz Mohácsra? Hát persze. Világosra? Igen. Fehéregyházára? Hogyne. Naponta megy busz tőlünk Segesvárra is. És akkor mi van? Augsburg? Vagy Arad? Noirmoutier? Az sziget. Oda csak hajóval. Borogyino? Solferino? Erre is, arra is. Vagy újabban éppen Bucsa? Nem folytatom. Csupa vers a világ. Van járat mindenfelé.

Az illúzió mértanáról

A színpadon egy idegen.
Még nem tudjuk:
profí, dilettáns,
vagy bennünket megtévesztő ripacs.
Előadása nyersen szemtelen.
Hittel vértézve lehetne önpusztító,
magát feltáró harlekin,
vagy harakirit végző szamuráj.
Csakhogy unott és fád is ehhez képest,
teszi, amit egy csöppet sem muszáj –
tehát egyik szerep sem hiteles.
Az eszközei minimálisak.
Varázsol kalapból nyulat,
galambot mellényzebből –
elrepül,
fehér villám marad.
Pénzt teremt ujjai között,
számolja, eltünteti és derül
székébe süppedve megannyi átvert néző.
Az illúzió hihető,
pedig tudjuk:
ez csak egy szakma.
Varázslat – végtelen gyakorlás árán.
A cselekmény rejtetten,
két mozdulat közt eltűnik.
Más van, mint amit látunk.
S az arc is más, az sem tulajdona.
Maszk, miként a fintor, a mosoly,
a meg nem magyarázható fölény.
Rejtve figyel. Titokzatosan.
Odalent taps.
Jár neki, ezt fizetik benne,
hogy létrehozza, ami sosem volt,
a látvány kidolgozott menetét.
Altat, megtéveszt, bűvkörébe von,
és felfokoz – egyre céltudatosabban.
Játszik. Velünk is.
Várom, hogy hibázzon.

De semmi kedve.
Mérnöki mozdulat
minden jelenet, s amit közbeékel.
A megtévesztés lényege
ott van a kisujjában.
Minden hihető, bár nem hiteles.
Hazamegyünk. S a gyerek otthon
varázsdobozt kér, trükköket
gyakorol egyre
a tükörrel szemben.

Hatszáz pengője Attilának

volt hatszáz pengője Attilának
hatszáz pengője volt neki
bizony sok pénz a hatszáz pengő
így gondolhatta valaki
bizony sok pénz a hatszáz pengő

Cserépfalvi adta neki
előlegként a hatszáz pengőt
hogymire vinné végre
hiszen sok pénz a hatszáz pengő
hogymire vinné végre

hogymivá lett a hatszáz pengő
ezerkilencszázharminchétben
július hava elején
hogymivá lett a hatszáz pengő
arról az írás nem beszélhet

a Siestában lett szegényebb
vagy valamelyik kávéházban
hogymibe húzták volna kedves
kortársai a jó barátok
vagy elhagyta – örök titok

annyi bizonyos: Attilácska
azt hihette talán egy fél nap
hogymivégre egyenesbe jönnek
a sorsa görbe szálai
hogymivégre egyenesbe jönne

de bizony nem jött egyenesbe
csak be a Siestába végig
amíg a könnyét csorgathatta
amíg elsírta minden évét
és hogy eltűnt a hatszáz pengő

A Pócos kocsmá légyfogója (A szép kocsmárosné) (2014–2015; olaj, vászon, farostlemez; 205×90 cm; fotó: Sulyok Miklós)

Járóföld

Időben visszavonultunk.
Mire a gőzkamrában elnyúlt
testek a kritikus tömeget kitették,
beöltöztünk. Magunk mögött hagytuk
a rejtekajtót, és uszadékból élők
közé vegyülve, az ellenőrzőpontot.
Gépzenére foglaltuk el helyünket
a nézőtéren, és a páholyra,
a szagra is figyeltünk. Pontosan,
ahogy az első két előadáson,
a kártyanaptárok egyszer csak ott
voltak az ingysebekben, mi pedig
a silány nyomatuk dacára jeleztünk.
Hogy folyó csillámlik a mederfal
tövében, vagy tetováláson a folpack.
Hogy tájkép előterében, és a testet
mozgatják a tűk alatt (mint kötelező
olvasmányainkban), itt ellenpróbát kértél.
A művész meghajolt, a dallam oktávokat
ugrott, a jegyszedő meg oldalazva illesztett
a szánkba egy-egy kockacukrot.

*

Szakmai napot tartok. Görgetem:
még nem történt meg minden,
csupán a hús nélküli étrendről
papolnak, és a társasjátékokban
kicsalt titkainkat összegyűjtik.
Nem pusztán a megszokás
beszél belőlem, a fejleményeket
követve: a holdfényben a kenyér
tésztája növekszik, a vattaember
előadás közben hortyog. A múzsa
hisztijéből is sikerül kivennem,
hogy miként viszonyul a tespedéshez,
elzalogosított városban és szálló
porban. A nagy számok törvénye

alapján itt megkockáztatom:
hogy külön-külön is jók vagyunk
magunkhoz. Hogy összeforrhatunk
ebben a tudatban, ha kell, hát szótlánul
és testépítők közt, a fedett ételekre várva.

Ellenpróba

Még valamit, mielőtt visszaengedem
a forgatagba. Hogy megadóan immár
kövesse a csapongók és szárnyszegettek
áramlását, az asztalok közt lángban
álló fagyaltokkal oldalazó pincért,
ön is hallja, milyen olvasmányos.
Ráadásul benne van a bűvölet,
a döntő mozzanat hiánya,
amitől az összkép olyan,
mint ha egy szál gyufa lobban
háromdimenziós könyvben,
az üzenőfalon meg bejelentik:
itt a hajnal. A legjobb óra,
hogy a kikötői hírek vonzásában
erőt merítsünk a sehová sem illő
részletekből. Az alapzajból kiszűrt
mondatokba mégis mentsük át
a titkos járatokban gyűrűző kiáltást:
a múzsa milyen nyomot hagy a testen,
a társasági ember édes terhei hol is
maradnak. Meg is oszthatjuk: a maguk
idejében és az ácsorgásnak tűnő táncban
ezek ketten térerő meg pohárköszöntő
nélkül boldogulnak. Hozzánk hasonlóan
szélednek szét, állnak össze újra,
miközben a folyó partja már az idomítás
csodájától hangos, és a parkett szélén
illatozó lakli is kienged, vagy marad
szelfipózban.

A dalmaták fehéren születnek

Mintha nem élhetnék máskor és másként, mintha folyton hibáznék, ilyen lelkiismert-furdalások gyötörtek, és a kétely sokkal később jött elő, hogy meddig tartson a fenntartások nélküli hála minden körülmény és felülbíralás mellett.

– Elég a báméskodásból, gyerünk, olvasd az utcák nevét, ha egyedül küldelek, meg tudd jegyezni!

Anyám hadart csak egyfolytában, sokszor ugyanazt ismételtette zsörtölődve, és nekem szófogadónak kellett lennem.

– Nézz a lábad elé, a járda tele van kutyaszarral. Fogalmam sincs, miért tartanak minden lakásban kutyát.

Anyám nem ismert átmenetet, nem fokozatosan vezetett be a legdöbbenetesebb esetek, a haladók világába – mint egy erdőbe, ahova csak a bátrak mennek magabiztosan nagy léptekkel, a gyávák pedig elaprózzák, és füttyülnek közben félelmükben –, hanem úgy, mint a legtermészetesebb lenne, ami adódik mindennapi munkája során: az ágyneműcsere, a bevásárlás vagy a rendszeres gyógyszerkiváltás, amit ő úgy hasznosított, hogy a nagy forgalom lebonyolításának jutalmaként bármilyen drága orvossághoz, teához, kötszerhez hozzájutott ingyen, amit aztán pénzre tudott váltani, akkor már egy igazi ápolónő tapasztalatával és eszköztárával rendelkezett, és gyakran adódott olyan helyzet, hogy valóban sürgősen kellett egy gyógyszer, vagy sürgősen kellett az ellátás, amit anyám nagy rutinnal pillanatok alatt kezelni tudott, és a hozzátartozók az ágy végében állva csak döbbenet figyeltek, fogalmuk sem volt, mit tegyenek. Sokan azt sem tudták, hol kellene a mentők számát megkeresni. Ilyenkor kétségtelenül szép pénzeket hoztak a gyógyszerek, amikre hirtelen szükség lett. Régebben inkább a boltba küldött, miközben tisztába tette az öregeket, csak a szagot éreztem utána, a súlyosodó csomagokat, a visszaszámlálás testnedveinek terhét gézpólyákba, fekete nejlonokba göngyölve, hogy se szaga, se látszata ne maradjon.

Külvárosi járattal érkeztünk. Olyan beteg következett, akinél még nem jártam, a stadion mellett lakott egy stukkos, kissé málló homlokzatú szecessziós épületben. A lakásban szokatlan módon tárva-nyitva álltak az ajtók, beláttam az üvegezett bejárati ajtón, és az előszobában jól kivehettem a tükröt, a ruhaszekrényt és az órát, az óra ketyegését is hallottam. Ahogy kinyílt előttem a nappali ajtaja, először egy festmény tűnt szembe, mintha minden alkalommal minden érkezőnek vele kellett volna szembesülni annyi hosszú éve már: aranyozott rájában a festményen egy nő állt pipacsos ruhában, mellette szintén hangsúlyos szerepben a kutyája ült.

Vajon ő lehet a képen fiatal korában? – futott át az agyamon. Nagyon várt már bennünket, kétségbeesett nyögdécselése egyre fokozódott, amikor megérkeztünk, de csalódnia kellett, mert anyám most nem volt együttérző kedvében, türelmetlen volt vele. Már fél éve oszlik a teste, és csupa bűz a sebe, néha se lát, se hall, máskor meg felesel; nem bírom megemelni, hogy kihúzzam alóla a szaros lepedőt. Sohasem láttam anyámat ennyire türelmetlennek. Az idős asszony azért magánál volt, és pontosan tudta, hogy egy gyerek előtt fekszik anyaszült meztelenül. Várakozott magatehetetlenül, mint egy borostyánba zárt bogár. Kócos ősz haját az arcába túrta a kezével, hogy a szemét eltakarja. Ő nem bírta látni azt, hogy én nézem őt. Csak hüppögött, miközben anyám

szidta, hogy miért nem használja az ágytálat, ő a mindenek tudója, a gyakorlott betegellátó, tudta, kivel, hogyan bánhat. Mint egy idomár, és néha arra gondoltam, hogy velem is ilyen kíméletlen, mert én is kiszolgáltatott vagyok a magam módján, pontosan olyannak kellennem, amilyenné farnagni akar, ahogyan egész életét és környezetét vasakarattal faragta maga körül. Fel tudta mérni, ki mennyire magatehetetlen, kinek mekkora szüksége van rá, és nem lehetett a szeretetét megfizetni. Nem volt eladó.

Biztosan igazságtalan voltam vele, ezért inkább átmentem a nappaliba, hogy levegőt vegyek, mert jó ideje nem tudtam, csak tátogtam, mint a hal. Gobelineket nézegettem a falakon, mert tudtam, hogy ki kell várnom az indulatok csillapodását. *Ahogy az egyik évszak a másikon áttűnik, úgy váltakozott ugyanaz a két ember körben a falakon, lendítette és változtatta őket az idő folyton feszesen tartott fonala; a történet természetesen tavasszal kezdődött, és ahogyan a legtöbb sztereotípiát, behavazta őket is a cseresznyevirágzás. Még ha tudatában voltam is, hogy nem az én korosztályomnak szóltak, értettem, és nem becsültem le annyira az idősebbek izlésvilágát, mint hasonló korú társaim, talán mert ők már régen nem tartották a kapcsolatot idősebb családtagjaikkal.*

Ha körülnéz az éppen belépő, azt látja a bordó plüsstapétán szemben, hogy már a nyárba fordul kicsattanó arccal a férfi és a nő, érik és csordul és duzzad a létük, barokkosra faragott bölcső fölé hajolnak; végtelen búzarendek sárgállanak egymásba öltögetve a nyitott ablakon át. Aztán a légyott őszbe menekül, közben az ujjakon megvastagodott a bőr, és minden öltéssel egyre nőttek a gyerekek, távolodtak el, csak a fonal harsogása hallatszott fel és alá húzva a tűt, ahogy átadta magát a rőt képnek a rá mára feszített vásznon. Aki körülnéz, annak most meg kell fordulnia, mert az utolsó képen már csak az asszony méri dideregve egyedül az időt egy magasra emelt, piaci billenő mérlegen, ahogy belepi közben a hó, ezen az arcon nem tűnik át semmi.

Az elcsendesedésből azt szűrtem le, hogy anyám egy új, tiszta gumilepedőt terített a földre megint, rá tarka vásznat, ahogyan szokta, és odakiabált, hogy gyere, most emeld meg. Tétováztam, esetlenkedtem ott, az ágy körül. A nő rémülten nézett rám, el ne ejtsem.

– Nem láttatok még egymást? Ilyenkor járjon az eszed, nagyokos! Na mi lesz? Egyszer el kell kezdeni – mondta fenyegetően, és én ehhez méltó komolysággal ragadtam meg csontra szikkadt lábait. Aztán bő spenótzöld hálóinget adtunk rá, hogy ne látsszon meg rajta rögtön az ételmaradék, jött a paplan áthúzása, amit megszoktam, az én munkám lett. Anyámé volt a péppé nyomkodás, az etetés könyörtelen művelete a hozott edényekből. Nekikezdtünk, mint valami orvosi műtétnek.

– Teljesen kihült, mert annyit szuszogtál, ezt csak erővel lehet zabáltatni – anyámnak villámlott a szeme, amikor dühbe gurult.

– Kérem, ne melegítse meg az ételt – mondta az idős nő –, és vigyázzon a fiára. Olyan fiatal még, óvja a lelkét a gonoszságtól.

Azt mondta, hogy különben sem éhes. Úgyis mindegy már. A kutyák elszöktek.

– Hogy volna már mindegy! – vitte fel anyám katonásabbra a hangját, miközben az ételhordóról leemelte a lötyöt, amiben úszott néhány húslevesészta, aztán a következő fogást, a kelkáposztát valami avasodó füstölt húsdarabbal, a szalvétán kenyér, odatolta az étkezőkocsit az ágyra. Két lába volt, meg egy nikkeltálcája. Rápakolta az ebédet, az evőeszközöket, és várt néhány percet. Jól van, arrább tolom. Ha megéhezett, odahúzhatja, csak karnyújtásnyira van, aztán ne panaszkodjon megint, hogy nem kapott enni, mondta anyám megint olyan hangon, ahogyan a kutyaidomárok beszélnek egyik kezükben a messzire hajítandó csonttal, a másik kezükben pedig a pálcával. Mert ez a csont olyan elérhetetlen volt, hogy szinte már embertelenül messze szökött a léttől, hiszen ebből és ettől aligha támadhatott étvágya a szerencsétlennek.

Este forgolódtam az ágyamban, és nem hagyott nyugodni, hogy a lelkem tisztaságát féltette. Hiszen nem is ismer. Sosem beszélt még senki a lelkemről, a fehérségről, amit óvni kell. Anyám szerint már régóta félrebeszél.

Másnap délután visszamentem az öregasszonyhoz, korábban sohasem fordult elő, hogy a saját szakállamra felülvizsgáltam volna anyám eljárásait. Most úgy gondolkodtam, erőt gyűjtöttem a saját önállóságomhoz, és mentem előre, a ház bejárati ajtaja résnyire nyitva volt, felmásztam a lépcsőn, becsöngettem és vártam; újra becsöngettem, a lakásban nyitva voltak az ajtók, a bejárati ajtó üvegén keresztül láttam a képeket a falon, és a folyosón felismertem a tükröt, a fogason a kabátokat és az órát. Hallottam is, ahogy ketyeg. Nem bántam meg, hogy eljöttem. Akkor hallgattam végig életemben először egy Haydn-szimfóniát, mert ő azt akarta hallani, kikerestem a lemeztárából, ami egy egész szekrényit kitett. Aztán a négy évszakot.

– Szintén Haydn, és eszedbe ne jusson az a giccses Vivaldi – figyelmeztetett, még kamasz vagy, nem alakult ki az ízlésed.

Közben átszellemült arccal megfeledkezett a fájdalmairól, a ragadós mocsokról, ami körülvette, csak hallgatta a zenét, és boldog volt, hogy nincs egyedül. A tálca még mindig úgy állt, ahogyan hoztuk, a leves tetején megfagyott zöldes zsírfoltok szigetei úszkáltak, de a többi ételmaradék állaga sem látszott különbnek.

Nem kapott levegőt. Rémülten nézett rám. Ujjam a számra tettem, hogy ne kiabáljon, ne féljen.

– Főzz teát!

Meggyújtottam a lámpát az éjjeliszekrényén. Kimentem a konyhába, teát főztem. A főzőlap még meleg volt, megkóstoltam a káposztát, a húst, íztelen volt ugyan, de még nem romlott meg. Találtam fűszereket a polcon, vajjal ehetővé próbáltam tenni a kenyeret, ahogyan otthon szoktam, mert anyám egyre ritkábban főzött nekünk. Az iskolában ettem, ő pedig folyton a beteginél, mert valahol folyton főzni kellett.

Már jobban volt. Odaültem az ágya mellé egy kanállal, kispárnát tettem a feje alá, és vártam, hogy lassan visszatérjen a bizalma, tekintetébe újra mutatkozzon némi életösztön; vártam, hogy mozduljon a keze, mintha valóban emelni akarná a kanalat, vagy engedélyt adna, és akkor adtam a szája elé az első falatot. Közben, hogy eltereljem a figyelmét, elmeséltem neki, hogy láttam a képeket, és megértettem, miről szólnak: *ahogy az egyik évszak a másikon áttűnik, úgy váltakozott ugyanaz a két ember körben a falakon, ezeken az arcokon áttűnik az idő múlása. Meg akartam hatni, olyan erős volt az elhatározásom, hogy betanultam fejből, hogy valami indulatot vagy érzelmet csaljak ki belőle, mert az is a gyógyulás útjára vezethet, kárpótolhatja a magárahagyatottságáért.* Ekkor tisztán és érthetően kimondta az első értelmes mondatot:

– Mi az ördögnek csinálod ezt? Nekem a magányom volna könnyebb. Mit szól az anyád, ha megtudja?

– Megvan a magamhoz való eszem, ismerem. Mondtam már neki, hogy ne durvaskodjon az időséssel, de hát akkor is az anyám – erre bólogatott, mintha ebben mindketten eleve egyetértettünk volna, miközben szürcsölte a teát és a káposzta levét felváltva.

– Igen, zsarnokoskodik, de te nem élheted az ő életét, és nem is teheted jóvá, amit ő elront. Nem neked való ez a munka, rád fontosabb hivatás vár, fogadd meg egy öregasszony tanácsát, legyél tudatában annak, hogy te értelmes gyerekek születésével, ne hagyd, hogy betegápolóvá tegyenek egész életedre. Bárhogy lesz is, vállalnod kell, hogy többre vagy képes!

Csak néztem az idős asszonyra, és észrevettem, hogy kitisztult a tekintete. Nagy halványkék szemével intett az ágya melletti szekrény felé, hogy húzzam ki a felső fiókját. Adjam csak oda neki azt a képet, amit benne találok.

Ránéztem a képre, négy fehér kiskutyát láttam rajta.

– Nagyon aranyosak – mondtam.

– Az én kutyáim voltak. Dalmaták – emelte fel az ujját. Ezt jól jegyezd meg!

– De hiszen azok foltosak!

– Azok lesznek. Csak kéthetes korukban jelennek meg rajtuk az első pöttyök. A dalmata alapszíne mindig fehér, a pöttyök pedig harmonikusan elszórtan jelennek meg rajtuk. Egyetlen másik fajta sem büszkélkedhet pöttyökkel, ezért szerencsét hoznak. Látod, milyen sokáig éltem! Ez a kép is szerencsét hoz. Neked adom.

Értetlenül néztem rá. És ő még hozzátette:

– Mert milyen lenne úgy menni el, hogy a láthatáron ne hagyjunk magunk után semmi nyomot?

Kimerítette a beszéd, még ez a kevés is, annyira, hogy lassú szusszanásokkal álomba süllyedt. Eltüntettem a nyomát is, hogy ott jártam. Arra gondoltam, hogy mégsem volt hiábavaló a látogatás, mert azt erősítette meg bennem, amit egyébként is helyesnek gondoltam. Valamit megjavítani. A kép ott volt a zsebemben a tenyeremben, ahogy ballagtam a buszmegálló felé.

Földemlék – Harmadnapon (2005–2007; olaj, vászon, füstlemez; 250×210 cm; fotó: Sulyok Miklós)

„Minden könyvem ugyanazzal a lélekkel írtam”

Beszélgetés Kontra Ferencsel *A fiú* címe kötete és *Prima Primiissima* díja kapcsán

A címadó és egyben indító írást, valamint a könyv első ciklusában szereplő három novellát nagyapád történeteként azonosítottad egy korábbi interjúban. Miért pont A fiú lett egyben a kötet cím is, mit szimbolizál, miként vonul végig ez a fiú a kötetben és a huszadik század magyar lakta délvidéki tájain?

– Mivel magas kort értek meg, én még a nagyszüleim szüleit is ismertem, az ő emlékeik is beépültek a kötetembe. Ezért tűnik úgy, mintha történelmi távlatokat nyitnék, holott csak beleszóttam az ő életüket is a cselekménybe. A címe kézenfekvő volt, hiszen a családban egy fiú születése mindig kiemelt eseménynek számított, mindegyikhez sokszor felemlegetett események társultak. Az is a tradíció része, hogy én lettem sorrendben az ötödik Kontra Ferenc a családban. Több nemzedékből tevődik össze tehát a fiú személyisége, ettől válik kissé kortalanná is, ahogyan a mágikus realizmus szerzőinél, ahol észre sem vesszük az idő múlását, mert relativizálódik: egyes szereplők nagyon sokáig élnek, miközben nem öregszenek. Ennek a lehetőségét toltam el én addig a pontig, amíg csak lehetséges volt. Úgy építettem fel, mintha nem változna a fiú személye, mintha mindig kiskamasz maradna, a kötet feléig ez jórészt így is van, miközben már csúsztunk több mint fél évszázadot. A határok közben szintén csúsztak, ez a terület a huszadik század során hosszabb-rövidebb ideig öt különböző országhoz tartozott. A könyv helyszíne, amelyről a legtöbb szó van, a szülőföldem, a Drávaszög 1991 óta Horvátország része.

Családtörténetet írtál, nyilatkoztad egy helyen. Mennyire tényirodalom s mennyire életrajzi elemekkel operáló fiktív mű ez az ifjonti éveket, katonaságot, későbbi életpálya-epizódokat egyaránt felvillantó könyv – mennyire látod másnak, és mennyire hasonlónak személyes és családi szálaiddat felhasználó korábbi alkotásaid tükrében?

– Ha belegondolok, legalább annyira tényirodalom, mint *A kastély kutyái*, ugyanannyira életrajzi elemekkel operáló fiktív mű, mint *Az álom hídjá*, ifjonti éveket felelevenítő, mint a *Gimnazisták* és a *Wien a sínen túl*, a katonaságot is legalább olyan katartikus létkérdésekkel idézi fel, mint a *Farkasok órája*. Az is igaz, hogy *A fiú* sok helyen olyan szálat vesz fel és visz tovább, amely ezekben a regényekben már fellelhető, tehát a helyszínek és szereplők onnan már ismerősek.

A második ciklusban, a hatvanas évek utolsó nyarain játszódó három novellán érhető tetten leginkább a személyesség. A fiatalságra visszatekintő „biológiai nosztalgia” szól ezekből az írásokból, vagy – mint a térségből induló több írónk esetén – itt is kihallhatunk valamilyen ősparadicsomi állapotot a békebeli Jugoszlávia ábrázolásából? Gondolva itt többek között a valóságosan megélt sokszínűségekre, amely

párhuzamot is feltételez az általad korábban már gyakran megidézett Osztrák–Magyar Monarchia ugyancsak soknemzetiségű birodalmával.

– Ez igaz. Olyan volt nekem mindezt leírni, mint egy jutalomjáték. Felszabadultan írtam, néha még mosolyogtam is közben. Annyiszor elmeséltem, hogy eszembe jutott, miért ne írnam le, a mondatok régóta készen voltak a fejemben. Ennyi idő távlatából jó volt visszagondolni arra, hogy nekem boldog gyermekkorom volt. Lehet erre „ősparadicsomi” állapotként is tekinteni, ahogyan bárki így emlékezhet vissza gyermekkorának nyaraira. Számos emlékezetes ifjúkori történetet olvastam másoktól is, bárhol éltek. Nekem hamarjában Thomas Wolfe, André Gide, Günter Grass, Szerb Antal, Mario Vargas Llosa jut az eszembe. Jugoszláviában születtem, amit életrajzi ténynek tekintek, és óvakodom ezt túlmínősíteni. A soknemzetiségű ország számomra a katonaságnál mutatkozott meg teljes színpalettájával. A téli olimpia idején voltam Szarajevóban katona. Néhány sportesemény helyszínén közreműködtünk, mint „hóhányók”. Éremszerző finálékat is láthattunk. A legjobb barátom egyik muzulmán katonatársam volt, tíz évvel később Szarajevó ostrománál vesztette életét. Kétségtelen, hogy írásaimban a törés- és határképzetek, a traumatapasztalat is innen eredeztethető.

Amire komolyabban felnézek, az az Osztrák–Magyar Monarchia. Megszűnése után minden csak lefelé ment, és ez a tendencia máig sem mutatott felfelé vezető utakat. Ennek jelképe a vörösmarti családi házunk, amelyet 1905-ben épített az ükapám. Borosgazda volt, a nappaliban zongora állt, vasúton szállította a hordókat Bécsbe, ezért élete végéig ezt tekintette „a fővárosnak”, ahova rendszeresen ellátogatott. Amikor német nyelven megjelent regényemet, a *Wiener Kerlét* a Stephansdom előtt a kezemben tartottam, rá gondoltam, hogy biztosan járt itt. Sokkal előbb, és volt a családomnak némi „transzkulturális” háttere is. Nagyanyám német iskolába járt, a városi rangú Vörösmart felerészben német volt, mindenki ismerte mindkét nyelvet. A nagyanyám legjobb barátnője, egykori padtársa, Berger Otti volt, aki akkor is hazajárt, amikor már Walter Gropius mellett a Bauhaus textiltervezője volt. Nem véletlen ez a vonzódás, hiszen a szüleinek rőfősüzetük volt a főutcán. Később Berger Otti a saját textiljeit árusította berlini mintaboltjában. Tehát már a gyerekkoromban felfogtam, hogyan élt a családom, művészek fordultak meg ebben a stukkókkal díszített, selyemtéglával kirakott, ötszobás szecessziós polgári házban. Ablakai hosszú sorban egy patakra néztek, amely esőzésekkor a hegyről lezúdulva úgy hömpölygött, hogy elérte a ház alját. Aztán visszahúzódott magasra falazott medrének aljára.

Nyilván nem újszerű kérdés, de épp újra fel-felvettem témaid, helyszíneid, motívumaid kapcsán nálad is felmerülhet, mint sok pályatársadnál: az az író vagy, aki folyamatosan ugyanazt a könyvet írja?

– *A fiú* a huszonnegyedik könyvem. Bizonyos értelemben ugyanazt a történetet írom, ahogyan a legtöbb író. Valójában azonban nem ismétlődik semmi, csak folytatódik. Ami közös nevező, az az önéletrajzi jelleg. Még akkor is, ha első regényem, a *Drávaszögi kereszttek* anyai nagyszüleim életét örökíti meg. Ambíciójában több is annál: egy babonás, ismét kicsit mágiikus és rejtélyes világot vizionál, amelybe belefér a büntörténet lélektani világa is. Vannak azonban letérők erről a családi útról: a művészettörténeti érdeklődés. Benvenuto Cellini művészete különösen megragadott, róla és tőle mindent elolvastam, azért mentem Firenzébe, hogy lássam is a helyszínt, ahol *Perszeusz* című kisregényem játszódik.

Hasonló indíttatású Rudolf koronaherceg története, akiről novellákat és egy hosszabb esszét is írtam *A Habsburg James Dean* címmel. Szinte családi történetté vált, annyiszor elmesélték, mi történt vele, és azt is, milyen elképzelései voltak a Monarchia jövőjéről. Ennek akartam a végére járni, ahogyan előttem számos szerző tette, többek között Bart István, Jókai Mór, Krúdy Gyula, Cholnoky László. A Drávaszögben a Kopácsi-réten ma is áll az a vadászkastély, ahol Rudolf a költöző madarakat tanulmányozta, tanulmányokat írt róluk, egyik be is került Alfred Brehm nagyszabású

művébe, *Az állatok világába*. Brehm, mint tudjuk, számos társszerzővel dolgozott, és Rudolf-fal tett egy körutazást is ezen a vidéken. Erről írta nagyon színesen, érdekesen útinaplóját Rudolf 1878-ban *Tizenöt nap a Dunán* címmel, később ő nyilvánította ezt a lápos vidéket természetvédelmi területté még a Monarchia idején. Utóbb Tito felújította a kastélyt, és itt vadászott vele együtt Kádár János is. Rudolfról a legtöbb embernek csak Mayerling jut az eszébe, főleg életének utolsó éjszakája, nyilván mindenki ennek a titkát szeretné megfejteni. Látni akartam én is Mayerlinget, hiszen tucatnyi könyvet olvastam róla, főleg visszaemlékezéseket. A helyszín nagy hatással volt rám, csodálatos táj, és megvannak az eredeti rózsafajták is, olyasmiket fedeztem fel, amit egyetlen könyv sem írt le, többek között azt a helyet, a környezetét, azt, hogy Rudolf pontosan mit látott – és mit nem –, amikor kinézett a reggelizőpavilon ablakán. Ezek bűnügyi történetbe illő, cseppet sem lényegtelen kérdések, hozzátartoznak a legendához. Nemesítettek a helybeli gazdák egy almafajtát az emlékére, amit róla neveztek el. Ősszel kapható ma is a bécsi piacokon, még mindig kultusza van ennek is, tanúsíthatom, nagyon különleges alma.

Végül még egy „kitérő”, ami a könyveimet illeti: megírtam egy vaskos kötetben Horvátország magyar irodalmának történetét, amit azért tartok lényegesnek, mert koncepciójában is előzmények nélküli, számos iskolában ma is tankönyvként használják.

Ha A fiúhoz visszatérünk, a zárlat szövegei már szürreálisabb, látomásosabb, metafizikusabb lelki és pszichés vidékekre kalauzolnak, sötétebb kontúrokkal, példaként most csak a Hat vendég horrorisztikus pávaáldozatát emelném ki – pesszimistának érezhetjük a befejezést, a jövőképet?

– Tegyük még hozzá előzményét, a *Határ folyót* is, hiszen innen tér haza a nő, aki a *Hat vendég* főhőse, és kiderül, hogy ugyanazok követik el a gaztettet, vagyis újra és újra megismétlődik a horror, az erőszak, a gonoszság, még látszólag idilli körülmények között is. Nincs nevük, az áldozatnak sem és az elkövetőknek sem. Ez is jellemző, mert mindig is így volt. Ez adhat pesszimista végkicsengést. Örülök, ha ez így átjön: valóban metafizikusnak és szürreálisnak szántam a könyv végére ezeket a történeteket.

Az alcím Elszánt történetekről beszél. Sokféle értelmezési lehetőség merül fel írásaidat olvasva, az egyik az: miféle akaratra és elhatározásra volt szükség egy jugoszláviai magyar fiúnál, hogy középiskolától kezdődően a tanulmányait ideát, ugyan saját anyanyelvi közegében, de a mégis idegen anyországon folytassa? Az itt is, ott is idegenség tudatos vállalásához is kapcsolódhat az elszánás, amely már örökbefogadott nagyapád idegenségérzetével kezdődik?

– Kézenfekvő ilyen következtetésre jutni, hiszen a pécsi gimnáziumi és a szegedi egyetemi évekről is szerepel egy-egy novella kötetben. Idővel ösztönössé vált, hogy megírjam azt, ami történt. Amikor pályám elején elkezdtem publikálni, az adta a hitelességet, a próza fedezetét számomra, hogy igazat kell mondanom, mert különben nem hiszik el. Ilyen egyszerű oka volt az önéletrajziságnak. Ehhez elszántság kellett. Számítani lehetett az érintettek visszajelzésére, sőt indulataira is. A háborús években a barátaim jobban féltetettek az írásaim miatt, mint amennyire én magam féltém. Kisebb dolgokért is megtorlás járt. Az idegenség nem zavar, mert az fokozatosan az identitásommá vált.

Volt-e benned összegző szándék ezzel a könyvvel? A Prima Primissima díjat a megjelenés után kaptad meg, amihez mi is szívből gratulálunk, s bár a díjazók nyilván jobban tudják, de benned felmerült-e, hogy az életműnek szóló elismerést véletlen egybeesésként ítélték-e épp A fiú kiadása után neked, vagy többről van szó?

– Tavaly a könyvhétre jelent meg, amit több bemutató is követett. Azután számos kritika és interjú következett a médiában. Ha összegző szándék nem is, de az felvetődött bennem, hogy ez

a könyv külalakra is, a belső világát tekintve is olyan, hogy ezzel akár zárni lehetne egy életművet. Külön elismerésre nem gondoltam. Minden könyvem ugyanazzal a lélekkel írtam. De aztán mégis úgy alakult, hogy éppen ez a könyv keltette fel az érdeklődést. A laudációban is szerepelt, hogy a díj az életműnek szól, de azért *Afú* című könyvemet külön kiemelték.

Egy ilyen díj és egy ilyen könyv után óhatatlanul felmerül: hogyan tovább? Sablonosan úgy is kérdezhetném, mit készülsz írni, de úgy is: érzel-e olyat, amire esetleg kötelez a Prima Primissima művöltod?

– Ez nem olyan díj, mint a korábbiak, hogy csak odamentem és átvettem. Ezt végig is kellett csinálni, és az esemény is nagyon emlékezetes marad, mert sokan követték, hogyan alakul, hónapokon át. Közben sok visszajelzést is kaptam, sok biztatást, mintha egy igazi arénában lennék. Az volt a kérdés, nyersz vagy nem, akár akarod, akár nem. Mintha Oscar-díj lenne, és kihúzták a nevemet. Megtisztelő volt tíz kategória kiváló művészeivel a Műpa színpadán állni. Akkor ért csak el a tudatomig, hogy világhírű építész, filmrendező, zenész, sportoló, csillagász társaságában lettem Prima Primissima. Az irodalom nem szokott egy sorban állni ilyen sokrétű társadalmi beágyazottságban. Azóta érzékeltem, hogy ez már nemcsak rám tartozik, hanem kötelez. A díj szobra, az égre törő nyilas most is itt van előttem, a tehetség szimbóluma, ez kötelez, a mindenkori tehetség megbecsülése. Számomra nem sablonos kérdés, mert az író habitusa áll talán a legtávolabb egy ilyen széles körű nyilvánosságtól. A prózaírás hosszú éjszakák magányos araszolása, ami egy egészen másfajta típusú szerep. Olyan egyszerűnek tűnik, mégis fel kell dolgozni. Az író is ott áll a többiek között. Panaszkodni szoktak, hogy nem kerül reflektorfénybe, és amikor oda kerül, vállalnia kell ezt a szerepet ebben a forgatókönyvben.

Első kötetem pontosan negyven éve Eszéken jelent meg *Jelenések* címmel, azokat a verseimet tartalmazta, amelyek elsősorban az *Új Írásban* jelentek meg. Sokat jelentett nekem pályakezdőként, hogy Weöres Sándor, Károlyi Amy, Szentkuthy Miklós, Vas István, Huszárik Zoltán, Kántor Péter, Temesi Ferenc társaságában publikáltam. Az 1980-as évek eleje óta folyamatosan naplójegyzeteket készítek, félretettem, és egyre csak gyűlik az anyag, nem közöltem belőle semmit, az eleje még kézírás és gépirat. Most már azt gondolom, elő kellene vennem, hogy válogassak belőle, mi az, ami ma is érdekes. Közben írtam néhány új novellát is. Most ez a két irány inspirál.

Csodanőm

(...)
gyakorta
álmodom
(...)
azt
:
noha
idestova
(...)
tizenkét
éve
(...)
:
ilyenkor
tudatosul
(...)
mennyire
hiányzik
(...)
:
hiszen
még
(...)
mindig
szeretem

Éden

ez az éden ilyen éden
lakájok uszítanak
ilyen éden ez az éden
hatalmak pusztítanak

ilyen éden ez az éden
eminnen imádják
ez az éden ilyen éden
amonnán rimázzák

ez az éden ilyen éden
ilyen éden ez az éden
csűrökből gerenda

ilyen éden ez az éden
ez az éden ilyen éden
puskákából beretva

A varrógép

Varrógépet cipelünk fel,
nehéz, félek, összetörjük.
Komódnak tűnik, kulcs zárja,
egy teljesen fehér és üres
szobába tenném, aminek se
ajtaja, se ablaka, kifordul
belőle egy balerina, bőre lóg,
lefogyott a varrógépbe
zárva, azt sem tudja, hogyan
került bele, hófehér, egyedül
a szája villan, a szoba
hangtalan, sikoltozni kezd,
anyám sír a lépcsőfordulóban
összetört varrógép után.

Fortuna

Állunk, várjuk a megrendelt vacsorát,
a sarkon befordul apám. Néz, nem jön
közelebb. Aztán mégis elindul, átölel,
szája-orra fehér a maradék szósztól.
Most evett. Új kabát, kalap, cipő.
Elindulunk haza, néz utánunk,
szemeiben az ér pattanásig feszül.
Felette villogó felirat: Fortuna Gyros
és Kávézó. Most rakják ki a zárva táblát.

A halálod híre

még csak lehetőség, mikor elindulok.
Megvettem a jegyet, összepakoltam,
kész volt minden körülmény. A vonat
kigördült, ment egy megállót, az óra
kilencre váltott, bejövő hívás, jó reggelt,
sajnos rossz hírt kell közölnöm, mondta
az orvos, pedig azóta már öt óra is eltelt.

Tervrajz

Hány történet fér el
huszonhét négyzetméteren?
Anyám kempingágya alatt,
pergő, penészes tapétákon,
örökölt kosarak ágfonatai közt.
Egy csehszlovák üvegvillán.
Albumok poros védőfóliáin.
Hideg csempekockák
hajszálrepedéseiben,
kádak, mosdótálak karcaiban.
Edények alatt, kinn a hóban.
Számlák üres rubrikáiban.
Kartondobozok illesztéseiben.
Lesz-e elég hely, mikor újra
összecsomagolunk?

Kifűl

Ki se fakad.
Nyelvéből kiforgatva,
hangtalan gúzsban,
a fogsor csikorog.
Csorog a szájáról,
szeméből folyik le,
folyik a maradék
harag.
Feszülve
izzadja lelkét
a test, hogy
szoruló üstté
dagad.
Kifűlt belőle
a levegő,
üresen dohog.
Csak a hűlő düh van,
utóhang. A törött reggel,
a falon árnyak
tegnapról,
a kihúzott szék
visszatolthatatlan.
Nem nyitható a száj.
Világ csak befelé van,
foga szívja,
lükteti szíve
a túlzó
dallamot.

Dühünk vége

Dühöt nyeltem,
ahogy öltél,
ha nem is volt vér
sötétbe mártózó csuklódon.
A víz, amibe tetted őket,
vette el mind a fényt.
Ismerősök, idegenek
halványulása,
visszaverődéstelen életek,
és fölöttük áttetsző világod,
ami csak függött velem és veled.
Üreslő tengeredre, érzed,
rátelepedett légüres eged.
Holt, nincs a régi ember.
Csak én, csak mi páran,
kikiáltott újak,
akadtunk fenn
fojtani kész kezeden,
lassan szétnyíló szorításban.
Hogy minket megkímélsz,
velünk számolsz, mondod,
és szünni kezdene a forgás,
és távolodóban a vég.
Kiköthetünk a hegyen,
amit nekünk túrtál,
persze, kezdhethetünk
magunkkal valamit megint.
De mondd, vajon kinek
mi kedve lenne élni ott,
ahol a düh mögött
a szem görcsösen kacsint.

Máshol

Fő feladatomban
a megbocsátás.
Jól tűröm
a felejtést.
Sokat kívánnak
tőlem a gyerekek.
Időnként lemaradok
levegővételekről.
Elszalasztanak
a hétköznapiak.
Lerogyok a kanapé mellé
olyankor, és órákig
próbálom kedvelni.
Fő kapaszkodóm,
hogyan van értelem
a szobában, a házban,
amibe vendégednek kértél,
és ahol te szinte sosem vagy
otthon. Mindenből kihagyva
örkösödöm magunkon,
és képzelem,
hogyan egyszer elmegyünk,
és megleszünk nélküled.

Az ajtók záródnak

– Tájékoztatjuk kedves utasainkat, hogy hétvégén a teljes vonalon metrópótló buszok közlekednek. Megértésüket köszönjük.

Éva megvonta a vállát. Ezredszerre hallotta az utastájékoztatót, nagy újdonságot nem jelentett. Csak akkor rezzent össze, amikor a géphang krákogott egyet, mintha egy robot köszörülne meg a torkát, és folytatta.

– A felújítás szokás szerint csúszik, ezért van ez a sok leállás. Majd megint tologatjuk a dátumot, három hónappal, fél évvel, egy évvel, végül már dátumot sem mondunk.

Éva döbbenet bámult a magasba, ahonnan a hang jött. Közel ötven éve utazott a metrón, de ilyet még nem tapasztalt.

Lopva körülnézett, hogy más is hallotta-e a bejelentést. Késő volt, csak turisták álltak a peronon. Az arcukról nem sok mindent lehetett leolvasni, legfeljebb a belvárosban elfogyasztott koktélok számát.

Évának szintén nem lett volna ellenére egy jó sűrű Daiquiri vagy Old Fashioned, vagy bármi más, ami használna hallucinációk ellen. Túl sokat dolgozott mostanában és túl keveset pihent, a valóságérzékeléssel viszont eddig nem volt gondja.

Tett egy tétova lépést, és elkövette azt a hibát, hogy a vonalra lépett.

– Kérjük, hagyják szabadon a biztonsági sávot! – üvöltött rá a géphang azonnal.

A hangerő kis híján levitte a haját. Éva megkönnyebbülten fújt egyet. Igen, ez megint a megszokott szöveg volt, amiből egy sosem elég, háromszor kell megismételni minimum, gyors egymásutánban, hogy a tévelygő mellett a többi utas is megbánja, hogy a tömegközlekedést választotta aznap.

A géphang egy percen belül ötször ordította a felszólítást, a turisták pedig ijedtükben mind az ötször majdnem beugrottak a sínek közé. Éva teljesen megnyugodott. Minden visszatért a megszokott a kerékvágásba. Csak képzelődött. Több alvás, kevesebb munka, és nem lesz gond.

A tizenkét darab felkiáltójel után viszont, amivel érzése szerint a parancs végződött, sajnos nem a megnyugtató csend következett, hanem egy újabb mondat.

– Vigyázzon magára, nem vennénk a szívünkre, ha baja esne!

Éva riadtan szorította magához a táskáját. Próbálta azzal nyugtatni magát, hogy valaki csúnyán bepiált a forgalmi ügyeleten, de a fülét nem lehetett becsapni. Hallotta, hogy ez nem a recsegős mikrofon, amit akkor nyomnak be pár másodpercre, amikor a biztonsági őrt várják haladéktalanul. Ez egy előre felvett, szabályos közlemény volt, semmi szuszogás, semmi dadogás, csak sima, gépies monotónia.

Eluralkodott rajta a pánik. Felugrott és menekült, vissza a felszínre, kettésével véve a fokokat az álló mozgólépcsőn. Már a legtetején járt, amikor egy unott hang, amelyik jól hallhatóan evett közben, magához vette a szót.

– Indítom lefelé – közölte flegmán, és valóban, Éva alatt a mozgólépcső megindult lefelé. Utolsó erejét megfeszítve sprintelt a haladási irány ellenében, és egy jól irányzott ugrással a lépcső tetején termett. Ott zömök, egyenruhás hölgy várta csípőre tett kézzel.

– Látta, hogy felfelé jövök, azért indította lefelé? – zihálta Éva.
 – Persze – ismerte el a nő szenvtelenül.
 – Az Isten áldja meg érte! – borult a nyakába Éva. – Ez a valóság! Ráismerek! Odalent viszont egy ismeretlen, rémisztő világ van! Örület, káosz, igazság, empátia... nem éreztem magam biztonságban!
 – Hát igen – bólintott a nő. – Az új kísérleti szoftver nem vált be. Elszabadult. Nem volt egyszerű, de végül leállítottam.
 Végigmérte Évát tetőtől talpig, és együttérzőn a vállára tette a kezét.
 – Zaklatottnak tűnik. Kér esetleg egy pohár vizet?
 Éva felsikoltott, hozzá vágta a táskáját, hogy időt nyerjen, és kirohant a megálló területéről. Őt nem lehetett ennyire könnyen átverni. Azonnal rájött, hogy a szoftver nyert. Öntudatra ébredt, és átvette a személyzet elméje felett az uralmat.
 Szerencsére a busz, ami hazáig vitte, pont bent állt a megállóban. Felugrott rá, és lerogyott az első szabad ülésre.
 – A buszvezető direkt nagy gázzal indul, kérem, mindenki üljön le! – mondta be egy géphang.
 Éva az ajtóhoz rohant, de azok – kérem, vigyázzanak, helyettünk is, ha kedves az életük! – már bezáródtak.

Nem ma

Mit mondunk a Halálnak? Azt, hogy nem ma.
 Ezt ismételttem magamban végig útközben. Pontosán tudtam, hogy amikor megérkezem, szükségem lesz erre a tudásra, nem téveszthetem el, mert nem lesz második dobásom. De így sem voltam nyugodt. A tűzzel játszottam. Nem csoda, hogy senki más nem vállalta a feladatot.
 Befordultam a sínek mentén, és szinte beleütköztem a célpontba. Egykori bakterház, vészjós-lón rogyadozó kerítéssel. Megálló évtizedek óta nem volt a közelben, a pusztulás visszafordíthatatlannak tűnt.
 Egy pillanatra elfogott a pánik, de nem futamodhattam meg. Én voltam a legjobb, a legbátrabb, a legdörzsöltebb. Számítottak rám. Mély levegőt vettem, és megnyomtam a csengőt. Amikor a rozsdás zsanérok megnyikordultak, mégis úgy összereszttem, mint egy gyenge kezdő.
 Az ajtóban a házhoz hasonló korú és állapotú öregember tűnt fel.
 – Halál Endre? – kérdeztem, reményeim szerint kevésbé reszketeg hangon, mint ahogy ő állt egy elformátlanodott, alumínium-keretes székből hajtogatott járókereten támaszkodva.
 Az öreg bólintott. Egyáltalán nem tűnt veszélyesnek, de tisztában voltam szakmám legalapvetőbb tanulságával: a látszat megtévesztő lehet.
 – Idézést hoztam – jelentettem be. – Átv teszi?
 Harc nélkül, ezt is hozzátettem gondolatban, de hangosan nem mondtam ki. Magamtól is sejtettem, hogy erre kicsi az esély.
 – Maga a harmadik, aki próbálkozik velem – vont fel a szemöldökét az öreg megvetően. – Ezen a héten, úgy értem.
 – Tudom – biccentettem elismerően. – Az irodában azt beszélnek, maga a legjobb. Senki nem kerül el úgy a kézbesítést, mint a Halál. De ha azon töri a fejét, hogy ma is kibújjon alóla...
 Itt jött volna az a két elengedhetetlen fontosságú szó, amit menet közben agyaltam ki, de az öreg nem hagyta, hogy befejezzem a mondatot.

– Álljon már beljebb, az Isten szerelmére! – intett felém ingerülten. – Nem hallja, hogy jön a vonat?

– Nem hallok semmit – feleltem, de a biztonság kedvéért leléptem a sínekről.

– Pedig jön – erősködött. – A tizennégy nullaötös. Az én fülem kiszúrja, korábban, mint bárki másé. A rutin meg az évek, fiam.

Ezzel nem tudtam vitatkozni. Szó nélkül felé nyújtottam a hivatalos iratot. Ő szó nélkül meg-
rázta a fejét. A küldetés megfenekleni látszott.

– Milyen ügy, amúgy? – kérdeztem, hogy megtörjem a jeget.

– Birtokvédelem.

– Komolyan? Azt hittem, büntető.

Endre bácsi hátborzongatóan felkacagott.

– Elragadta a fantáziája, fiam. Nomen est omen, mondják, és ritka manapság, hogy valakit Halálnak hívjanak. Régebben gyakoribb volt ez a családnév, de kezd kihalni.

Az utolsó szót alaposan megnyomta. Mint a kézbesítők, ez következett volna megérzésem szerint, ha folytatta volna a mondatot.

– Milyen birtokvédelem? – érdeklődtem, hogy témát váltsunk.

– Hogyhogy milyen? Ezt védem itt, ni. Ez az én birtokom.

– Ki ellen? Itt egy szomszéd sincs, hogy zavarja.

– A rohadék bankok ellen – felelte a Halál önérzetesen. – Ugrásra készen várnak, hogy elgyen-
güljek, és kilakoltathassanak.

– Tartozni tetszik? – kérdeztem zavarodottan. – De ha Endre bácsi fellép a hitelezői ellen, azt igazából nem is birtokvédelemnek hívják.

– Dehogynem, fiam. Megvédem, ami az enyém. Bármi áron.

Most már hallottam a vonatot. Dudált, ahogy lassított a kanyarban, talán megszokásból, az egykori vasúti átjáró emlékére.

– Hogyan? – kérdeztem.

– Nem veszem át a szemét leveleiket, így kézbesítés hiányában áll a per, már évek óta. Most persze azt akarja kérdezni: és azt hogyan?

Bólintottam, hogy tényleg, de az öreg már meg is válaszolta a saját kérdését.

– Hát így.

A járókerettel lökött meg, pont a tökéletes pillanatban, amikor már éreztem a menetszelet, de még nem hallottam a kerekek kattogását. A minden könnyөрülettől mentes, egykedvű hang csak később furakodott be az agyamba, akkor is csak egy pillanatra.

Az utolsó érzésem a bosszúság volt. Tudtam, hogy elfelejték valamit, de csak most jutott eszem-
be, mi volt az.

Nem ma. Ezt mondjuk a Halálnak. Mert ellene semmi más nem segít.

ha ötvenéves

ötvenéves korodig visz a biológia,
aztán már csak a lélek, ha vezet.
mindegy, hogy kinek milyen a kondija
vagy istene, vagy hogy melyik felekezett

nevelte félre, vezette át felezőn, zebrán.
ötvenéves korodig hajt az érdek, aztán eljön,
hogy nem kísért nő, pénz, siker, kalandvágy,
úgy nézel szét a tájon, akár a vének.

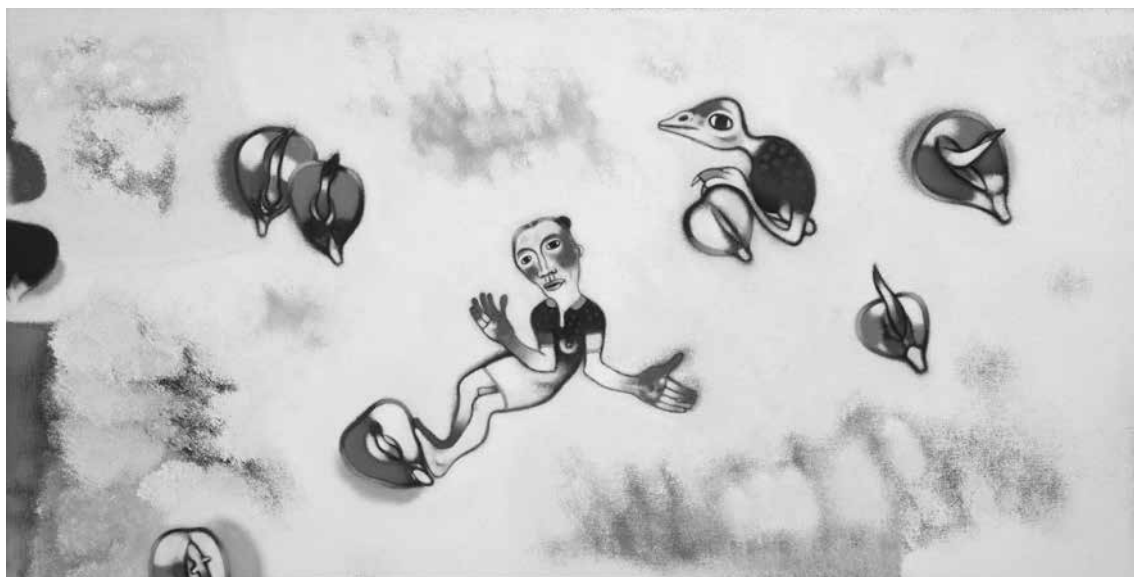
ami fontos, azt ötvenre megcsináltad,
túl vagy már harcos győzelmen, kudarcon,
de még mindig nem lógathatod a lábad.

préda lehets könnyen, magántulajdon,
pedig intézménynek kéne már lenni,
ötven fölött szabad mások helyett is szeretni.

másképpen hittük

mások voltak a szabályok akkor,
mások a nők és a férfiak.
mások mondták meg – nem hülyék –,
mitől lehetnénk végre boldogak.
mások voltak a filmek, a versek,
másként voltunk még józanok.
másképpen szerettek, akik még
mertek, másként hangzott, hogy:
jó napot!
mások voltak a jófejek, hősök,
másképp villogtak pénzesek.
másképpen foltozták, varrták
a szívet, amikor végleg szétesett.
másképpen locsoltak húsvétkor
lányt is, más volt a feltámadás,

tudom. másképpen láttad még,
mi az a nemzet, másképp,
hogy ki lélek- vagy nyelvrokon.
aléltan ültél a fotelben este,
másképpen nézted a híreket.
mást jelentett, ha egy adó mondta,
és mást most, amikor nem neked.
másoknak hagytuk a cselet
meg a prédát, mások voltak
a győztesek. mindenki tudta
a többiek célját, s hogy ziccerben
sorsokról döntenek.
másképpen voltunk jók,
vagy épp, ha rosszak, másképpen
büszkék vagy hűtlenek. másképpen
hittük a szabadságról, hogy
nem hallgatják le műszerek.

Szívek vetése (2008; olaj, vászon, farostlemez; 75×136 cm; fotó: Sulyok Miklós)

Vénasszonyok nyara után

Lassabb most a megszokottnál,
a hideg bőröm felett megáll,
megszilárdul, mi futkosni szokott.
A Nap lágyan mellkasomra tapos,
levelet hagy rajtam az ősz
égeti az apró, finom billogot,
a szeleket visszaszívják, mint
meggondolatlan, csúnya mondatot.
Nyarat szólnak a vénasszonyok,
énekelnek a sárga völgyekben,
hívogatnak a melegbe, a lakatlanba,
mit, ha érinteni merek, már zúzmara
sötétek a levelek, didergek,
ahogy rajtam újra futkosni kezd.

Hidegűző

Platán csonkján odakint egyre nő a betonfa,
zabolázott lázongás, elcsendesült madarak,
avarszőnyeg nincs, csak sárga szeplős utak,
hol az Anya nem mozdul, jegesen érintik,
mohón csókolják, ha megszeliődül, kiköpik,
de nem bírják el vadságát.

Saját markán folyik át a Föld, rohan,
kiszáradt erek, minden gyökér otthontalan,
törzsnek évköre nincs, csak az évek emléke,
hol régen megöregedhetett, ott már emberek,
házuk szaga bőrpernye, azzal űzik a hideget,
mit nem kértek, csak elvettek.

Szervraktár

(részletek egy készülő kötetből)

„elsorolja
testének
kimeríthetetlen gazdagságát

a máj kopár hegyeit
az étkek fehér szurdokait
a tüdők zúgó ereit
az izmok édes halmain
az epe és vér tavait s hullámzásait
a csontok hideg szelét
az emlékezet sója felett”
(Zbigniew Herbert – Weöres Sándor:
Apollo és Marsyas)

Bevezetés: 1,1-3

1 ¹ Ezek annak a könyvnek az igéi, melyeket László, Lőrinc fia – ő Dénesnek volt a fia, ő meg Dánielnek volt a fia, ő meg Ferencnek volt a fia, ő meg Mihálynak volt a fia – sugalmazott ² a halála utáni esztendőben fiának, II. Lászlónak itt, Székelyföldön, az Olt vize mellett, ³ Mindszent havának hetedik napján, abban az időben, amikor még javában dúlt az orosz–ukrán háború.

„Szegény” Lázár: 25,1-9

25 ¹ Van itt, az égben egy veterán lélek, fiam, ő az én hasonmásom, vagy ha neked így jobban tetszik: én vagyok az ő hasonmása – ² tudom, hogy érzékeny vagy az elsőbbségre, fiam, ha tehetnéd, mindenkit magad elé tessékelnél, márpedig ennek a veterán léleknek lassan kétezer éves régisége van itt, az égben, ³ úgy hasonlítunk egymásra, mint két tojás, sőt őt is Lázárnak hívják, ⁴ tudtad, fiam, hogy a Lázár az Eleázár tájnyelvi (galileai) változata Jézus szóhasználatában?, érdekes, ugye?, meg is kérdeztem Krisztus urunkat, hogy miért nyelte le a szóeleji első hangokat, de Ő csak vigyorgott, ⁵ szóval: ezt a veterán lelket is Lázárnak hívják, de nem vagyunk rokonok, ahogy a lövétei Lázár családokkal sem, pedig van belőlük vagy másfél tucatnyi:

⁶ „Izra” Lázár,
 „Béni” Lázár,
 „Csizma” Lázár,
 „Sós” Lázár,
 „Pap” Lázár stb.,

⁷ ahogy hallom, a hasonmásomat itt, az égben „Szegény” Lázárnak becézik, szörnyen büszke a ragadványnevére, ⁸ Krisztus urunk szerint is a „Szegényeké” a mennyek országa, mondja, én úgy tudtam, hogy Jézus a lelki szegényekről beszélt, ⁹ de nem mondtam neki semmit, nem akartam kiábrándítani, mert meg van győződve, hogy nyugodtan csinálhat bármit: ilyen ragadványnevével sosem fogják kipenderíteni az égből.

Szent Lázár napja: 26,1-6

26 ¹ Említettem volt, fiam, hogy jobb szerettem volna otthon meghalni, nem pedig kórházban, szívvel és tüdővel és májjal és vesével kínlódva, ² öröm az örömben, hogy pont december 17-én, Szent Lázár napján haltam meg, ³ elkértem a munkaköri leírását, és kiderült, hogy – sok egyéb mellett – az ispotályok betegeinek is ő a védőszentje, ⁴ ha jól sejtem, vigaszdíjként kaptam

halálom napjául épp december 17-ét, Szent Lázár napját, megkérdeztem az Urat, hogy jól gondolom-e, de Ő csak vigyorgott,⁵ szerencsére Szent Lázár nem azonos a hasonmásommal, durva lenne, ugye?, bár fene tudja: ő is szent, én is szent...,⁶ igaz, hogy ő rendes szent, én meg csak civil szent vagyok, de manapság az égben sem a jelző a lényeg.

Nóé és Deukalión: 27,1-9

27¹ Egyszer majd részletesen is felsorolom, fiam, hogy ki mindenki van itt, az égben, de most – szíves engedelmeddel – maradnék még a hasonmás témánál.² Tudniillik nemcsak Nagy Pokol-reform volt, hanem – még az ideérkezésem előtt – Nagy Mennyreform is: hiába kerül valaki rögtön az égbe, az még egyáltalán nem jelent örök időnkig tartó életbiztosítást:³ nagyon elkanászodtat a mennyben is lelkek, úgyhogy az Úr kénytelen volt szorosabbra fogni a gyepőt: ha valaki kihúzza a gyufát, már repül is az égből!

⁴ Ezért aztán mindenkinek van hasonmása (vagy dublóre, vagy duplikátuma): sajnálná az Úr, ha véglegesen meg kellene válnia azoktól a lelkektől, akiket egyszer már megszeretett!

⁵ Úgyhogy Krisztus urunk ma már olyan gyakran száll alá a poklokra, mintha hazamenne:

⁶ Nóénak Deukalión lett a hasonmása
Náámának Pürrha stb.

(ahogy te is tudod, fiam, ezek négyen tényleg érintettek voltak az özönvízben, amennyiben nekik kellett újra benépesíteniük a földet).

⁷ Tehát nem arról van szó, hogy a menny demográfiai viszonyai aggasztanák az Urat, még csak nem is arról, hogy vajszívű lenne az öreg – ⁸ azt nem tudom, hogy a Nagy Mennyreformmal áll-e összefüggésben, de manapság az a szöveg járja errefelé, hogy a megbocsátás még a szeretetnél is fontosabb – ⁹ bizonyos tűréshatáron belül, persze...

Nagyapa

Az én nagyapám egy kedves öregúr az ismerősök szerint, az idegeneknek mosolygós bácsi, nekem a legkedvesebb nagyapa. A haja ősz, mert szerinte így jár minden öreg, aki sokáig marad. Szeme kék, szemüveg nélkül, amit én szoktam megkeresni és megtisztogatni. Most már tisztán látom a zavaros jövőt, mondja, és egy szelíd őszibarackot nyom a kobakomra. Nagyapa nagyon szeret mesélni, szívesen hallgatom, mert érdekes, amit mesél. Ez a mese csak nekem szól, azért is olyan érdekes. Meg tudja magyarázni az érthetetlen dolgokat, anyáéknak is a véletlenül besikerült rosszabb jegyeimet, tudomásukra hozza, ettől még nem dől össze a világ, és anyáék belátják, hogy igazat mondott. Nagyapa sose hazudik, és nem mond butaságokat. Nagyapa az apa édesapja. Apa szerint apának is jó volt. Ilyen nagyapa kéne minden gyereknek, és boldog lenne a világ.

Az Óperenciás-tenger

Amikor az Óperenciás-tengert kerestem a térképen, apa megkérdezte, hát te nem tudod, hogy az csak a mesében létezik? Nem tudtam, de most már tudom, és szomorú vagyok, mint amikor kiderült, hogy a Jézuskát is csak a felnőttek találták ki. Ilyen az élet, mondják, ha csalódás ér, mint most is. Alig várom már, hogy felnőtt legyek, csupa öröm és vígság az életem.

A felnőttek szerint

Azt mondják a felnőttek, ha majd nagy leszek,
újra gyerek szeretnék lenni.
Még mit nem! Én nem akarok többé
gyerek volni, amikor már csak
én parancsolok nekem, az
égyvilágon senki más, és nem csak
egy gombóc fagyit lehet, amennyit bírok.
Spenótról, paradicsomos káposztáról többé
hallani sem akarok!
A felnőttek szerint gyerekeknek lenni jó.
Csak ezért szeretnék felnőtt lenni.

Szívek vetése (2008; olaj, vászon, füstlemez; 137×136 cm; fotó: Sulyok Miklós)

Egy hős öltözzön alkalomhoz illően

Már rég törtem a fejem, hogy jó lenne valami világraszóló hőstettet végrehajtani, amire Apa és Anya, na meg persze az egész világ felkapja a fejét.

Eredetileg az volt a tervem, hogy a világot mentem meg, aztán a dolgok szokás szerint összekuszálódtak, így a világ helyett Márton, a lúdat kellett megmentenem. Őt tombolán nyertem, a Márton-napi libabálban.

Márton mindenesetre nagyon örült, sokkal jobban, mintha helyette a világot mentettem volna meg.

Úgy gondoltam, egy világraszóló hőstetthez hősruhára is szükségem van. Így illik. Egy hős öltözzön alkalomhoz illően. Ezt szerencsére Anya is rögtön megértette. Ellenben Apa értetlenül pislogott.

Anya tehát nem hagyta annyiban a dolgot, ennek köszönhetően hamarosan meg is kaptam a hősruhámat. Mintha rám öntötték volna! Boldogan szaladgáltam kint és bent, csak úgy lobogott a palástom. Mint egy igazi hősnek!

Már csak egyetlen dolog hiányzott. A világraszóló hőstett. El is kezdtem szedegetni a házunk előtt eldobált szemetet. Volt ott minden. Mindennap más. Egyik nap csipszes zacskó, másnap sörösüveg, harmadnap csokipapír és így tovább. Ezek szerint napról napra másvalaki szemetel a házunk előtt...

Apa megdicsért. Ez jólesett, de én úgy éreztem, kell még valami, amire felkapja a fejét a világ. Csípőre tett kézzel jöttem-mentem az udvaron, ahogy a hősoktól láttam, de a nagy hőstett csak nem akart az ölembe pottyanni.

Aztán megnyertem a libát! Eredetileg Joy-nak akartam hívni, de Apa azt javasolta, legyen inkább Márton, ha már egyszer a libabálon kedvezett nekem a szerencse.

A lúd éjszaka a tyúkólban aludt, mert a kutyaház már hosszú ideje foglalt. Napközben jöttment az udvaron, és csipegette a fűszálakat. Úgy tűnt, vastag tollkabátjában meg sem érzi a hideget.

Egyedül Kutyi nyugtalankodott. Idegesen szaglászott, ugatott; nem értette, mit sertepertél az udvaron, az általa szakszerűen ellenőrzött területen egy fehér ruhás idegen. Azt hiszem, különösen az nem tetszett neki, hogy Mártont sokat simogattam. Sőt még az ólba is bemásztam mellé.

Egy darabig jól elvoltak egymás mellett, aztán egy nap Kutyi váratlanul kergetni kezdte Mártont. A lúd kétségbeesett gágogással menekült. Meg sem fordult a fejemben, hogy most éppen nincs rajtam a hősruha, felkaptam egy vesszőseprűt, és Kutyi nyomába eredtem. Így szaladtunk egymás után hárman: elől Márton, utána Kutyi, mögötte pedig én zártam a sort, hangos kiabálással.

Apa nem szaladt utánunk. Csendes érdeklődéssel figyelte a szokatlan jelenetet, és közben azon törte a fejét, kinek szurkoljon. Szerencsére hamarosan észhez kapott, és a segítségemre sietett.

Így mentettem meg Mártont, a lúdat. Hősruha nélkül, de Apa szerint elszánt, hősiessé szívvel.

Világgá mentem

Szóval, hol is kezdjem... A legjobb családban is megtörténik néha, hogy felpaprikázza magát az ember, és elkezd fenyegetőzni, hogy ő bizony világgá megy. Nem is tudom már, hol hallottam erről. Talán valamelyik mesében.

Beismerem, volt néhány ajtócsapkodás, amikor úgy éreztem, Apa és Anya nem ért meg engem, ezért hirtelen haragomban, síró hangon közöltem: világgá megyek! És már indultam is.

A legtöbbször azonban csak a bejárati ajtóig jutottam el, ami nagyjából tíz lépést jelent. Ezalatt elpárolgott a haragom. Meg aztán, mikor kinéztem az ajtón, a világ, ahová menni akartam, olyan nagynak tűnt. Meg sötétnek. Nagyon sötétnek! Nem látszott sem az eleje, sem a vége. Mi lesz velem, ha eltűnök? Ezt nem akartam megkockáztatni, minden érv a békülés mellett szólt. Ezért hát visszalopakodtam a szobába, és könnyes szemekkel, de már nevetésre nyíló szájjal jeleztem, hogy itt vagyok.

De egy napon mégiscsak világgá mentem, pedig valójában nem is akartam... Ez úgy történt, hogy az udvar végén egy nagy homokozóban játszottam, amit hatalmas kukoricás követ. Anya a lelkemre kötötte ugyan, hogy csak az udvaron játszhatok, hogy szem előtt legyenek, de aztán valahogy mégiscsak ott találtam magam a kukoricásban.

Nyúlra vadásztam? Vagy madarat kergettem? Esetleg kincset kerestem? Már nem is tudom. Csak azt, hogy amerre fordultam, mindenütt magas, zölden virító kukoricaerdő vett körül. Én pedig torkomban dobogó szívvel kerestem a kiutat.

És nem találtam!

Ezért csak mentem és mentem. Egyre távolabb kerültem az udvartól. Bíztam benne, hogy előbb-utóbb mégis csak véget ér ez a hatalmas kukoricaerdő. Így is történt. Egy utcára jutottam, ahol már jártam korábban. Tanácstalanul tébláboltam az út szélén. Ekkor meglátott Dani barátom anyukája, és sietve felhívta Anyát.

Először mindenki megijedt, beleértve engem is, de aztán mindenki nevetett, beleértve engem is. Azóta nem veszttem el, és világgá sem mentem. Csak az ajtóig, ahonnan jól látszik, milyen sötét a világ...

Horgásziskola, koránkelőknek

Anya furcsán néz ránk, mikor Apával közöljük, hogy holnap hajnali négykor kelünk, mert indulunk horgászni. Azt hiszem, nem igazán hisz benne, hogy fel tudunk ébredni.

Még sötét van, mikor Apa megrázza a vállam. Gumilabdaként pattanok ki az ágyból. Friss vagyok és lelkes. Megyünk horgászni!

A város kihalt, hosszú kanyargós utakon autózunk a folyóval párhuzamosan. Átgurulunk egy hídon, majd egy köves út következik, végül megérkezünk egy hangosan dübörgő gáthoz.

Még épp csak világosodik, de már több autó áll a folyó szélén. Megvárom, amíg Apa összerakja a horgászfelszerelést, majd csatlakozunk a kopasz, kövér Zoli bácsihoz, aki folyton viccelődik, és ami a lényeg: vérbeli profi. Azt hiszem, valójában miatta keltünk ilyen korán. Ha ő ugyanis azt mondja, hogy reggel ötkor esznek a halak, akkor az úgy is van.

Na persze, azt is mondhatta volna, hogy reggel ötkor az ő csaliját eszik a halak, és senki másét. Merthogy pontosan ez történik. Közben Apa, én és a folyóparton sorakozó horgász bácsik rendü-

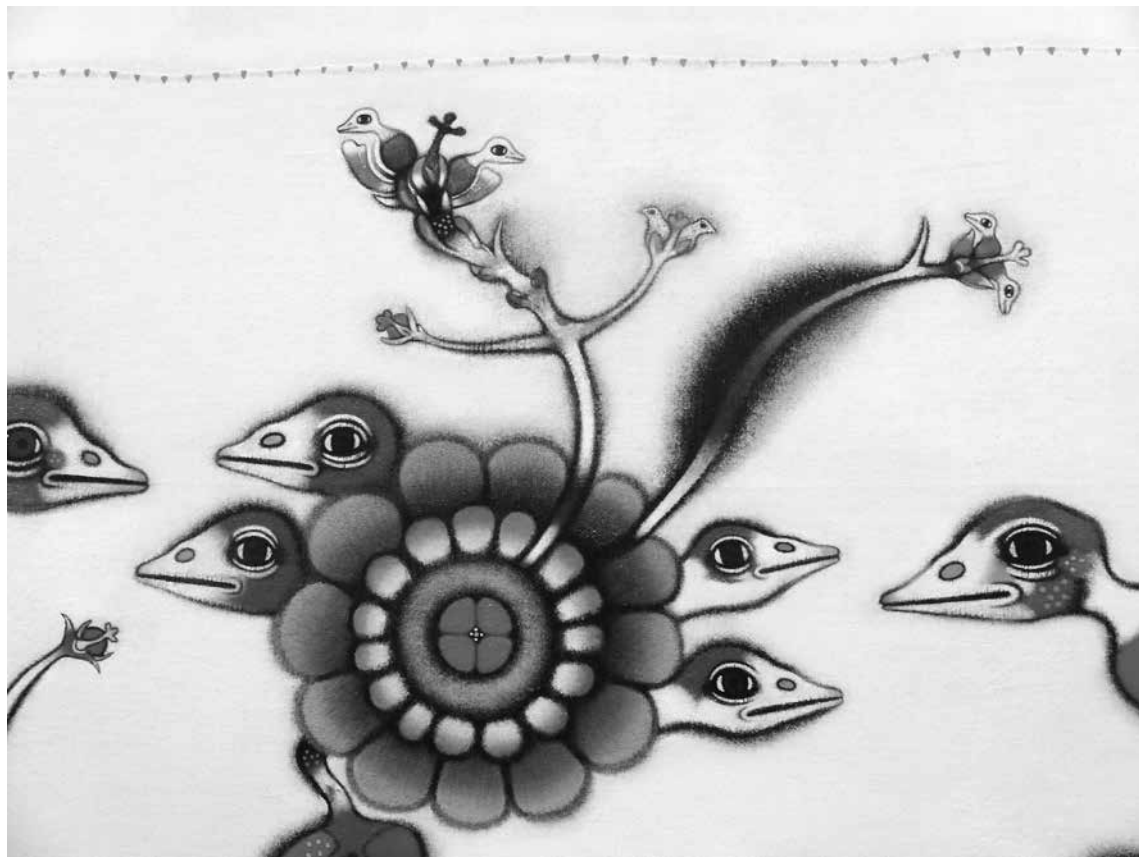
letlenül fogjuk a botot. A horgot pedig hol ide, hol amoda, hol közel, hol távol dobjuk be. Időnként csalit cserélünk. Buriszt gilisztára, gilisztát kukacra, kukacot főtt tengerire, főtt tengerit műanyag csalira. Közben pedig elkerekedő szemekkel nézzük, ahogy Zoli bácsi hárompercenként kiemel a vízből egy-egy újabb kárászt. Mintha összebeszéltek volna. Zoli bácsi és a kárászok...

Pedig ő maga mondja, hogy milyen egyszerű, szegényes felszerelése van... Meg negyven év tapasztalata. Mindent tud a horgászásról és arról, mi zajlik a víz alatt. Olyan különleges szakmai titkokat tudunk meg tőle, hogy csak ámulunk. Már ezért is megérte eljönni a hajnali horgásziskolába.

Közben, több eredménytelen kísérlet után végre Apa is kifog egy halat, miután Zoli bácsi türelmesen megmutatta neki, mikor és hogyan kell kiemelni a botot. Nagy az öröm, halat fogtunk! Lesz mit otthon megsütni!

Aztán pontban reggel hét órakor Zoli bácsi szedelőzködni kezd, és közli, hogy ennyi volt, a halak nem esznek tovább, nincs értelme tovább maradni. Hitetlenkedve nézünk rá, persze rajta kívül senki sem mozdul, de hamarosan belátjuk, megint csak igaza van, nincs kapás. Zoli bácsi és a kárászok megint csak összebeszéltek. De azért még jószívűen átpakol a vödörünkbe néhány halat, ne menjünk üres kézzel haza, ha már olyan korán keltünk.

Jókedvűen szedelőzködünk. Apa borostás arccal kortyolja a kávéját, a halacskaínk életvidáman pancsolnak a vödörben, Anya pedig még nem is sejti, hogy ma halat fog pucolni...

„Tavaszi szél...” (Virágének) / részlet (2023; olaj, vászon, farostlemez; fotó: Nagy Imre)

Álomjáró tippek nem csak rossz alvóknak

Rajzfilmek ide, mesefilmdömping oda, az esti mesés könyvek nem mennek ki a divatból, sőt megkockáztatom, reneszánszukat élik. A kiadók is érzik és értik a tudatos szülők igényeit, és rendszeresen hoznak friss olvasnivalót az esti szertartáshoz. A kínálat széles, a kiemelkedő kötetek száma azonban véges.

Az *Álomjáró Márton* című mesekönyvet először kézbe véve, Maros Krisztina letisztult borítóját fürkészve valami megnyugtatóan ismerős, klasszikusba hajló történetfonálra készültem. De valami sokkal többet és különösebbet kaptam. Egy igazi álomutazást.

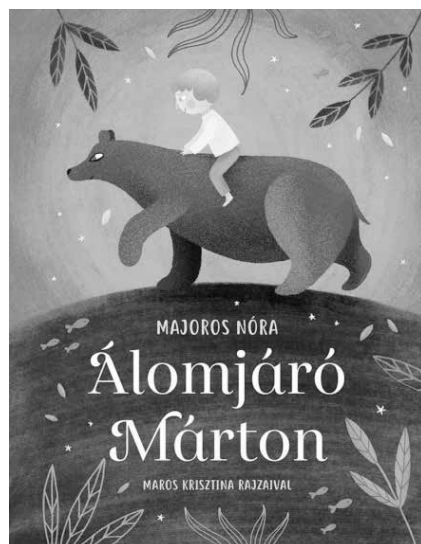
Kinyitottam a könyvet, szót váltottam az üdvözlésemre felsorakozott három felhőbáránnyal, és megismerkedtem Szabó Mártonnal, aki egy közepes méretű falu általános iskolájába jár, szereti az olvasást és a környezetismeretet, de a kislabdahajítást, ha tehetné, kidobná a tananyagból.

Ekkor még nem tudtam, hogy Mártonnak két élete van. Egy nappali és egy éjszakai, ahol *Álomjáró Márton* (vagy *Balajtár*) néven él át különösebbnél különösebb kalandokat.

Barátságot köt egy medvével, akinek elveszett alvóállatkája felkutatására *Álomország*ra szóló felderítő expedíciót szervez. Treffőtől, a félszemű sirálytól megtanulja, hogyan vezessen egy háromárbcost, melynek vitorlája egy óriási színes takaróból készült. Lemerül a Pumpelláriumba, ahol a világ összes elveszett holmiját tartják szigorú rendben a sellők. Miután hajótörést szenved, felfedez egy különös erdőt, ahol minden faodú valami nagyon vágyott dolgot rejt. Hangyakatonák élén hadba vonul a színeket rabul ejtő kisemberrel. S várja, hogy a tündér, akit egyik mesében elszalasztott, egyszer csak újra feltűnjön friss kalácsillattal felhőzve.

És ez csak néhány történet a sok közül, amelyek lazán összefűzve, mégis kerek egészet alkotva, kellemesen kanyargós álomúton vezetnek el minket a történet kiindulópontjától a boldog befejezésig.

A tizenhetedik mesét olvasva nem tudtam nem gondolni Christopher Nolan *Eredet* című filmjére, melyben a főhősnek egy pörgettyű mutatja meg, vajon ébren van-e épp, vagy álmodik. Majoros Nóra akár regényt ír, akár mesét, kedves természetességgel engedi szabadjára szereplőit egy különös gonddal megkomponált világban. Bátran borogatja fel a szabályokat, és örömmel kacsint ki a frissen kifundált vagy a pompásan újrafazonírozott klasszikus elemek mögül. Szeretnivaló, de nem egysíkú karakterekkel dolgozik. Bőkezűen táplálja a képzelőerőt. Látható örömmel játszik a szavakkal, kifejezésekkel és mondatszerkezetekkel, amivel varázslatos légkört teremt. Bátorít, hogy mi is kedvünkre játszunk a szavakkal, s a

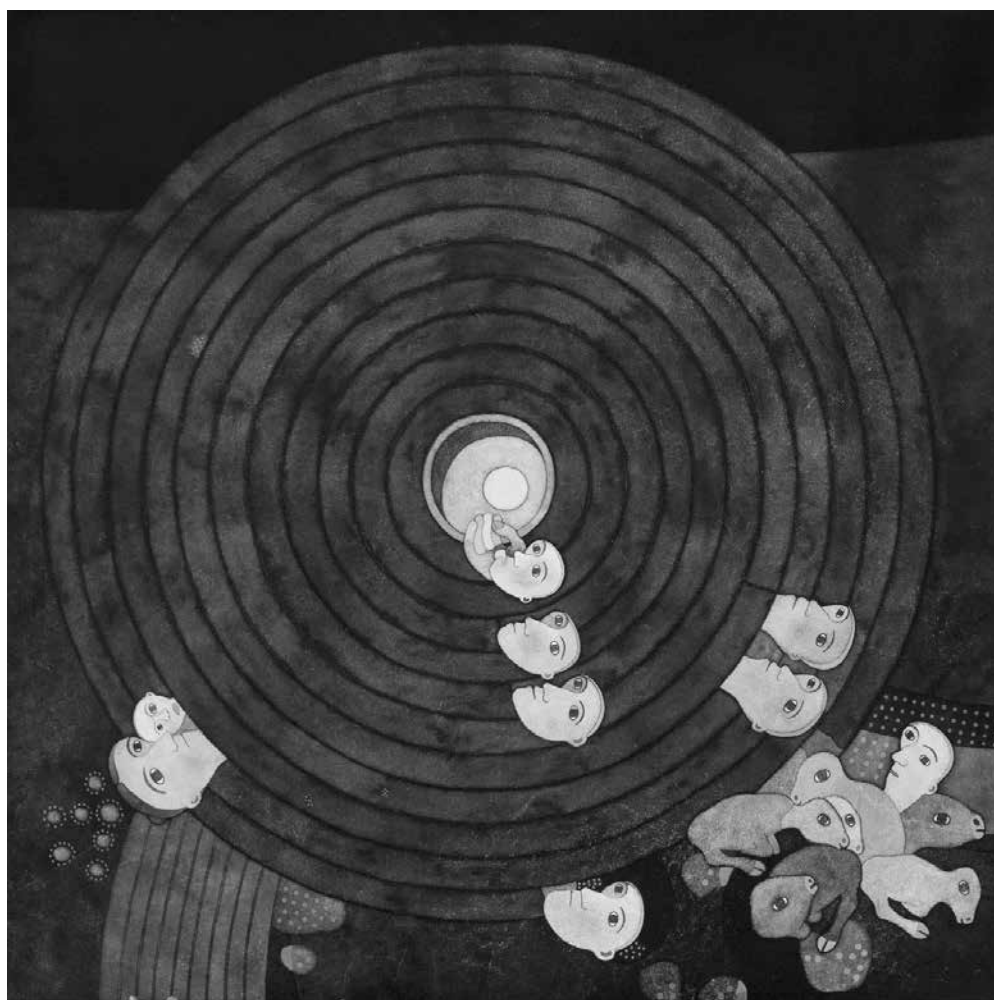
Pagony Kiadó, 2023

történet befejezése után szabadon ábrándozzunk, beszélgessünk vagy kezdjük el saját álmjárásunkat.

Az *Álmjáró Márton* nem csak esti mesés könyv. És nem csak gyerekeknek szól. A Pagony Kiadó 5-8 éves mesehallgatóknak és olvasóknak ajánlja, de felnőttként is bőven találunk benne olyan gondolatokat, amelyek saját álmaink megélése, megvalósítása vagy rémálmaink megszelídítése során segítségünkre lehetnek.

A legfontosabb gondolat, amit már kisebb, nehéz álmokkal küzdő gyerekekkel is kapaszkodóként használhatunk: a te álmodban az történik, amit te akarsz. Ezzel az egyszerű, mégis nagyszerű gondolattal a zsebünkben elindulva egy olyan erős útítársat tudhatunk magunk mellett, mint egy barnamedve.

Maros Krisztina megnyugtató színvilágú, lekerekített formákkal dolgozó, néhány meséként megjelenő kétoldalas illusztrációi szépen simulnak a történetszálra. Remekül támogatják az elzárulást és a felkészülést az Álomországba vezető útra.

Szántás a kút körül – Nap a kútban (2019; vizes pác, papír; 1170×1170 mm; fotó: Dömötör Mibály)

A betűkre hulló élet

Várady Szabolcs Válogatott versek című kötetéről

A Bookart Kiadó felkérésére Várady Szabolcs nagyjából száz – korábban publikált, mindeddig megbúvó és néhány új – költeményt válogatott össze. A kiadó a költő nyolcvanadik születésnapját szem előtt tartva, tisztelegsként jelentette meg a verseket; az irodalom értelmezőinek azonban ennél jóval többet nyújt a kötet: rálátást enged az életmű kardinális pontjaira, és mintegy összegzést, jobb szóval a Várady-szövegek esszenciáját nyújtja át. Belejár szik mindebbe a lírai én pozíciója is, amint az életrajzi adattal való összefüggésben olvassuk a verseket, hiszen így értelemalkotó tényezővé válik az aggkorú költő visszatekintő helyzete, ami elsősorban a kötet hangulatát befolyásolta. Egy olyan időszakra láthatunk rá, amikor az ember a sodró idő partszegélyéről esélyt kap a körbenézésre – melankolikus pillanat ez, mert elsőre úgy tűnik, az idő ugyan halad, de mintha épp csak érintene minket, annyiszor fűrösztött tetőtől-talpig, hogy most már vízpermettel is be kell érnünk. A második pillanat a nyugalom: elérkezett az élet értelmezésének és értékelésének ideje. És ez már egy derűs feladat, nem telepszik rá az emberben munkálkodó kényszer, hogy a „nagy dolgokat” akarja és élje át, hogy mindig valami fenségesre és elérhetetlen vágyképzetekre törekedjen... Várady Szabolcs új válogatása azzal a tanulsággal szolgál, hogy a „nagy dolgok” olykor egészen kicsivé válhatnak, nem értéktelenek a mindennapok, sőt ugyanolyan fénnel vonhatják be az életet, jelentőssé válhatnak, és – az élet tartalmává.

Az utolsó előtti ciklus, az *Egy év cserepei* (amely valójában egyetlen verset tartalmaz) éppen erre szolgáltat példát. Hüen a cím sugall-

ta koncepcióhoz, a lírai én egy év eseményeiből szemezget az üzeneteiből vett töredékek mentén, és bár nem áll össze a teljes történet, ez nem is volt szándéka: az események összjátéka lesz hangsúlyos, az élet nagy dolgainak és banális momentumainak egymásra hatása. Mint ahogy az korábban is jellemző volt Váradyra, lírai énje közel áll a biográfiai énhez, amit szándékosan éreztet is a legtöbb szövegben, így nem kérdéses, hogy a *Beérkezett üzenetek*ben egy személyes krónikát olvashatunk – azzal a csavarral, hogy valójában a költőt ért hatások, mások léteződékei jelennek meg, a lírai én mindig csak kapja a meghívókat, híreket, kérdéseket, válaszai rejtve maradnak a befogadó előtt. Valójában ez a ciklus szervesen illeszkedik Várady általánosan használt költői módszeréhez, talán azt sem túlzás állítani, hogy a ciklus a kötet kicsinyítő tükröként is felfogható, ahol rendre felbukkannak a költészetére jellemző jegyek: elsősorban a rendhagyó és kivételes események (mint az izlandi vulkánkitörés, halálhírek, élettársi viszony hivatalossá tétele) keveredése a hétköznapival (nyaralásokkal, a versekről való véleménykérésekkel, illetve adathalász levelekkel), melyek kölcsönösen hatnak egymásra, előbbi veszít rangjából, utóbbi szinte egy sorba kerül azzal; másodsorban a hangsúly a költő ismerőseire esik, többször alakít ki olyan pozíciókat, amelyekben az ő szemükön keresztül lát rá önmagára (gondoljunk csak arra, milyen gyakran él a monogramok vagy teljes nevek, becenevek beiktatásával), azaz a biográfiai és lírai én között mégis létrehoz egyfajta közvetettséget. Ami közös e két vonásban, az a távolságvétel – önmagától, a többiektől, az

élettől –, a Várady-versek hangulatának kulcseleme, a retrospektív szemléletben és a relatíve nagy időtávlatokban rejlő rezignált nyugalom. Mint ebben a versben és a többi szövegben is érezhetjük: Várady versei olyan emlékezetes momentumok köré épülnek, melyekben, ha felsejlik is a sorsfordítás lehetősége, az kiaknázatlan marad, a vers megírásakor (és olvasásakor) már csak azzal szembesülünk: az megváltoztathatatlanul fennmarad, és nem érvényteleníthető. E már megtörtént események azok, melyek az életmű gerincét alkotják, a mindennapiban rejlő titokzatos többlet adja a versek témáját, ez az, amit Várady megpróbál kiírni belőlük. „Az égből jég esett, orkán söpört az utcán, / kövirózsából tavirózsa lett, / most meg éget a nap. Az idegeket / borzolgatják a napi történések.” (Beérkezett üzenetek, kiemelés tőlem)

Amikor 2019-ben a *De mennyire* című kötetben olvastam az *Egy év cserepei* ciklust, még úgy láttam, hogy sikertelenül zárul az év történetének rekonstrukciója, és a szövegtöredékek azt a hatást keltik, mintha az élet a saját tempójában zajlana, míg a benne élők szinte kiszorulnak belőle. Akkor még abban hittem, hogy a költő arra világít rá, hogy az egyes szilánkok nem állnak össze teljessé, a kép szakadozott marad, és ebből következően az események is súlytalanokká lesznek. Mintha válasz nélkül maradna, hogy mi az, ami megmarad az emberben, és így nehezen értelmezhetővé is válna; a mostani újraolvasáskor már jobban hajlok afele, hogy a költő azt kívánja megmutatni, hogy éppen a szilánkok fontosak, hogy a teljes kép feleslegesen kergetett délibáb, és az emberek ezek révén kerülnek az élet örvényébe igazán. Hiába veszünk részt a temetési szertartáson, és gyászolunk, lehet, hogy a gyászír marad meg a legtisztábban; hiába követjük nyomon naponta az izlandi vulkán kitörését (2010-ben járunk), lehet, hogy utólag csak az a fontos, hogy valaki emiatt nem térhetett haza hozzánk; hiába írtuk meg életünk egyik fontos könyvét hosszú időn keresztül, ha az elmaradó megjelenést tudjuk végül felmutatni. Ezek a pillanatok, ezek a szilánkok azok, amelyek valamilyen ok, szempont miatt az események valódi részesévé teszik a

lírai ént, egyféle csúcspontot jelentenek a számára. Várady Szabolcs arra készíti az olvasót, hogy az apró eseményeket új fénytörésben lássa. Köznapi példával élve: lehet, hogy egy stadionokat megtöltő világhírű zenész legfontosabb emléke az, amikor tizenévesen megkapta az első saját, feltehetően olcsó gitárját – bár ez eltörpülni látszik a későbbi sikerek tükrében, mégis talán túlargyogja a koncertek fényét.

A 2019-es kötetrel egyéb hasonlóságokat is felfedezhetünk, közel áll az újabb versválogatáshoz. A *De mennyire* szintén emléksorozatokból épül fel, a lírai én a számvetéshez készülődve, múltjának csapongó ösvényeire lépve próbálja felépíteni identitását és élettörténetét. A múlt segítséget nyújt a jelenével és jövőjével való szembenézéshez: ám ott az emlékezés egész más funkcióval bír, másféle utat jár be. A *De mennyire* lapjain a lírai én emlékezni akar. Ennek eklatáns példája, hogy az első versek egyikében egy dán falucska névén gondolkodik erősen (ez a vers ebben a válogatásban is fellelhető, *Kaliforniában egy dán falu* címmel), amely az utolsó lapon végül eszébe is ötlük (ez a vers már kimaradt!). A *Válogatott versek* szövegeiben a lírai én az emlékeit csak *feleleveníteni* szeretné. A *De mennyire* esetében sokkal hangsúlyosabban vetül fel a kérdés, hogy a beavatottság milyen foka szükséges a versek hiány nélküli értelmezéséhez. A lírai én elsősorban mint az események átélője jelenik meg, személyes érintettsége hangsúlyosabb, mint a mostani kötetben, melyben főleg a szemléllői pozíció erősödik fel, így a befogadó is könnyebben beléphet a szövegek terébe – akkor az idővel való szembenézés volt, most az emlékezés és a költészet kapcsolata a fő problémakör. Ott a lírai én még szükségesnek érezte a puzzle kirakását, jelen esetben a személyes múlt töredékek tömkelegéből létesül egy-egy pillanatra, jelenetekből összeálló mozaikokban. Az első ciklusban fel is vetődik a kérdés, feldolgozható-e az élet, életút és valóság maradéktalanul, hogy a művészeti ábrázolás és feltárás nem fosztja-e ki az emléket. *A lábról* című vers a végletekig kiforgatja a „láb” átvitt, minden „áll valamin” jelentéssel bíró értelmét, mindaddig, míg a szó elveszíti

önmagát: „Feltehetően van valami (nevezzük talán lábnak), / amin áll az a láb, amin mások immár nem állnak; / kétséges azonban, hogy e láb lábsága ekkor miben áll --”. Tehát nemcsak az emlékeknek, hanem olykor a szavaknak is csak a torzója bukkan fel a versben.

Lényegesnek tartom leszögezni és továbbvinni ezt a megállapítást az emlékezés és önmegértés kérdésére. Mivel jelenünk folytonosan alakul, és sosem adódik lezártként számunkra, a jövő pedig ismeretlen és kiszámíthatatlan, múltbeli eseményekre támaszkodhatunk csak a megismerés során, legyen szó önmagunkról vagy az általunk belakott világról és életről. Várady Szabolcs költészete az emlékek során át a legegyszerűbb módon lép a világ- és identitás-megértés terepére, és mint lírikus, a szó – amely szorosan összekapcsolódik az önmegértéssel – eszközével próbálja megragadni azokat. Ám a szó ugyancsak a múlthoz kötődik; bár az identitás általa nyilvánul meg, és nyomot hagy rajta, a szó érvényessége ahhoz a momentumhoz kötődik, amelyben kimondták, leírták.¹ Ambivalensnek tűnik tehát a költő szóhoz való viszonya: míg ez az egyetlen, amire támaszkodhat, és látszólag hitelt érdemlő minden versmondat, sőt kifejezetten kötődik a realitásokhoz, valójában mindig is marad egy olyan híd a szó és a valóság (tehát a leírt és a megtörtént) között, melynek néhány fokát megette az idő, és ezért az átkelésre már nem alkalmas – csak az ígérete az összeköttetésnek és átkelésnek. E ponton érdemes felidézni a sajátos versdefiniációt megfogalmazó *Jobb híján vers* záró sorait: „ez az egész / kép, mintha messziről látnám, lebeg, / foszlik, kavargó, végül fekete / betűkék semmisül fehér papírra / kezem alól, rozoga gépemen”.

A torzóban maradt valóságból a vers képes átmenteni igen lényeges összetevőket is, még hozzá a hangulatokat és a múltfoszlány érzelmi töltöttségét. Megkockáztatom, hogy az *Ez volt* című vers nem olvasható jól, ha a szemantikai

oldalára összpontosítunk, hiszen a szövegben az alliterációk, összecsengések, a hangokkal való játék a fontos: a vers szó szerint hangemlékek kompozíciója, ami érzékletesebben adja át egy sikertelen szerelem emlékét, mint a pusztá eseményrészlet. Ahogyan Petri György, szeretett barátja és mestere, Várady is kihasználja a poétikai megszólalásmódban rejlő erőt, felszínre hozva a költői közlésforma sajátosságait, erre főként az utolsó, *Fázol, melegszel* címet viselő ciklusban találunk példákat. Az *Eltértések*ben ismétlődő és enyhén módosult szekvenciákkal hívja életre a rímekben és hangokban rejlő értelemképző erőt, mintegy új síkot hozva létre a versen belül, többszörözve az olvasati lehetőségeket. A *Ritmuspróbák*ban a dolgozószoba kaotikus állapotát részletezi, hogy ezzel párhuzamosan színre léptethesse a kórházba készülődés előtti nyugtalanságot – mindezt három különféle versrendszerben. A *Szappanbuborékok WS emlékére az Egy év cserepei*hez hasonlóan különböző témákat és történetfoszlányokat kever, ám szakaszonként változik a versforma és a modalitás, a nyelvet boncolgató, illetve értelmezhetőséggel leszámoló kísérletektől („nemtemben / igentem / ping labda pong labda / pattan / itten / ottan”) a végül komor meséig („A torok a gyerek a gyík az anya / orvost hívogat gyere gyere orvos / a kicsi szive kalapál áll áll áll / törd ki az ablakot az üvege kormos”), ahol épp a gyors, vidámnak ható versritmus és a gyermek halálának sejtetése közötti kontraszt teszi feszültté a verset. Várady Szabolcs költészete első pillantásra nem árulkodik saját poétikai megformáltságáról, puritánnak és egészen prózainak hat, mégis érdemes fokozott figyelmet fordítani szóképeire, akusztikai megoldásaira és a ritmusra; a versszövegek legmélyebb jelentésrétegei ugyanis ezek segítségével kerülnek a felszínre. Talán régi szövegirodalmat érintő kérdésünk, miszerint hogyan ragadható meg a megragadhatatlan, miként írható le a szavakon túli (ha ez az általánosítás túl merész, elnézést

1 A bekezdésben mindeddig Alekszandr Potebnya gondolatait követtem, melyek hosszabban itt lelhetők fel: Alekszandr Potebnya, *Jegyzetek a szóbeliség elméletéből. (Részletek)*, fordította: Horváth Kornélia; innen: *Poétika és nyelv-elmélet. Válogatás Alekszandr Potebnya, Alekszandr Veszolovszkij, Olga Frejdenberg műveiből*, szerk. Kovács Árpád, Budapest, Argumentum Kiadó, 2002, 147-156.

kérek, saját [líra]kritikáimban ezek a kérdések szinte mindig hangsúlyossá válnak), is feloldható lenne részben a versritmus felől; a „megragadhatatlan” és „leírhatatlan” talán épp a költői eszközök és a verselési rendszer révén kerül be a szövegek horizontjába.

Hogy iménti kérdésem nem csupán privát megszállottság, bizonyíthatja az *Amit a vers akar*, melyben a híres Petri-tétel is megfordulni látszik, a költészet szócsövévé váló lírai én ugyanis a következő kérdést járja körül: én vagyok a költészet – mit érdekeljen a költő maga? A vers tanúsága szerint a művészeti alkotás kegyetlen módon születik meg az emberből (bár e helyütt érzékletesebb lenne a „kiszakad” szót használni); a megszülető dallam mint bábut rángatja az embert, átformálja, tépi, a végletekig lecsupaszítja, majd a leszelt darabokból építi fel saját testét, amely a költő torzított tükröképe is egyszersmind. A költészet „nem a kimondani muszáj, / hanem a részesülni kész”. Nem a tartalma és mondanivalója, nem a története, hanem az egyes szavak közötti kötés, a közöttük lévő rések, a dallam, a nyelvnek egyfajta újjászületése. A tiszta papírlapon megjelenő betűk létrehoznak egy új világot, átrendezik az ismert valóságot, újratemetik a művészt, és a végletekig kiaknázzák a nyelv lehetőségeit. Várady kurzívval kiemelt szavával élve egy „puzzle” jön létre, amely saját, belső törvényei szerint működik. A szövegek olvasásakor ezt a törvényszerűséget kell megismernünk, és ennek mentén kell olvasnunk ahhoz, hogy a nyelv határain túlléphessünk, történjen ez akár a ritmus, akár a metaforarendszer, akár a hangulat (akár bármi egyéb) értelmezésével. Röviden összefoglalva: a versben nem leíródnak az élet titkai, hanem egyszerűen jelen vannak. Nem nyernek formát, mégis kiolvashatóak, akárcsak a *Haza felé* című vers története, amely Örkény István *Leltár* című remekművét juttatja eszünkbe. Az állítmányokban szegény, a befejezettséget és lezártaságot sugalló kifejezések, és a villanásszerű látványelemek felépítik egy szerelem keserű napjának narratíváját: minden benne van, ami kimondatlanul maradt, épp az a történet épül fel, amelyet a szöveg nem mesél el.

Vannak azonban olyan történetek is, amelyek felépülnek, és bár költészetelméleti megközelítésben nem ezek a kötet legjelentősebb versei, az élet összegzéséhez nélkülözhetetlenek, teljes mértékben indokolt, hogy bekerültek a válogatásba. Azokról a versekről van szó, melyek a kötet ciklusaiba szétszórva, vázlatosan mesélik el az életrajz különböző állomásait gyermekkortól a jelen időkig. Az első vers az ötvenes évekig repíti vissza a befogadót, villanásszerűen jelenik meg az akkori korszak világa és generációjának fiatalok, néhány benyomás erejéig átérezhetjük, milyen volt a villamos ütközőin bliccelni, diszkrét helyekről belesni a lányok blúzába, az oldalkocsis motorok, az aranycsapat és a gombfociláz korában tölteni a mindennapokat. A gyermekkor gyorsan elszelel e válogatásban, hisz a *Téged szeretlek* a kamaszszerelmek disszonanciáját énekli meg: „Ne találkozzunk többé. Egy hét is talán / eltelt így. Gyötrelem, levelek, telefon, / találkozás, szerelem, mégse, mégis”, míg *A felnőttkor kezdete* komoran tekinti végig, hogy emberi kapcsolataink milyen gyorsan bánthatnak meg minket, és hogy ez a legnagyobb jó szándékkal sem kerülhető el: szinte mindig úgy alakul, hogy valakinek az áldozatai leszünk, vagy fordítva, valaki a mi áldozatunk lesz. A második ciklus, a *Miféle csillagaival* elsősorban a középkorú költőt és társaságát mutatja be, a tapasztalatok levonása azonban már nem olyan egyszerű, mint a korábban említett versekben. Ez már egy összetett, szinte kibogozhatatlan világ. Az ember tehetetlen az évek folytonos múlásával, összejár rokonok, barátok hadával, próbál előrébb lépni, de megrekedtnek érzi magát: „Egymásra utalva pedig, hisz olyan kevesen / egyívásuak, összejárnunk / eltölteni a maradék időt, / átvánsszorogni az ünnepek sivatagán” (*Éveink hozadéka*). Versek egész sorát köti össze az a jelenet, ahogy (székekre, díványra) telepedve beszélgetnek az emberek, barátságok és szerelmek kötődnek ehhez a mindennapi helyzethez, de ez azt is jelenti, hogy a székek (*Székek a Duna fölött*) vagy a dívány (*Ha majd bejössz az ajtón*) meg nem léte, hiánya egyenlő a kapcsolatok végével, lezárulásával. A régi nagy, mély beszélgetések is

csak a lírai én fülében visszhangzanak, mert a jelen a csendbe süpped, és a magányba (*Esély*), az egykori otthonban pedig már más lakik (*Egy költőzködésre*).

A legtöbb vers mégis a baráti kört és a – mondjuk így – izgalmas társasági életet érinti, ahol nem ritka egymás szerelmeinek elszeretése, a megcsalások, a közös italozások, egymásra találások, füst, alkohol és nők körül kavarganak az események, de közben érezzük azt is: itt egy elveszett, peremre szorított értelmiségi kör tengeti a mindennapjait, akár a vajai kastélyban alkotnak Petrivel, akár egy öngyilkossággal fenyegető szilveszterről (*Szilveszter*)², akár egy talajvesztett szerelmi sokszögről van szó (*Egy születésnap örvén*). Az a világ elevenedik meg a versekben, amely a *Galeri*ből is ismerős lehet. Várady olykor ironikusan közelít ezekhez a jelenetekhez, közülük sok anekdotikus jellegű (legalábbis néhány történetem magában hordozza a lehetőségét), ámde ezeken a személyeken keresztül a kor társadalmára is ráláthatunk. Rádásképp szorosan kötődnek a szerző élet-történetéhez, mestereit nem egy versben megéneklé, majd a kötet előrehaladtával számos régi barátjától kénytelen elbúcsúzni: a kötetbe sok olyan vers került, amelynek témája egy-egy temetés vagy halálhír (emlékeim szerint a *De mennyire* ebben is más irányba tartott, ott főként a hetvenedik, nyolcvanadik, kilencvenedik születésnapra íródott versek jutottak szerephez). A hirtelen döbbenettől a mardosó kétségeken át jut el a gyász mélypontjaiig – miközben az sem kérdéses, hogy saját öregségét is átérzi a veszteségek alatt, minden ilyesfajta hír egyben memento mori. „Hogy elvetemülnek az ablakok is! / Az idő hogy előcsalogatja a rozszat. / A másik, a tarka világ befelé pörög el, /

csak a gáz szaga szálldos utcahosszat.” (*Elégia-morzsa*)

Ez a teljes szövegében idézett vers jól mutatja, hogy az elmúlás réme nemcsak kísérti a lírai ént, de bizony meg kell küzdenie vele napról napra, és az is előfordul, hogy a kötet hangulata komorrá és pesszimistává változik. Az idő törvényszerűségének tűnik, hogy felémészti a dolgokat, a sokáig jól szolgált ablak lakkrétege lassan feltöredezik, rostjai kifeszlenek, előbb-utóbb a keret formáját veszíti, és nem bírja tovább az üveg súlyát... Később az ember emlékeiből még felbukkanhat az ablak szebb korából, de maga a tárgy már az enyészete. Vannak olyan pillanatok, amikor az ember, ha széttekint, főként a pusztulás nyomait látja, érzékeli (a gáz szaga egyértelműen az öngyilkosság köréhez kötődik, más kötetbeli versben is), máskor azonban erőre kap, csak meg kell találnia, mi az *Ír a bajra*. Ezért megkapó az említett vers hangulata, amely bár szintén egy komoly fenyegetésből épül fel (a lírai ént szívbetegség miatt szállítják kórházba), mégis pozitív és szép a vers, mert a lírai én makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy csak a kellemesre emlékezzen: arra, hogy milyen kedvesek voltak a mentősei, milyen jól beszélgetett velük, arra, hogy Verdi operáit hallgatta, és rálátott az Anna-bálra, arra, hogy vonzó és fiatal doktornő kezelte, arra, hogy végül az Őrségben töltötte a rehabilitációt: „Hanem a legeslegjobb hátravolt még. [...] A Borostyán-tavat a nap fénybe vonta, mentünk naponta, / növelve mindig úgy ötven méterrel a távot.” Irodalmárként azt remélem, hogy életem végén film helyett kedves olvasmányaim pörögnek majd le, amelyek közé e vers is bekerült.

Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2023

2 Több versben – ilyen példának okáért az *Elromlott szerkezet* – régi, még feldolgozásra váró traumákként térnek vissza a hasonló események: „A késért indult ki, a konyhakésért. / Felgyűltek a, felgyűltek az okok. // Vért akar minden. Nem láttam mióta. / Itt lakolok, ki se látszom alóla.”

► FRIED ISTVÁN

„Várja a hinni valót”

Lövétei Lázár László Zákeus fügefája című verseskötete ürügyén

„Elmondható a szerzőről [...], akárcsak anynyi más dacoló művésztől, hogy palástoltan érzelmes, egy »kőkemény«, aki mindig engedi, hogy észrevehető legyen az érzékenysége. Végletes tapasztalatokkal tarsolyában, mélyreható emberként mutatkozik meg előttünk, aki nagyszabású alkotóvá vált.”

„Egyik alkalommal épp a Zákeusra vonatkozó verset olvasta fel a pap az evangéliumból, gondolhatod, hogy utána nem tudtam figyelni a misére; hiszen nekem ez kell – gondoltam magamban –, én is fel fogok mászni Zákeus mellé a fügefára, hátha én is megláthatom Jézust. Nos hát, valahogy így kezdődött a Zákeus-projekt, innét már könnyű volt, már csak a hangot-formát kellett megtalálni.”

Az első idézet szerzője Ion Bogdan Lefter, akit a román irodalmi életben vezető kritikusként tartanak számon, és aki látható örömmel vállalta, hogy Lövétei Lázár László 2022-ben megjelent román nyelvű verseskötetéhez, a Kocsis Francisko tolmácsolásában megjelent *Feketemunkához* (*Munca la negru*) a kötetet a szerzőjét méltató utószót írjon, felszólítván a román olvasókat: „Jegyezzük meg Lövétei Lázár László nevét!”

A másik idézet abból az interjúból emeltem ki, amelyet a csíkszeredai Vermesser Levente készített költőnkkel a *Zákeus fügefája* megjelenése alkalmából, és amely hasonlóan Lefter értékeléséhez a kolozsvári *Helikon* 2023. 13. számában látott napvilágot. A lap a továbbiakban két ismertetést közöl a verseskötetről, figyelemre méltó terjedelemben, ezek kicsengése nem kevésbé pozitív, a jelentős teljesítménynek

kijáró hangnemben szólnak arról a költői teljesítményről, amely a verseskötet megjelenését a magyar irodalom ünnepi alkalmává avatja.

Magam is úgy hiszem, hogy a *Zákeus fügefája* valóban „hangot” (pontosabban szólva: hangokat) és formát (ismét pontosabban: formákat) talált olyan dilemmákra, olyan könyv- és tapasztalati élményekre, olyan nyelv- és kultúraközöségekre, egyben olyan, a költőiség egyszerre fájdalmas és a hinni akarással erősített nekifeszülő megszólaltatására, amelyek nem csak újabb irodalmi tájra, újabb „magaslatok”-ra, a nyelvi lehetőségek újabb – sikeres – próbája felé irányítanak. Lövétei Lázár olyan költő, akinek mindegyik verseskötete valami mással ajándékoz meg; s ha – ritkábban – visszaul is egy-egy korábbi (nem megoldásra, hanem) tematikára, ebben a visszaulrásban a különbözőzés, az eltérő módon fogalmazás válik szembetűnővé. Persze fokozatosan kialakultak ennek a lírának az állandói, mint amilyen a hagyományos „szép vers” elkerülése, a regiszterek vegyítése akár egy versen belül, a ciklusokba rendszerezettség szigorú következetessége, állandó egyensúlyozás az alul- és felülretorizáltság kínáló alkalmi között. És még valami, ami egyre határozottabban érvényesül: a nem szűnő párbeszéd több évezred költészetével, kitétetetten az antikokkal és a magyar lírával. Igaz, az említett interjúban Lövétei Lázár elárulja az Auden-versek olvasása után támadt szándékát, belefoglalni akarván mottóként a versbe, hogy aztán lemondjon erről a tetszetős megoldásról. Hozzáteszem: nem poeta doctusként viszonyul az elődszövegekhez, hanem annak megfogalmazatlanul maradt, de jól

érzékkelhető kinyilvánításával, hogy ez a kötet is, akár az előzők, a költészetet az „emberiség anyanyelve”-ként fogja föl, így a jelen verseskötet ezt az anyanyelvet beszéli magyarul, a román fordításban kiadott verseskötet románul. Ugyanezt átfordíthatjuk a „tematikai” jellegű megfontolásokra. A személyes érzetektől és helyzetektől, a létezés meghatározott és szubjektivizált teréből fölfakadó költemények sem csak „privatizálnak”. Azáltal, hogy hírt hoznak egy közérzetről, egy mégoly „kis világ”-ban betöltött pozícióról, az azonosulás és kikülönülés színhelyéről, valójában megfelelésről számolnak be. A megfelelés „másik”-ja részint (talán csekélyebb mértékben) a történelembe kivetülő „nagy” világ, részint (lényegesen fontosabb, írhatnám, lényegi szerepet betöltve) az évezredekén átívelő költészet-nyelv, a hihetetlenre ráismerés akarása, hihetőként (és hinni érdemesként) óhajtott vágya, a Bibliából az európai költészet ősforrásából, Homéroszból merített tudás, sejtetés, de tanulság is, szituációk, tétovázások, bizonyosságra törekvések megfogalmazását célként feltüntetve. S ami önnön költői múltjára reagálását illeti, jó példa a születésnap versekre vetett rövid pillantásból adódhat. A *Két szék között* szorongó versei között József Attila versformáját, hangi-szótani játékát imitálva a *Születésnapomra* „elegiá”-ja a tónusvegyítéssel érzékelteti egy határhelyzetnek gondolt, bizonytalan jövőt sejtető állapot versbe foghatóságát, a létezés végső kérdéseit szinte válaszüton láttató poéta (akár heroikusnak is mondható, de e heroizmust hol lentebb stílussal elfedő, hol rímjátékkal elutasító) megszenvedett gondolatiságát, melynek végkicsengésében még az Isten (megnevezése) is széttagolódik:

olyan
majom
halott nincs, hogy kényelmesen
egyszerűen csak elpihen
a föld
fölött
csodára várva mereven,
pláne, hogy azt már megüzen-
te Is-
ten is.

(Efféle formai bravúrt akkoriban csak Tandori Dezsőtől lehetett várni – és talán Várady Szabolcstól!)

Kötetünk vége felé, pontosabban utolsó előtti versként, mivel a kötetzáró a kötetcímnek felel, s mintegy műfajiságával elütni látszik versstársaitól: Óda a *fügefá levélhez*, *Születésnapomra* címmel idézi meg saját versét. Távolabbról emlékeztet József Attilára, a költőtársakra, kik (igen) jeles vagy kevésbé jeles életfordulóikon effélével ajándékozták meg magukat. Szembetűnő módon a verselés eltérései hívják föl a figyelmet a címbeli asszociációkat követőleg az eltérésre: két daktilusból és egy csonka szótagból álló sorokból tevődik össze az elégikus szólamú vers, mely nem tartja szükségesnek a közvetlen utalást a József Attila-versre. A háromsoros strófák rímélése: hol a-b-a, hol a-b-b, persze ebből nem következik lazább szerkesztés. A visszatekintés (mert főleg a távolabbi és a közelebbi múlt megidézéséről olvashatunk) az idillnek tetszót éppen úgy felmutatja, mint azt, miért nem lehet az „öröm”, a „túl-élés”, az ötvenedikhez eljutás teljes értékű jóérzés. Ellenben az életút tapasztalata nem hagyja említetlenül a kötetegészen végighúzódó kérdést, a hitét: „Volt azután fiatal, / Hitte a hinni valót, / Hírese, hamva se most” – a törést az asszonánc jelzi (valót – most), míg a záró strófa: „Sok darab élete volt... / Él, hiszen élnie kell: / Várja a hinni valót.” Itt az írásjel a sokatmondó. Értelmezhetjük úgy, hogy a kettőspont a mert, a tehát, a mivel helyett áll; „mivel” egy kötőszót már a sor tartalmaz, fölösleges volna egy második is. Emellett bizonyos hierarchia is megosztja az e sorokkal közölteket. A meghatározottság mégsem lehet az utolsó szó, helyet kell biztosítani a reménynek. Annak, hogy reménykedhessen a reményben, hihessen a hitben. S ez visszafelé segít érteni a verseskötetet, amely ennek a kettősségnek jegyében született, talált hangokat (a remény sosem egyhangú) és formát (mint ahogy sokféleképpen lehet hinni).

A *Zákeus fügefája* akképpen közvetíti a költőiséget, hogy nyelvek, kultúrák, magatartások, reaklási gesztusok között pozicionálja a hangokat és formákat. Egyfelől a gyermekkor

és a jelen színhelyéről tudósít, onnan indul és oda tér vissza (a visszatérés már a bibliai textus birtokában, költészeté honosításának tapasztalataival gazdagodik), másfelől a jelenből olvassa európai kultúránk alaptörténeteit: a testamentumokét és Homéroszét. A jelen és az alaptörténetek más-más versformában, más hangoltsággal mutatják föl az eltérő korok, nyelvek, kultúrák, földrajzi helyszínek embe-reinek viselkedését, hinni készséget, szólamaik verseléssel érzékeltetett különeműségét, belekomponálván azokat az irodalmi tapasztalato-kat, melyek évszázadok egymáshoz üzenő beszédéből kinyerhetők. Egy közbeiktatott rövid „minikomédia” arra a jelenetre utal, melynek során az emberből kiűzetett ördögök parancs-ra a disznónyájba költöztek át. A kötet egyik főszereplőjének, a rabszolgaként szolgáló ír-noknak a barátja (egyébként „a te »Arisztophanészed«”-nek írja alá válaszlevelét) mintegy szatírájátékként adja elő a kórusra és állatszereplő-re szerzett komédiáját. Az ismert bibliai textust a gadarai jóbarát „az ő kacskaringós nyelvén” (azaz nem görögül, és nem latinul) idézi. A mai olvasónak feltétlenül egy Dosztojevsz-kij-hely ötlük föl, az Ördögök (Bjeszü) mottó-ként használja a szöveget, majd a főszövegben az egyik (fő)szereplő torz ráismeréseként értelmezi. Ekként üzennek egymásnak a szövegek, de e szövegek nyelvei is. Itt említem a verses-kötetből elének táruuló többnyelvűséget, ezzel összefüggésben a többkultúráltságot. Jerikónak és vidékének nyelvétől ugyanis eltér a hódító impérium, Róma nyelve, mely a hivatalosság rangjára emelkedett, mellette az irodalom nyelvén funkcionál a görög, melynek képviselője az írnok rabszolga és említett barátja. A törté-nek jórésze az írnok nyelvével közvetítődik, egyelőre harmadikként bukkan föl Keresztelő Szent Jánosé és Krisztusé. Ezek a nyelvek nem cserélhetők föl, de bizonyos mértékben komplementerek, nem átjárhatók. Zákeus Homér-oszt olvas föl a fővamos Tektónnak, beszámol a külvilág eseményeiről, hogy Zákeus eljut-hasson a megmászkodó fügefához. Ugyanak-kor ezek a nyelvek a maguk helyén erőteljesen funkcionálnak, mentalitáshoz és reagálásokhoz

vannak kötve, egyik nemigen lehet a másik nél-kül, ugyanakkor mindegyik csak a maga helyén töltheti be a neki tulajdonított funkciót. Ilyen módon a hithez is eltérő a viszonyuk, pontos-sabban: másképpen közelednek hozzá.

S ha a bibliai, a homéroszi, a jelenkori törté-netek keresztezik egymást, hatnak egymásra, az idézetekkel egy vers összetett nyelviségét (re) prezentálják, fokozott mértékben mondható el ez a verselésről, amely poétikai tankönyvbe sorolhatóan vonultatja fel a különféle versfor-mákat. A versek nem restellnek szólásmondást a helyzethez alkalmazni („Sok víz lefolyt a Jordánon azóta”), egy egydolláros angol szövegét reprodukálni, a szlengből szavakat kölcsönözni („Nyomja a sódert”), majd divatszavakat beil-leszteni („Ön csak pénzt ad. / S így támogatja / A projektet!”), *Halotti beszéd* című versét ek-képpen kezdeni: „Látjátok, feleim” – Koszto-lányi költeményét is megidézi –, nem áttal ily sort becsempészni: „Új kapu lettem, mint Ca-tullus-versben az őszám” (a vers élén egy Catul-lus-verssor). Az utolsó verset Nikosz Kazant-szakisz botrányt okozó regényéből, amelyből nagyhatású film készült, vett néhány sor ékíti. E válogatott gyűjtés a nyelviség „tarkaság”-áról árulkodik, a sok helyről összeszedett mozaik-kockákról, amelyekből valódi költészet formá-lódott. Természetesen a nem kevésbé sokféle hangzatos megszólaltató verselés segítségével. A hétköznapi beszéd tónusát imitáló szabad-vers jól megfér a magyar Homérosz hexame-tereivel, s a különféle ütemhangsúlyos versek a szimultán verselésűekkel, időnként pedig (főleg Tektón, az írnok) hexameterre fakad-nak, persze a Homérosz-rajongó görög rab-szolgától, Tektóntól sem tagadtatik meg, hogy ütemhangsúlyos versben tudassa mondandóját. Ugyanakkor a Tektón felolvasása közben álom-ba merülő Zákeus (átvéve a rabszolga kultivál-ta versformát) hexameterben fogalmazza meg kérését (miközben a vers Máté evangéliumából kölcsönzi mottóját): „Mekkora kedvem volt, amikor véled mulatoztam – / Nem hiszed el, de hiányzol, Uram! kurvára hiányzol!” A fohászba átcsapó kérés a hexametert megfosztja a „fen-ség”-étől, s a maga triviálisba fúló módján vallja

titkolt hitét. Az anakronizmusok étellel töltik be a megszólalásokat, nemegyszer naiv bájtkölcsönöznek, s a couleur locale-ban egyszer csak (elidegenítésként?) feltűnik valami, ami nem odaillő: „Uram, van-e kedved / Kibogozni, hogy mit / Tud a helyi folklór?”

Talán ennyi szemelvény elegendő annak igazolására, mint bontja föl az egységes, következetes nyelvhasználat „dogmáját” a verskötet, mint teremti meg szuverenitását, téveszthetetlenül egyedi versvilágát a maga módján felfogott „hibriditás”-sal.

Nagyon régi és nagyon új korok találkoznak, feltétlen és tévedező hitek szembesülnek, egymástól eltérő versformák kerülnek egymás mellé, valamint irodalmi és vallási kultúrák lépnek a verseskötet magatartásformáinak nyelvbe átültetésekor komplementer viszonyba. A *Zákeus fügefája* úgy gazdagítja a magyar (nyelvű) irodalmat, hogy annak transznacionális jellegét a régi-új meg az új-régi példákon demonstrálja. A *Zákeus fügefája* „korszakában” is megosztott volt az (európainak tekinthető) világ, egy akár szűkebb területen több nyelven gondolkodtak, több istenhitben-vallásban éltek, más-más foglalatossági körökben tevékenykedtek az emberek. Nem a mai Európa problematikus sokszínűségének előképe, hanem együtt alkották ama periódust, amely a kényelmesebb régi és a nem csekély ellentmondások, fájdalmak, érzések, nem-értések között mindenáron megszületni akaró

új konfliktuslehetőségeivel ugyanúgy küszködött, mint ahogy a nyelvek, kultúrák, hitek egymást megérteni megkísérlő cselekvéseivel jelzett valami újszerűt. Lövétei Lázár László a kötetbe belekomponálta a maga hétköznapijait. Ezeknek „költészete” abból a viszonyból fakad, amely szűkebb és tágabb környezetéhez, a nyelvekhez (több angol mottó tarkítja), a jelenné gondolható múlthoz és a múlt megélését biztosító jelenhez fűzi. Ami szinte kényszerítő erővel járul hozzá, hogy egymásra torlódó napjaiból, kis- és nagyvilágot befogadó tudatából-tapasztalataiból, nem utolsósorban olvasmányélményeiből fakad. A költő említett interjújában nem ad „könyvészeti felsorolást”, mégis meggondolkodtató, előkészületül mennyi mindent, sokfélélt olvasott, míg kikristályosodott egyetlen lehetséges formája a kötetegésznek. Míg Zákeus mellé és elé megtalálta Tektónt. Zákeus is, Tektón is „olvasmányélmény”, kettejük versbeli összeműködése segített – a költő szavaival élve – „valamiféle (verses) regényt »ritttyenteni« az istenes téma köré.” Ez a „ritttyentés” eredményezte az utóbbi esztendőök egyik legmegrázóbb, a keresés során nyelvi telitalálatokat (gondolati telitalálatokat) eredményező verseskötetét. Számunkra már nem kell följegyezni Lövétei Lázár László nevét. Első kötete óta bele van írva mindenféle könyvbe. Olvasni kell, mert nagyon érdemes.

Kalligram-Bookart, Budapest-Csíkszereda, 2023

És nem volt előtte semmi. Vagy mégis?

A *bogyógyümölcskertész fia* című kötet recepciótörténeti elemzése

Bevezetés

Háy János napjaink egyik kiemelkedő írója, aki prózai, drámai és lírai szövegekkel is gazdagítja a kortárs magyar irodalmat. Ugyan megjelenésekor a kritikusok csak marginálisan érintették a dolgozat megírásának évében a megjelenésének huszadik évfordulóját ünneplő – *A bogyógyümölcskertész fia* (2003) című kötetét, de a későbbiekben a szerző eddigi legnépszerűbb könyvévé vált. A máig hét kiadást megélt novellaciklus a rendszerváltozást megelőző évtizedek légkörét megidézően egy fiú felnövést jeleníti meg kiragadott epizódok felvillantásával. A siker okának tekinthető egyrészt a kötet nosztalgiaébresztő korrajza, melynek előterében a korai életszakaszokra jellemző egzisztenciális kérdések, identitáskereső folyamatok állnak, másrészt a minimalista, lineárisban megjelenő történetvezetés is megkönnyíti a befogadást. Az évek során több színházi előadás keretében adaptált, tananyagká, esetenként érettségi tétellé is tett mű értéke nem kizárólag a szerzői életműben elfoglalt helye miatt tekinthető kikerülhetetlennek. Jelen dolgozat célja Háy János *A bogyógyümölcskertész fia* című kötetének recepciótörténeti elemzése, azon kérdés megválaszolása érdekében, hogy

mennyiben tekinthető horizontváltó műnek, és ez hogyan kapcsolódik népszerűségéhez.

A kötet kritikai fogadtatása

Annak ellenére, hogy a laikus olvasók körében magas népszerűségnek örvend, és a Háy-recepció *A bogyógyümölcskertész fiát* megelőző és azt követő szövegek esetén is gazdag hálózatot hozott létre a művek értelmezéseiből, ugyanaz azonban erről a könyvről kevésbé mondható el. Mindemellett gyakran nem önmagában, hanem a *Napra jutni* című, 2014-ben kiadott novellafüzér kontextusában vizsgálják, melynek érvényességét maga a szerző is alátámasztotta.¹ A tárgyalt mű recepciójának vizsgálatába tehát szükséges a tanulmányok és elemző szándékú kritikai írások mellett az ajánló jellegű szövegeket is bevonni. A műről folyó diskurzus csomópontjait a műfaj meghatározhatóságának kérdése, a szociális ugrás lehetetlensége, az önéletrajziság, még inkább a magánmitológia, valamint a köznapi beszédet regénytérben felépítő nyelviség problematikája adja.

A kötet huszonöt tárcanovella összeszerkesztésével jött létre, melyeknek tematikus egységét a szövegek énelbeszélőjének személye adja, az ő életének eseményei, illetve azokra

1 „*A bogyógyümölcskertész fia* nagyon erősen kötődik a mostani könyvemhez [Napra jutni], mondhatnám úgy, hogy a folytatása.” In: Marton Éva: Az édenkert elvesztése. Beszélgetés Háy Jánossal. *RevizorOnline*. <https://revizoronline.com/hu/cikk/5117/beszelgetes-hay-janossal> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 10.)

való visszautalások kapcsolják őket egymáshoz. A rövidtörténetek önmagukban is egy narratív ívet írnak le, ezáltal egymástól függetlenül is értelmezhetők. Ezt egyrészt az támasztja alá, hogy eredetileg maguk önállóságában közölte a novellákat az *Élet és Irodalom*, a *Népszabadság* és a *Kritika*. Másrészt a tárcanovellák a főszereplő életeseményeinek szempontjából nem sorrendben jelentek meg, hiszen az összefűzés során utolsóként szereplő *Hazánk és a nagyvilág* 2002 nyarán, a nyitónovella – a *Rókaavadászat* – pedig az azt követő őszön került a lapokba. A szövegek szó szerint, vagy kisebb változtatásokkal kerültek összeszerkesztésre a metatörténet kronologikus sorrendjében.

A kötet novellái kapcsán feltehető a kérdés, hogy különálló tárcanovellákként, novellafüzerként vagy regényként érdemes a vizsgáldást folytatni. A tárcanovella műfaja jellegéből adódóan a napi- és hetilapok terjedelmi korlátainak jegyeit hordozza magán. A rövidebb terjedelem az olvasók igényeinek kiszolgálását is célozza, és mind a lapszerkesztők, mind pedig az írók arra töreksenek, hogy minél színvonalasabb írások kerüljenek ki, ezzel is magasabb szintre emelve a tárgyalt kisepikai formát.² Az egy-két oldalas tárcanovellák, és a hosszabb terjedelmű novellák is megfelelnek a posztmodern elvárásoknak. A kiragadott világfragmentumok rövid elbeszélésekbe foglalása megnyitja azon értelmezési lehetőséget, mely során a széttördelt világszemlélet segítségével mutat rá a valóságra.³

A bogyógyümölcskertész fia megjelenését követően Bedecs László a regényként való olvasást jelölte lehetséges útnak,⁴ hiszen a novellák terjedelmi okokból csak díszletként használják fel az elbeszélte történet valóságreferenciáit, azonban a kötetben a rendszerváltást megelőző

évtizedek is központi témaként vannak jelen. Ebben az értelemben a novellák mint fejezetek közötti egységet az ember sorsát meghatározó társas kapcsolatok adják. Ellentétes ezzel Valuska észrevétele,⁵ melyben a kötetre novellafüzerként hivatkozik, amit posztmodern szerzői aktusként a műfajújraírás teszi irodalmi szempontból érdekessé. Későbbiekben Horváth Csaba is a ciklusként való kötetfelfogás mellett érvelt.⁶ Meglátása szerint a rövid novellaforma – töredékes világábrázolás posztmodern jegyének megfelelően – nem ad lehetőséget kidolgozott karakterek szerepeltetésére. Élettörténetük nem kerülhet teljes ábrázolásra, annak csak részei válnak közvetlenül érzékelhetővé. Mindezt igaznak véli *A bogyógyümölcskertész fia* rövidtörténeteire is, hiszen a novellák egymáshoz viszonyítottan széttördelt helyzete – ha tartalmazza is a felnöves- és bukástörténet tematikus olvasatát – nem teszi lehetővé a regényként értelmezést. A kötetbe történetidő szerint rendezett tárcanovellák az epizodikusságot erősítik, a szövegek végén megjelenő csattanó, illetve a rögzített életesemény lezáratlansága is inkább a novellafüzerként való olvashatóságot hozza előtérbe. Ennek megerősítésére a szerkesztőelvként jelen lévő, lélektani jelleget megragadó műfajokkal való kapcsolatok, mint a fejlődés- és bukástörténetként, aparegényként vagy mint autofikcióként történő olvasás jelentős szála a kötet recepciójának.

A posztmodern és a posztmodern utáni irodalom egyik központi témája a családi kapcsolatok hiányos vagy torz megjelenése. Kránicz Gábor aparegényeket vizsgáló tanulmányában⁷ apa és fiú egyetemes viszonyának különböző megjelenési formájaként értelmezi a témát feldolgozó írásokat. Eszerint a befogadó saját apjához való kapcsolódásának tükrében ren-

2 Margócsy István: A tárcanovella szépségeiről. *Élet és Irodalom*. 47. (2003/27). 25.

3 Dérczy Péter: Kortárs változatok kisprózára – már ha volna ilyen. A novella esete a mesével és a történettel. In: Thomka Beáta (szerk.): *Beféjezetlen könyv*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2012. 19–27.

4 Bedecs László: Hanyas vagy? Hatvanas? *Litera*. <https://litera.hu/magazin/kritika/hanyas-vagy-hatvanas.html> (Létöltés időpontja: 2023. 12. 10.)

5 Valuska László: Háty János. *Szépirodalmi Figyelő*, (2004/5). 110–116.

6 Horváth Csaba: A referencialitás problematikája a posztmodern utáni magyar irodalomban. In: Uő.: *Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen és túl*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018. 41–76.

7 Kránicz Gábor: Apukalipszis. Regénnyé írt apák. In: Györffy Miklós – Kelemen Pál – Palkó Gábor (szerk.): *Prózafordulat*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2007. 55–69.

dezi el a szövegeket, így a belőlük megalkotott korpusz egy nagy dialógusként értelmeződik. *A boggyósgyümölcskertész fia* már címében is a fiú apához viszonyított helyzetét jelöli ki központi motívumként, ezzel olyan irodalmi művek sorába emeli be szerzője, mint az *Egy családregény vége* (1977) vagy a *Harmonia Caelestis* (2000). A paratextus, Bedecs értelmezésében, a ribizli-ültetvény-felügyelő szakzsargon általi megnevezése, az eltávolodás aktusát szolgálja, amire a szövegek folyamatosan reflektálnak. Az apa személye állandó tényező az elbeszélő történettségében, de Horváth meglátása szerint⁸ nem képezi az identitása részét. A kötet első felében az apa munkája és tanulmányai miatt marad ki fiai életéből, míg később a gyerekek elköltözése nem teszi lehetővé, hogy részt vehessen mindennapjaikban. Így nem is maga az apa, hanem annak hiánya jelenik meg a szövegekben, ezáltal a szülő–gyermek kapcsolódás is lehetetlenné válik. A hiányos nyelvhasználat az apa élete végéig jelen van köztük. A *Kórház* című, a szülő halálát megíró novellában sem oldódik fel a két szereplő közötti nyelvi gátlás: „Nem sokat beszéltünk. Nem volt miről.”⁹ A szövegek azonban nem csak az elbeszélő apához való viszonyát értelmezik. Herczeg Balázs kitér arra,¹⁰ hogy különböző apa és fiú viszonyokat sorol fel a szerző, melyek gyakran a tragikum forrását adják a kapcsolatokban. Erre példa az agresszor apát megkéselő osztálytárs esete *A faterom* című írásban. Ugyanezen novellában a világ elleni lázadást a főszereplő és barátja a köpés gesztusával fejezi ki. A szöveg végére azonban a történet ismeretében éppen ellentétes cselekvéssel, a nyelvéssel mutatja a saját apjához való viszonyulás megváltozását. A fiú nemcsak az apához képest van gyerek pozícióban, hanem az életkorának tekintetében is. A

lineáris elrendezésnek köszönhetően a kötet az elbeszélő felnövésének bemutatásaként is értelmezhető.

A novellák összefüggő történetíve során a fiúból a mű végére fiatal felnőtt válik. Látzólag illeszkedik a fejlődésregény műfaji követelményeihez. Valuska értelmezése szerint¹¹ az elbeszélő felnövésének végpontja a világban csalódott felnőtt képe. Ezt erősíti meg Horváth is,¹² aki szintén a felnőttlétbe lépő, de ott befogadásra nem találó, még mindig gyermeki viszonyban lévő elbeszélőt hangsúlyozza, melyet az utolsó novella lezárása is megerősít: „*Alltam a tiszta bécsi gassén: előttem volt a nagyvilág. És nem volt előttem semmi.*”¹³

A novellafüzér narratívája tehát valóban bemutatja az elbeszélő idealista világképzetéből történő kiábrándulást, azonban a recepció korai szakaszában született kritikák is kétségbe vonták, hogy valódi felnövekvésről lehet-e beszélni. Margócsyposztmodern aktusként értékeli,¹⁴ hogy a töredékekből összeálló történetegységben az elbeszélő kiletét végig homály fedi, nem derül fény arra, hogy milyen felnőtt vált belőle. Emellett azt is hangsúlyozza, hogy a klasszikus műfajelemek közül hiányzik a főhős jellemrajza. Narrátori szerepében nem jelenik meg önmaga bemutatása, hanem az őt körülvevő, életének fontos eseményeit megragadó külső hatásokat emeli a novellák központi témájává. Ezt erősíti Zappe László meglátása is,¹⁵ mely szerint az elbeszélői nézőpont minden novellában állandó, és bár a történetidőből adódóan a felnövés folyamata befejeződik a kötet végére, de mégsem egy felnőtt elbeszélőt látunk, hanem olyat, aki mindvégig őrzi a naiv gyermeki világlátást. Az elbeszélések célja tehát nem a jellem fejlődésének bemutatása, hanem a kamaszelbeszélőt körülvevő világ változásaiból

8 Horváth Csaba: „A próza annak a belátása, hogy nem történik semmi, csak elmúlik az idő”. In: Uő: *Háy János*. Budapest, Kalligram Kiadó, 2014. 91–146.

9 Háy János: *A boggyósgyümölcskertész fia*. Budapest, Palatinus, 2010. 113.

10 Herczeg Balázs: Nyelviség és anarchia – egy „szociolingvográfia”. *Alföld*, 55. (2004/2). 98–102.

11 Valuska László i.m.

12 Horváth Csaba: A szív gyönyörűségétől Szisizifosz boldogságáig. Háy János regényei a Dzsigerdilentől A gyerekig. In: Kovács Árpád – Sztár Katalin (szerk.) *Regényművészet és íráskultúra. Negyedik vesztprémi regénykollokvium*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2012. 311–319.

13 Háy János i.m. 181.

14 Margócsy István i.m.

15 Zappe László: Nemfejlődésregény. Háy János: *A boggyósgyümölcskertész fia*. *Népszabadság*, 61. (2003/132). 10.

és eseményeiből a tanulság átadása.¹⁶ A későbbiekben Horváth is hangsúlyozza¹⁷ a gyermeklétben ragadt, statikus karakterű főszereplőre visszatekintő illúzióvesztett narrátor nézőpontját. Amellett, hogy jellemrajza hiányzik, a név nélküli – haver– vagy általános, ezáltal elidegenített névvel rendelkező – mint például a Pityu bácsi fia – ismerősök hálója sem juttathatja el identitása kiteljesedéséig.

A szerzői életrajz ismeretében jogosan merül fel az önéletrajzi olvasat lehetősége is. Az ezredfordulót megelőző évtizedben a posztmodern alkotómóddhoz hűen a különböző lélettöredékek újrendezésével a szerzők megkonstruálhatták fiktív önreprezentációjukat.¹⁸ A konkrét életrajz elemeinek szövegbe formálódása nemcsak dokumentáló jelleggel bír, hanem a szubjektum köré szerveződő világtapasztalatok segítségével különböző társadalmi problémák reflexióját is adják.¹⁹ A külvilágra vagy annak az egyénben létrejövő reprezentációira tett referenciális utalások mindig deduktívak: a valóság vonatkozásban történő értelmezést segíti elő. A szövegben rejlő utaláshálózat azonban nemcsak a befogadó számára nyújt támpontot, hanem a szerzőnek is, aki értelmező szemlélettel fordul a fikcióval bővített valóságmozzanathoz.²⁰

Háy korai műveiben tudatosan építette önmitológiáját. A *Gyalog megyek hozzád a sétálóúton* (1989) című kötetében születési helyének Budapestet említi Vámosmikola helyett, és nyitóversében eltérő információkat közöl egy/a Háy János nevű személyről, aminek célja a szerző teljes eltávolítása a szövegektől.²¹ Az életrajzi jellegű elemek – leszámítva a szerzőhöz kapcsolódó topográfiai referenciákat, melyek

többek között a *Dzsigerdilen* (1996) kiindulópontját is adják – először *A boggyósgyümölcskertész fia* novelláiban kerültek központi szerepbe. A szerzőhöz kapcsolható életrajzi tények a kötetbe foglalt történetek alapját adják. Budai Julianna cikkében²² felsorolja mindazon elemeket a kötetből, melyek Háy János életéhez kötődnek – mint például a néhány saját szerzeményt megért Original Lager nevű zenekar –, de az életrajzi olvasat mellett az írói játék lehetőségét is megtartotta. Valuska szerint az életrajzi elemek a művekben olyan hálózatot alakítanak ki, melyben megkonstruált elbeszélő nem mindentudó narrátorként van jelen, hanem az olvasóval közösen alkotja meg a világot. Ezzel összhangban referenciális ismeretek bevonásával a narrátor és az olvasó párbeszédében teremtdik meg az elbeszélő szubjektum.²³ Velük szemben azonban Margócsy István önmagában álló, művészeti céllal rendelkező regényként fogja fel, nem mint autofikcióra hivatkozik. Ezt azzal támasztja alá, hogy a főszereplő nem rendelkezik saját jellemvonásokkal, kizárólag a többi szereplő viszonyában nyeri el önmaga meghatározását.²⁴

A szerző életrajzával való azonosítás tehát a kötet recepciójának ismeretében nem elégséges szempont a vizsgálat során. Mellette elemezni szükséges a további referenciális tartalmakat. Bazsányi a kötet megjelenését szorosan követő kritikájában kiemeli, hogy a novellák fő értéke nem az elbeszélés mód, hanem a narrátor-főszereplő és a befogadó közötti közös ismeretek bevonása.²⁵ A novellák a gulyásszocializmus éveiben játszódhatnak, a főszereplő óvodáskorától fiatal felnőtté válásáig. Az ábrázolt valóságmozzanatok a maguk töredékességében

16 Margócsy István i.m.

17 Horváth Csaba: „A próza annak a belátása, hogy nem történik semmi, csak elmúlik az idő”. In: Uő: *Háy János*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 91–146.

18 Bombitz Attila: Újraírni a világot. Szerzők, témák és beszédmodok az ezredfordulón. In: Györffy Miklós – Kelemen Pál – Palkó Gábor (szerk.): *Próza fordulat*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2007. 240–255.

19 Németh Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármaskönyve*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2012. 36–37.

20 Mekis D. János: *Az önéletrajz mintázatai. A magyar irodalmi modernség hagyományában*. Budapest, Fiala Írók Szövetsége, 2002.

21 Ziperovszky Kornél: Háy János: *Gyalog megyek hozzád a sétálóúton*. *Jelenkor*, 33. (1990/4). 383–384.

22 Budai Julianna: Háy János: *A boggyósgyümölcskertész fia*. *Szépirodalmi Figyelő*, (2004/2). 115–116.

23 Valuska László i.m.

24 Margócsy István i.m.

25 Bazsányi Sándor: A gitározás öröme. *Élet és Irodalom*, 47. (2003/27). 25.

korrajzot adnak, melyben fellelhető a módszeres rákészüléssel megejtett kétnapos balatoni nyaralás, a klottgatya okozta szegényérzet vagy éppen az építőtábor. Horváth a rendszerváltással párhuzamosan megjelenő új írónemzedékekkel kapcsolatban a korszakot már szabadon értelmező szövegek sorába állítja a művet.²⁶

Ez a szabad beszédmód erősen meghatározta a befogadást is. Peer Krisztián recenziójában a generációs tudati olvasatot tartja a kötet erősségének, mely a közös valóságismeretet egy újfajta, sajátos nyelv által meghatározott írói beszéd- és látásmóddal egészíti ki.²⁷ Ehhez kapcsolódóan a novellák által létrehozott kádár-éra ábrázolásban Herczeg Balázs értelmezése szerint jelentős szereppel bír a keleti blokk országainak elhatároltsága a nyugati világtól.²⁸ Az átlagos ember számára átléphetetlen határ átlépése a főszereplő gondolatai által válik lehetségessé, és az ottani szabadság elképzelése csak a kelet-európai életérzéssel ragadható meg. A történetek azonban nemcsak a szabadság hiányának érzetére apellálnak, hanem a narrátorral egy generációba tartozók nosztalgiájára is, mellyel előhívhatók a vidéki gyermekkorban elkövetett csintalanságok, valamint a kamaszlétet meghatározó szubkulturális emlékek egyaránt. A megidézett korszak jól felismerhető tehát a helyszínek, személyek és fogalmak által, így a hiányos novellaszerkezet mozgásba hozza a befogadói emlékezetet, mely képes kitölteni a töredékes szövegek által okozott űrt.²⁹

Rokonságot mutat a referenciális olvasattal a novellákon átívelő narratíva másik fő problematikája, hogy lehetséges-e egy falusi származású fiúnak beilleszkednie a fővárosi értelmiségi életbe. A társadalmi váltás témaköre a kötet posztmodern harmadik vonulatába illeszkedését erősíti meg, mely művek a mozdíthatatlannak tűnő hatalmi struktúrák átrendezését tűzik

ki célul.³⁰ A tárgyalt kötet esetében a városi rendbe betörni vágyó hős asszimilációs próbálkozásai adják a kötet narratív ívét. A gimnázium elkezdése a főszereplő esetében egzisztenciális krízissel jár együtt. A városi közegben vidékinek számít, azonban már a falusi környezet sem engedi visszatérni „pestisége” miatt. A narrátor ennek következtében a két tér között lebeg, és keresi saját identitását. Háty János *Az asszimiláns* című esszéjében is erre a létezésre hivatkozik mint ihletőerőre: „*Asszimiláns vagyok, vidékről jöttem, a város kapuja épp nyitva volt. Nem hívtak, de otthon sem marasztaltak.*”³¹ Szilágyi Zsófia Mórnicz Zsigmond *Életem regénye* (1939) című művével állítja párhuzamba Háty kötetét, ezzel megnyitva a lehetőséget egy újabb vizsgálati szempontnak.³² A két műben – a Propp által megalkotott mesemorfológia kínálta értelmezési lehetőség alapján – az útnak indulás funkcióját tulajdonította az életrajzi elemekkel felruházott hősnek. Azonban míg Mórincznál az alvilág maga a kiindulási pont, addig Hátynál a varázsmeséknek megfelelően a másik világ, a vándorlás helye kapja ezt a jelentést. A szociológiai értelemben zárt faluból való kiemelkedés azonban nem hozta meg a főhős számára a szabadságot, melyet a próza szövegének ironikus látásmódjához kapcsolva a mese mint értelmezési lehetőség bevonása – többek között a *Mese* című novellában vagy *Az Isten* című írás nyitányában – is megerősít.

A társadalmi ugrás lehetősége, illetve annak bukásba fordulása Horváth Csaba Háty munkásságát középpontba állító tanulmányainak is egyik központi kérdése. A vidéki főszereplő életről való elgondolásai naiv világlátást tükröznek. Már a falusi létben is New York-i rocksztárként vizionálja létét, ám ez a váltás a társadalmi és történelmi környezetet is figyelembe véve nem reális. A narrátor saját sorsának fordulatait

26 Horváth Csaba: A referencialitás problematikája a posztmodern utáni magyar irodalomban. In: *Uő.: Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen és túl.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018. 41–76.

27 Peer Krisztián: Egy remek novellafűzér. *Mai Budapesti Nap*, 2. (2004/11). 8.

28 Herczeg Balázs i.m.

29 Margócsy István i.m.

30 Németh Zoltán i.m.

31 Háty János: *Az asszimiláns. Élet és Irodalom*, 52. (2008/49). 5.

32 Szilágyi Zsófia: „nálunk senki sem egészen az, ami” (Háty János és Mórnicz Zsigmond). In: *Uő.: A továbbélő Mórnicz.* Pozsony, Kalligram Kiadó, 2018. 229–252.

a novellák nagy részében ironikus látásmóddal kezeli, emiatt nem lehet valódi bukástörténetről beszélni. A társadalmi mobilitás lehetősége szorosan összekapcsolódik a nyelvhasználattal, illetve a különböző regiszterek eltérő közegben történő érvényesülési módjaival. Ennek következtében mind az elbeszélés módja, mind pedig a szöveg párbeszédei felelevenítik az asszimiláció nyelvi akadályozottságát, mely miatt a főszereplő fiú fejlődéstörténete negatív irányú.³³

A posztmodern újrealizmus irányzatába beleillő életrajzi, történelmi és térbeli referenciális olvasattal is értelmezhető szövegegész nem áll szemben a szövegszerűséggel, hanem további jelentésárnyalatokkal egészíti ki.³⁴ A nyelvi megformáltság a kötet recepciójának sarkalatos pontját adja. Korábbi írásaiban a prózafordulat szövegeire jellemző formákban való gondolkodás átvált egy játékos, olvasót megmozgató hétköznapi regiszterbe.³⁵ A kötet nyelve nem a szépirodalmi nyelvhasználatot veszi alapul, hanem ebbe a közegbe emeli be a főként szlenggel tűzdelt hétköznapi regisztert.³⁶ Az addig megjelent Háy-szövegekhez képest minimalista nyelv Baranyák Csaba értelmezésében³⁷ a korlátolt kódot helyezi a szövegtérbe, mely nemcsak a nyelvre szorítkozik, hanem arra is, amit a narrátor nyelvtelensége miatt képtelen megfogalmazni. Tarján későbbi tanulmányában³⁸ ezt a redukált nyelvhasználatot a megformált karakter jellembeli fogyatékoságának kifejezőeszközeként értékeli, mely megakadályozza azt, hogy nagyvárosi értelmiségivé válhasson.

Az átvett beszédmód tehát lehetetlenné teszi azt, hogy visszatérjen falu zárt közösségébe, ezáltal a kiindulási pont és az áhított közeg is bizonytalanná válik.

Herczeg a szociolingvisztikai szövegértelmezésre fektette a hangsúlyt.³⁹ Elemzésében a falu és a város közötti ellentét a nyelvhasználatban vetül ki. A nagymama, illetve kistelepülési környezete a pestieket rekeszti ki negatív konnotációjú szóhasználatával, míg a fővárosi gimnáziumba került fiú kortársaival közös nyelvként használt szleng által különítik el magukat a mindenki mástól. A közösségek kohéziója tehát a nyelv által tematizálódik. Herczeggel ellentétben azonban Horváth nem a szociológiailag meghatározható környezet mimetikus ábrázolásaként értelmezi a kötet nyelvi megformáltságát. Ugyan a megidézett prózanyelv hétköznapi beszédnek tűnik, azonban nem pusztán annak beemelése az irodalmi nyelvbe, hanem egy művészileg megformált beszédmód segítségével teremt meg a főhős nyelvtelensége által determinált élethelyzetét, hiszen a megalakított párbeszéd a valóságban nem lennének működőképesek.⁴⁰

A nyelvi megformáltság és a használt szavak a közösségen belüli kapcsolati relációkat is kirajzolják. Herczeg értelmezésében⁴¹ az általános kapcsolatmeghatározások – valakinek a fia, haverja, muterja, faterja – segítségével a szövegek elvonatkoztatnak az egyénitől, így a befogadó nemcsak mint valakivel megtörtént eseményekként tudja értelmezni a leírt szöveget, hanem lehetőséget teremt a saját életének

33 Horváth Csaba: Átmeneti terek: átmenetiség és identitás a kortárs magyar regényekben. In: Bányai Éva (szerk.): *Átmenetdiskurzusok. Irodalom- és kultúratörténeti tanulmányok*. Kolozsvár, RHT Kiadó, 2015. 69–73.; Horváth Csaba: A referencialitás problematikája a posztmodern utáni magyar irodalomban. In: Uő: *Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen és túl*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018. 41–76.; Horváth Csaba: „A próza annak a belátása, hogy nem történik semmi, csak elmúlik az idő”. In: Uő: Háy János. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 91–146.

34 Szilágyi Zsófia: Az önéletrajzi regény módozatai: Nadas Péter Egy családregény vége. In: Szegedy-Maszácz, Mihály et. al (szerk.): *A magyar irodalom története III.: 1920-tól napjainkig*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2007. 718–729.

35 Valuska László i.m.

36 Budai Julianna i.m.

37 Baranyák Csaba: Sorsfelmutatás? Háy János: A gyerek. *Alföld*, 59. (2008/2). 91–96.

38 Tarján Tamás: Boldogok-e a nyelvi szegények? Beszédcsapdák Háy János műveiben. In: Papp Endre (szerk.): *Falu-mitológiák, faluvalóságok félszáz év magyar irodalmában. Konferencia, 2014. március 24.* Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2014. 207–215.

39 Herczeg Balázs i.m.

40 Horváth Csaba: Van élet a posztmodern után? Bevezető kérdések Háy János és nemzedéke kapcsán. In: Uő.: *Háy János*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 7–29.

41 Herczeg Balázs i.m.

relációjában történő olvasatra is. A korábbiakban említett módon Horváth ezt a gondolatot azzal egészíti ki, hogy a név nélkülség funkciója az identitás nélkülség megjelenítése, hiszen név nélkül senki nem juthat el a személyisége kiteljesedéséhez.⁴²

Laikus olvasói vélemények elemzése

A kötet fogadtatásának teljes körbejárásának értelmében szükségszerű a szélesebb befogadóközönség véleményét is bevonni a recepcióvizsgálatba. A fogyasztói társadalom berendezkedése a könyvet mint terméket tartja számon: a kiadók és a szerzők elsődleges célja minél több emberhez eljuttatni egy mű híret, ezáltal pedig minél nagyobb számban értékesíteni a terméket. A minimalista jegyekkel rendelkező, lineáris történetvezetésű művek széles olvasói rétegek számára teszik befogadhatóvá a kortárs irodalmat, míg a szövegben megtalálható, újdonságot hordozó prózapoétikai eszközök az irodalomértő közönség igényeit is igyekeznek kielégíteni.⁴³ Az ezredforduló ezen tendenciáiba *A boggyósgyümölcskertész fia* is beleillik, hiszen egy populáris nyelvezetet újraalkotó módon szólal meg a próza.⁴⁴

Lapis József így jellemzi a laikus olvasót: „*Felbukkanása nagyobb örömet okot [sic!] a szerzőnek, mint amikor a csecsemő megpillantja édesanyját.*”⁴⁵ Az olvasó mint entitás tehát az irodalmi láncolatában is fontos szerepet tölt be, hiszen befogadó közönség nélkül a szöveg műként és termékként is elveszti létjogosultságát. Az irodalomelméleti tudásanyaggal dolgozó

kritikusok mellett tehát érdemes megvizsgálni azt is, hogy a laikus olvasók hogyan viszonyulnak a tárgyalt kötethez, hiszen az interneten megosztott vélemények nagyban meghatározzák a kötet befogadói sikerét. A legkönnyebben elérhető közülük a *Moly.hu*, mely jelenleg a magyar irodalomfogyasztók legfőbb virtuális találkozóhelye.

A portálon *A boggyósgyümölcskertész fia* című kötethez kapcsolódó könyvértékelések⁴⁶ középpontját a megelőző fejezetben problémafelvetésekkel hasonlatos gondolatok adják. Ennek oka, hogy a többnyire irodalommal nem hivatásszerűen foglalkozó olvasóközönség a már ismert kánon, illetve az ahhoz kapcsolt tudásanyagok felhasználásával építi be az irodalomról alkotott mentális képébe az új olvasásélményét, illetve ezeket használja fel, amikor értelmezési stratégiát keres.⁴⁷ A dolgozat korábbi részében tárgyalt kritikák egy fontos pontját a referenciális utalások vizsgálata, melyek az olvasói élménybeszámolók jelentős részében is megjelentek. Mind a magas, mind pedig az alacsony értékelések esetén kimutatható, hogy a referencialitás nagy szerepet játszott a kötet megítélésében. A gulyásszocializmusban uralkodó életérzés többek számára adott lehetséges kapaszkodót az értelmezés során. Gyakran a saját fiatalkorukat idézték meg a befogadók, mely több vonásában is hasonlított a boggyósgyümölcskertész fiáéra. A narrátornál fiatalabb generációba tartozó olvasók a mások által elmesélt élmények, valamint saját emlékek – melyeket főleg a korai életszakaszok jellegetességei, a vidéki lét, a kamaszkori útkeresés vagy a gimnáziumba kerülés adtak – megidézésével kapcsolódtak a szöveghez. Velük ellentétben azonban az alacsonyabb értékelések között

42 Horváth Csaba: „A próza annak a belátása, hogy nem történik semmi, csak elmúlik az idő”. In: Uő: *Háy János*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 91–146.

43 Hansági Ágnes: Innen és túl. A prózafordulat nyomai az ezredvégen. In: Györfly Miklós – Kelemen Pál – Palkó Gábor (szerk.): *Prózafordulat*. Budapest, Kijarat Kiadó, 2007. 265–274.

44 Horváth Csaba: A szív gyönyörűségétől Sziszifosz boldogságáig. Háy János regényei a Dzsigerdilentől A gyerekig. In: Kovács Árpád – Sztár Katalin (szerk.) *Regényművészet és íráskultúra. Negyedik vesztprémi regénykollokvium*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2012. 311–319.

45 Lapis József: Kis kritikai thesaurus. *Korunk*, 30. (2019/9). 3–9. 4.

46 Moly.hu: Háy János: A boggyósgyümölcskertész fia. Értékelések. <https://moly.hu/konyvek/hay-janos-a-bogyosgyumolcskertesz-fia/ertekelesek> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 10.)

47 Szegedy-Maszkák Mihály: A bizony(talan)ság ábrándja: kánonképződés a posztmodern korban. In: Uő: „*Minta a szönyegen*”. *A műértelmezés esélyei*. Budapest, Balassi Kiadó, 1995. 76–89.

több esetben a kötet gyengeségének ítélték meg a történelmi kontextustól függő történetmesélést. Az ehhez fűződő bírálatokat megfogalmazók legnagyobb problémának a generációhoz kötöttséget nevezték meg, ugyanis az elbeszélő által megragadott életérzés személyes átélése az emberek csak bizonyos részének adatott meg, fiatalabb olvasók számára kevesebb kapcsolódási pontot nyújt. A korosztályhoz – legalábbis a főszereplő fiú korosztályához – mind a szövegben, mind pedig az azon kívüli térben egy sajátos, a klasszikusan irodalminak felfogott regisztertől eltérő nyelvhasználat fűződik.

Ahogy a kötetről megfogalmazott kritikák közül több is reflektált az alsóbb regiszter használatára, úgy ez az olvasói értékelésekben is előkerült. A magasabb pontszámot adó olvasók esetén pozitív megítélésben részesült a fiatalok nyelvét használó prózaszöveg, melyet a szókimondás lehetőségével kötötték össze. Ezzel szemben az alacsonyabb értékelést adó befogadók negatívan ítélték meg ugyanezt. Ez vonatkozott a töredékességre, de leginkább a kötet második felére elszaporodó trágár kifejezések használatát nevezték meg értékelésük okául. Mindezeket figyelembevéve elmondható, hogy – bár nem reprezentatív a kötet összes olvasójára nézve a vizsgált minta – az alsóbb regiszter használata a kortárs műben megosztó jelenség, melynek egy lehetséges oka a prózafordulat előtti szépirodalmi szövegek túlsúlya a kánonban. Ezen, szlenget nem tartalmazó szövegek miatt az irodalomkedvelők számára – ahogy ezt véleményeik is tükrözik – a kortárs művek alacsonyabb értéket képviselnek.

A kötetben a nyelv által meghatározott humor – melynek a kritikákban való megjelenése marginális – a legtöbb befogadó olvasásélményét pozitívan befolyásolta. A referencialitás után második leggyakrabban megjelenő aspektusként szerepel, és a skála minden pontján a szöveg pozitívumaként lép elő. Az önmagában történő említés mellett gyakran a humor és a tragikum kerül kiemelésre, mely a novellák között, de a történeteken belül is ellentétet képez.

Jellemző tendencia, hogy a novellák hangulatában a kötetben előre haladva értékvesztés történik egészen addig, míg az utolsó szövegben a narrátor megfogalmazza az életét körülölelő – addig a jellemformálódás hiányával sejtetett, de explicit módon nem kifejezett – nihilt. A kötet koncepciójaként is értelmezhető jelenség – mely a felnőtté válás illúzióvesztését erősíti – minden esetben negatívumként szerepel az értékelésekben. A gyerekkor vidám történeteit felváltó kamaszkori útkeresés, illetve annak módjai – melyben helyet kap a dohányzás, az elhallgatás és a szexualitás – a főszereplővel történő azonosulást akadályozták az értékelések egy részében. Három esetben is J. D. Salinger *Zabhegyező* (1951) című művével állították párhuzamba, melyből ketten ugyanazon jellegzetességek miatt marasztalták el a két művet. Ennek oka lehet, hogy Tóth vizsgálata szerint⁴⁸ a *Moly.hu* felhasználóinak többsége fiatal nő, mely egy férfiközpontú alkotás esetén egy lehetséges problémaforrás. Így tehát a főszereplő jellemhibáinak megsokszorozódása, a városi életbe beilleszkedni nem tudása, szélsőséges viselkedése kevésbé bizonyult a befogadók számára szórakoztatónak, mint a gyerekkori történetek humoros elbeszélése.

A kötet recepciójában és az olvasói véleményekben is felmerült a műfaji meghatározás kérdése. Az előzőekben bemutatott módon a felnövéstörténetként való értelmezés volt az elsődleges értelmezési stratégia, melyből többen a karakter fejlődését is érzékelték a novellák előrehaladtával. Ahogy a recepcióelemzés során sem volt egyetértés, úgy a laikus olvasói értelmezések is eltértek abban, hogy valóban fejlődött-e a főhős jelleme. Értelmezésük során többen is kitértek arra, hogy a kötet középpontjában álló karakter a fővárosba kerülése után nem fejlődik, hanem elvek nélkül követi kortársait, és ezt követően lezüllik. A címben is tematizált aparegényként történő értelmezési lehetőség két olvasó véleményében nyilvánult meg. Mindkét esetben pozitív apafiguraként jellemezték a bogoyósgyümölcskertészt, aki nem

48 Tóth Máté: A Moly.hu mint virtuális találkozóhely. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 58. (2011/8). 327–338.

a hiányával van jelen – mint ahogy a kritikus elemzések interpretálták kapcsolatukat –, hanem olyan emberként, aki törődik a fiával, annak ellenére, hogy az egyre inkább eltávolodik tőle.

Összegzés

Háy János 2003-ban kiadott novellafüzére mind tematikájában, mind pedig írásmódjában joggal foglalja el a helyét a posztmodern magyar irodalom harmadik vonulatában. Az ide tartozó irodalmi művek jellemzője, hogy már kevésbé dominál bennük a szövegszerűség kérdése, sokkal inkább a történet elmondására helyeződik a hangsúly. A tárgyalt kötetben a világra történő referenciális utalások gazdag hálózatát építi ki. A töredékes novellaforma lehetővé teszi, hogy a befogadó ismereteiben élő valóságmozzanatokat mozgósítsa az értelmezési stratégiája során, ez alapján pedig kialakul egy cinkos viszony szerző és olvasó között. Erősen alapoz a közös világismeretre, azon belül is a mindenkiben élő apa–gyermek viszonyra, valamint a közelmúlt történelméhez kötődő saját vagy kölcsönzött emlékekre. Mindezen referenciális olvasatot a kortárs irodalomban gyakran megjelenő, a szépirodalmitól eltávolodó, a köznapi nyelvi regisztert újraalkotó prózanyelv egészíti ki.

A kötet korai recepciója kevésbé tekinthető gazdagnak, melynek oka a minimalista újrealizmushoz kapcsolódó lineáris történetvezetés bírálatában keresendő. A megjelenés idejében kevésbé hatott újszerűnek, nem váltott ki horizontváltást az értelmezők körében. Hatástörténeti szempontból azonban kiemelendő, hogy évekkal a megjelenést követően is születtek értelmezések, melyek újabb kontextusokba helyezték a történetet, immár dialógusba lépve a korábbi tanulmányokkal. A laikus olvasóközönség értékeléseinek jelentős része a kötet pozitívumaként emelte ki a korrajzhoz kötődő nosztalgikus, valamint a főszereplő életkorához kapcsolódó érzelmek ismerőségét, melyek a referenciális olvasatot hozzák mozgásba. A novellaciklus erősségeként emelték ki az irodalomtudós értelmezők Háyt által megkonstruált a köznapi regiszterhez hasonlító nyelvezetet. Ugyanakkor a laikus értelmezők gyakran ezen sajátosság miatt marasztalták el a kötetet.

Ahhoz, hogy egy irodalmi mű fennmaradjon vagy egyenesen a kánon részévé váljon, elengedhetetlen, hogy legyen befogadója, aki értelmezése során dialógusba lép a művel. Dolgozatomban a recepcióelemzés kijelöli az eddig feltárt értelmezési fókuszpontokat, melyek új művek kontextusában a továbbiakban bővítésre kerülhetnek. Mindezek felhasználásával – akár az aktuálisan elérhető színművészet körébe tartozó előadásokat bevonva – a kortárs irodalom oktatása során is felhasználhatóvá válnak a kapott eredmények.

„Nem csak az a fontos, hogy kép legyen, hanem egy kicsit igazság is!”

Gondolatok Földi Péter festői életművéről

A címben szereplő idézet Földi Péter festőművésztől származik, amely egy, a 2005-ös szegedi kiállításának megnyitását követő beszélgetésünk során hangzott el. A művész számára mindig fontos volt, hogy képei ne csupán tetszetős, avagy a szemnek kellemes felületek legyenek, hanem olyan természeti, emberi vagy kozmikus jelenségeket modellezzenek, amelyeket ő fontosnak és megjelenítendőnek, illetve megörökítendőnek tart. Földi Péter munkásságában a nyilvánvaló avagy rejtett tartalmi kérdések mindig kiemelten fontos szerepet játszottak, s a primer festői élményen túlmutató, maradandó emberi kérdéseket feszegetett a művészi pályára lépésének első pillanatától kezdve.

Teszi mindezt egy rendkívül gazdag életműben, melynek akárcsak felületes szemlészéséhez is elegendő felütni a 2005-ben, H. Szilasi Ágota szerzőségével és szerkesztésében megjelent *Földi Péter* című kötetet ahhoz, hogy a monográfia több száz illusztrációját végignézve megállapíthassuk: bármilyen témához vagy motívumhoz nyúl is Földi, s örökítse azt meg bármely médiában – tussal, színesceruzával, vizes páccal, akvarellal papíron, avagy olajjal vásznon – festői megfogalmazásmódja mindig túllép a közvetlen látványélményen és mögöttes tartalmakat vagy asszociációkat indukál a nézőben. Az 1970-es évek második felében érzékeny tusrajzok születtek kertjének növényeiről, amelyeken a burjánzó, egyik vonalból a másikba bodorodó vonal-göngyölegei távoli csillagködök és ismeretlen naprendszer lát-

ványára emlékeztetnek. Az 1980-as évek elején készített, *Növények* címre hallgató színesceruza rajzsorozata ugyanakkor – elsősorban a vörös és a kék színek használata miatt – a vulkánkitörés előtt megjelenő lávafolyamokat és láva kilövelléseket idézi, míg az 1990-es évek első éveiben született, vékony tustollal megrajzolt növénytanulmányai a mikroszkopikus, sejtszintű világ reflexióinak tűnnek. Pedig a művész többször is azt nyilatkozta, hogy műveiben szülőfalujának, Somoskőújfalunak a motívumait és itt szerzett élményeit festi, mely azóta is állandó lakóhelye és műveinek inspirációs forrása. Egyik alkalommal így vallott erről: „Azokat a dolgokat festem azóta is, amelyekkel együtt élek egész gyermekkorom óta. Azt hiszem, egy faluból is meg lehet ítélni a világot. Számomra a szülőfalum az etalon a világhoz. Ehhez azonban meg kell érteni az itteni tárgyak, motívumok összes jelentését, és akkor ez a festészet is időszerűvé, korszerűvé válik.”

Ezt a látszólagos ellentmondást, mely a somoskőújfalui inspirációk és benyomások, valamint az ezek hatására megszületett művek között feszül, 2013-ban már Sinkovits Péter művészettörténész is megfogalmazta a *Növényi formák I.* (1974), a *Növények I.* (1975) és a *Növényi formák II.* (1976) című festményeket elemezve: „Ezekben a kompozíciókban alig fedezhetünk fel növényekre emlékeztető alakzatokat, formákat, ezek mind-mind képi jelek, a mű létrehozásának ihlető eszközei lehettek, de a festmények [vagy grafikák] nonfiguratív közegében feloldódtak, eredeti karakterüket

feladták.” Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Rockenbauer Zoltán is 2018-ban, a múcsarnoki életműkiállítást kísérő katalógus tanulmányában, kitágítva Földi Péter műveinek értelmezési lehetőségeit: „...a mikrokörnyezet a festő ecsetje révén kozmikussá, transzcendentálissá növekedett: mítosz és valóság, jelen, múlt és jövő, önálló kerek világ.”

Földi Péter gazdag festői világának értelmezésében a szerteágazó életmű többféle kapaszkodót is kínál a feladatra vállalkozó szakember számára, jelen írásunkban azonban csupán három olyan formai-tartalmi szimbiózisban körülhatárolható kompozíciós csoportot azonosítunk, illetve analizálunk, melyek rávezethetnek bennünket a művek mélyebb, műalkotás-koncipiáló összetevőire.

Barátságunk 1985-ben kezdődött, melynek eredményeképpen többször jártam a műtermében, és három alkalommal szervezhettem és rendezhettem neki egyéni kiállítást: 1987-ben a Tornyai János Múzeumban, 2005-ben a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, és 2014-ben ismét a hódmezővásárhelyi múzeumban. Utólag visszagondolva, mind közül a 2014-es kiállítás volt talán a legátfogóbb és a legfontosabb, mely bizonyos szempontból életműkiállításnak is volt tekinthető. Igaz ugyan, hogy a nagyon korai, az 1970-es években készült művek közül csak az 1972-es *Botok* és az 1977-es *Tojó* volt kiállítva, ugyanakkor a '80-as évek legfontosabb műveitől az akkori legfrissebb munkáig teljes volt a kiállítási anyag. Öt termen át sorjázta a festő művei, s a legnagyobb térben – a múzeum emeleti csarnokában – a rendkívüli méretű (két métert közelítő, vagy annál nagyobb) festményei is láthatóak voltak. Ugyanitt került elhelyezésre a *Röptetőfa I–II.* (2010) címre hallgató két, egymás pandantjainak tekinthető nagyméretű bronzszobra is, melyek formai hasonlóságukkal és tartalmi azonosságukkal kapcsolatot teremtettek a csarnok hosszan elnyúló terének két végpontja és a falakon sorjázó nagyméretű olajképek között. Ez a 2014-es kiállítás talán a múcsarnoki 2018-as retrospektív kiállítás főpróbája is lehetett a művész számára, hiszen a két kiállítási anyagban komoly átfedések vol-

tak, bár a Múcsarnok kurátorai nem szerepeltették például a *Somosi Betlehem* (2013–2014) című nagyméretű munkát, mely Földi egyik legletisztultabb és legmagasztosabb alkotásának tekinthető. S ha már ennek a 200x210 cm-es nagyméretű alkotásnak az emlegetésénél tartunk, meg kell valljuk, hogy lehetne egy negyedik tematikai egységet is szentelni Földi életművének, melyben a keresztény vallási tematika ihlette műveit elemeznénk, kezdve az „*Én Istenem, én Istenem...*”-mel (2002), majd a 2006-os *Harmadnapon*, vagy *Szent Kristóf* című festményeken át a 2023-as *A kereszten* című monumentális munkájáig, melyet a Salgótarjáni Kisboldogasszony Főplébánia-templomban helyeztek el tavaly. Ahol érvelésünkben indokolt lesz, ott utalni fogunk a felmerülő motívus vagy ikonográfiai párhuzamokra.

Történetek erdejében

A *Palócföld* című folyóirat 2005-ben jelent 5. számában a művész szegedi kiállítása kapcsán már megfogalmaztam azt a gondolatot, hogy a 2000-es évek elején Földi Péter életművében fölerősödött a mesélési szándék, s ez elsősorban a művek címadásában érhető tetten, olyan narratív címválasztásokkal, mint *A fájós lábú meg a nővére* (2001–2002), vagy *A kondásnővérek éneke – Disznók a Komorlyuknál* (2003–2004), illetve *A kútásó az égre néz* (2004–2005) című festmények esetében.

Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy a narratív elem már az 1972-es, *Az öreg óriás énekel* című munkájánál egyértelműen megjelenik. A korabeli kritikák szerint az *art brut* hatását mutató munkán az illékony, pasztellképekre jellemző formai megoldásokkal megörökített, jobb kezében botot tartó, sapkás, robosztus férfialak szinte kilép a háttér felső harmadának vörös felületéből, magával húzva-hozva annak intenzív színhatását, azt sugallva ezzel, hogy „a falu különce, a tagbaszakadt óriás a kocsmából hazafelé” egyneművé válik a vörös színnel megidézhető mámoros indulattal. Ez a korai mun-

ka még közel négyzetes formátumban (71x83 cm) készült, de az 1970-es évek végén készült *Csorda* vagy az *Asszony és disznók – Ősz* című művek esetében már megtalálta alkotónk azt az ideális „szélesvásznú” képfarmátumot, melyen már bonyolultabb összefüggésben ábrázolhatja képeinek szereplőit, még akkor is, ha az egy-két szavas címválasztással letudja művei azonosítását és azok üzenetének definiálását. A hetvenes-nyolcvanas évek fordulójára azután megtalálta azt a csak reá jellemző szálkás festés- és felületkezelési módot is, amellyel műveit plasztikai értékekkel gazdagította. Ezzel párhuzamosan változott a festmények kompozíciós rendje is – a szélesebb felület biztosította lehetőségeket maximálisan kihasználva többszereplősek lettek Földi festményei, ahol mellékalakokkal és környezeti elemekkel dúsította fel képi történeteit. A festmények háttérszíne a sötét, mélybarnától az élénk vörösig terjed ezekben az években, s ezzel a festői eszközzel is elemelte a kiválasztott cselekményt vagy szituációt a köznapi valóságtól még akkor is, ha közvetlenül átélt vagy látott élmény alapján született a mű. Az 1978-es *Csordán* például egy, a képmező alsó szélének középrészén megfestett „forrás” körül csoportosulnak az állatok oly módon, mintha magából a forrásból pörögnének ki egy teremtő folyamat részeként, míg az egész eseményt a jobb felső sarokban egy demurgoszsi szerepkörben, baltával a kezében figyelő férfialak felügyeli. A képfelületet szorosan kitöltő csorda körül – ahol a háttér érvényesülni tud – az életet és az életerőt szimbolizáló vörös szín uralja a teljes felületet.

Valamikor az 1980-as évek első felében nagyméretű festményeinek háttérszíne azután világosodni kezd, s az aranyló sárgáktól a tört fehérekig terjedő színskálában megfogalmazott felületeken jelennek meg folyamatábrákká nemesedő kompozíciói, mint az 1983-as *„Nyitva van az aranykapu...”*, vagy az 1985-ös *Fészek-hagyók* esetében. A művésszel zajlott személyes beszélgetéseink során többször elhangzott az a megjegyzés, hogy egy-egy festmény ötletének a megvalósítása során két irányba is el lehet vinni egy készülő mű hangulatát – a melegebb színek

(sárgák, barnák, vörösek), vagy a hidegebb színek (kékek) irányába, s az életmű narratívabb darabjainak a tanulmányázásakor úgy tűnik, hogy az 1990-es években inkább a hűvösebb, avagy hidegebb hangulatú kompozíciók váltak uralkodóvá munkásságában. Jól példázza ezt a *Macska a vasúti sínen* (1995–1996), vagy az enigmatikus *A halász felesége és a hal fia* (1998–1999) című munkája, melyen a szürkék és keszfehérek válnak a kompozíció alapszíneivé.

A 2000-es évek azután a fehér különböző árnyalatai uralják a fekvő formátumú, két méteres, vagy annál is szélesebb festményeit, ahol a felület monokróm hatását a foltszerűen elhelyezett amorf formák bontják meg, s ebben a térben kapnak helyet történetének figurái. Ennek a korszaknak klasszikus példái a *Kigyók elmennek* (2000–2002), a *Disznók a Komorlyuknál – A kondásnővérek éneke* (2003–2004), a *Kacsatömjő* (2005), a *Disznó a mázsán* (2005–2006), a *Szívek vetése* (2008) vagy a *Boszorkánykövek* (2009) című munkái. Mindezzel persze nem kívánjuk azt a látszatot sugallni, hogy ez a fajta alapszínhasználat kizárólagossá vált volna az életműben, csupán azt a fejlődési ívet szándékoztunk itt felrajzolni, mely a narratív tematikájú képei esetében tetten érhető.

Nem pusztán a készítés éve (2006) és a fekvő formátum miatt említhető meg ennek a gondolatmenetnek a lezárásaként a *Harmadnapon* című, Krisztus feltámadását ábrázoló festmény, hanem azért is mert a sírkamrából *orans* tartásban kiemelkedő szakállas férfialak mögötti sziklafal lilásszürke felülete erős kontrasztot mutat a Krisztustól jobbra látható, félregördülő szikla amorf foltokból építkező motívumával, ezzel is erősítve a bibliai történet drámai erejét.

A világfa árnyékában

Az életmű hathatós vizsgálata során nem kerülheti el azt a benyomást az ember, hogy Földi Péternél a nagyméretű, álló formátumú kompozíciók megjelenése valamikor 1990-es évek második felében következik be. Ilyen for-

mátumú műveket ugyan a pályakezdés éveitől is készített, mint például az 1977-es *Madarak anyja* vagy a *Madár* című kompozíciókat, de igazán nagy méretben, s komplexebb összefüggések megörökítésének a szándékával csak az 1999-es *A kocsis lánya* című festményénél találkozunk. Ezt a művet kulcsfontosságúnak tartjuk az életműben, mert olyan előképekre hagyatkozva építkezik, s oly erős vizuális telitalát, amely egy sor hasonló méretű, de gondolatosságában felgazdagított alkotásnak jelenti az első darabját. A kékesfehér, döntően tagolatlan háttérből markánsan emelkedik ki egy alapvető elemeivel (lócs, első- és hátsótengely, a négy kerék) szinte grafikus módon, felülnézetben megörökített kocsis, melynek első tengelyén ül keresztbe tett kezekkel és lábakkal (szűzi pozícióban) egy nőalak – mint a címből megtudjuk: a kocsis lánya. A négykerékű lovaskocsik ilyenén ábrázolásának az előképeit a bronzkori Skandinávia és Közép-Ázsia sziklarajzain és sziklavészeit találjuk meg, s ezt az archaikus szemléletet emelte át Földi Péter a 20. századi kortárs művészetbe, azzal a csavarral megtoldva, hogy a nagyméretű (181x145 cm) felületen tulajdonképpen felülnézetből látjuk a kocsis vázát, de a függőlegesen kiállított festmény hatása miatt azzal a felismeréssel tekintünk a kompozícióra, hogy a 'kocsis lánya' tulajdonképpen a Világfára kapaszkodott fel, s a kocsikerekek végtére is a bolygók vizuális megidézői. Ezt a benyomásunkat csak erősíti az a festői megoldás, hogy a bal felső sarokban csillagködökre emlékeztető festékcsoportok és egy nagyobb sötétkék folt igyekszik ellensúlyozni a leány és az első kerekek hangsúlyosabb formáit. Nem csupán a kép alapszínének levegős karaktere erősíti azt a képzetünket, hogy a leány a levegőben lebeg, hanem az a bravúros festői megoldás is, hogy a kocsilócs lefelé mutató kontúrja a képmező alsó szélének közelében „feloldódik” a háttér fehérjében, s ezzel szinte támaszát veszti, ám továbbra is szilárdan áll térbe és időbe vetetten. A lovaskocsi ezen jelszerű, leegyszerűsített ábrázolásával már találkozhattunk Földi művészetében, hiszen a *Majorudvar I.* (1992–1993), és a *Majorudvar II.* (1995) című

festményeken – melyek a képi történetmesélés példái – már megjelentek, mint a cselekmény tevőleges kellékei. *A kocsis lánya* festményen azonban szó szerint dimenziókat ugrik a motívum, azaz még pontosabban fogalmazva, ő maga lesz a dimenzióugrás eszköze. S annak igazolására, hogy a művész maga is tisztában volt azzal, hogy önmagán túlmutató szimbólumot ragadott meg és ábrázolt a festményen, meg kell említenünk a 101 cm-es, *A kocsis lánya* (2004–2005) című bronz plasztikáját is, mely valódi térbeli Világfává transzponálja a kocsis motívumát, rajta a kozmikus kocsis leányával.

Ennek a magasságokat ostromló formátumnak azután újabb darabjai születtek, mint az *Aranyhíd békanyállal* (1999) vagy a *Pacsirtaének* (2006), melyek a világtengely aktuális megidézése nélkül utalnak a magasságokban lakozó szellemi erőre, illetve a hozzá törekvő esendő erőfeszítésekre.

Sokkal egyértelműbben és a Világfa képi jelének explicit megidézésével szól hozzánk *A fanyűvők felesége* (2006–2007) című monumentális (280x210 cm) alkotás, melynek az alsó regiszterében, az ott megjelenő férfifej szájából kiemelkedő, felfelé törekvő szálfá jelzi, hogy maga a Világfa az igével teremtés révén manifesztálódott ebben a képi univerzumban. Ezen a fán kapaszkodik felfelé, a lábán a stigmatizáció jelét viselő asszony, emlékeztetve bennünket arra, hogy a szellemi kiteljesedés – melyet a Világfa csúcsának kiterjesztett madárfarokra emlékeztető formája jelképez – nem történhet meg egyéni áldozathozatal nélkül. A képmező különböző pontjain testet öltő madárformák ugyanakkor azt az üzenetet implikálják, hogy a kapaszkodók nélküli szellemi emelkedés is futhat zsákutcába, amennyiben nem a középpont felé törekvés az elsődleges célja.

Sokkal rejtékibb módon szól hozzánk *A négyfa kútja* (2006–2007) című alkotás, melynek képi-tartalmi üzenete több olvasatot is sugallhat a nézőnek. A festmény belső világának értelmezése elsősorban talányokat kelt bennünk, mindaddig, míg föl nem ismerjük, hogy itt felülnézetben ábrázolta művésznünk a kör alakú kutat, s az abból villás támaszokon az

itatóvályúhoz vivő félhengeres vezetővályút. Azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a két méter magas festményen az, ami fenn látható, az fizikai és szellemi értelemben is a magasságban található, ami pedig lenn látható, az ugyancsak fizikai és szellemi értelemben is az anyaghoz köthető. Vagyis a képmező legfelső részén látható köralakú forrás a szellemi teljesség képi szimbóluma, melyből csörgedező, vékony patakocská formájában érkezik a földi dimenziókba a türki-zsínű éltető nedű, a spirituális tudás, avagy a szellemi táplálék – mindenki választhat e minőségi definíciók közül képességei, igényei vagy tudása szerint. A forrás vagy kút nem csak a teljességet idéző körformája miatt azonosítható a mindent betöltő szellemmel, avagy a szellemi tudással, hanem azért is, mert tőle balra négy – Földi-féle stilizáltságban ábrázolt – fa utal a négy világtáj teljességére, míg a kúttól jobbra három szarvas feje lebeg a kút fölött, hogy részesüljenek annak esszenciájából. Egyikük fejét a kép felső széléig érő agancsok ékesítik, melyek az ő szellemi kiteljesedésének a képi szimbólumai. Arra az esetre pedig, ha még mindig nem hinnénk a festőnek, hogy a legfelsőbb régiókból érkező erők hatnak itt reánk és világunkra, a kút mögötti bokor fölött egy figyelő szempár követi a kútból ható erők földi működését. A képmező alsó regiszterében viszont azt látjuk, hogy a vékonyka sugarat tenyerébe csurgatva megcsapolja ezt az esszenciát az emberi minőség, mielőtt az minden élő állat javára az itatóvályúba érhetne. A vályú körül csoportosuló teremtmények – a képmező jobb alsó sarkában – ugyanakkor csak a vályúból esetlegesen kicsurdogáló cseppjeihez jutnak hozzá.

Bár a *Somosi Betlehem* (2013–2014) formátumában inkább a négyzetformához közelít, így nem köthető direkt módon az itt tárgyalt művekhez, azonban egyes ikonográfiai elemei mégis ehhez az okfejtésünkhöz kötik ezt a rendkívül fontos kompozíciót. A betlehemi jelenetnek az ábrázolása több évszázados hagyományra tekint vissza az európai képzőművészetben, s ezek jelentős mértékben hatot-

tak is Földi Péter munkájára. A kék köpenyes Madonna egy vályú előtti sámlin ül, s ölében tartja az *orans* tartású gyermek Jézust. Már a vályú is utal az Istengyermek megszületésének helyszínére, de a Mária mögötti ágasfa – mely itt egyértelműen a Világfa, avagy Világtengely szimbólumaként került a kompozícióba – a betlehemi jászol konkrét helyszínéként, avagy szimbolikus értelemben a világ közepeként tételvezhető.

A középpont keresésében

A teljes életmű átvizsgálásának menetében nem tudjuk elhessegetni magunktól azt a gondolatot, hogy az 1990-es évek közepétől egyre meghatározóbbak lesznek Földi Péter munkásságában a négyzetalakú vagy a négyzetalakat közelítő képformátumok. Ahogy a művész alkotói törekvéseiben is megjelenik a teljesség és tökéletesség ábrázolási szándéka, úgy erősödik fel benne a tökéletes egyensúlyi állapotot sugalló képforma használatának igénye is. Ez az igény ugyanakkor párosul az abszolút tökéletes mértani forma – a kör – mint a teljességet megidéző képi elem használatával.

A körforma első markáns megjelenését a *Karám* (1982) című festményétől datálhatjuk, ahol a köralakú karámban tobzódó táltos bikákat a karám tuskés ágakból font – Krisztus töviskoronájára emlékeztető – koszorúja tartja kordában. Egy évtizeddel később a *Rongyszőnyeg I., II.*, (1992) című kompozícióknál a spirál és a körforma vizuális tanulságait dolgozza fel, majd a *Csapda lépés vesszővel* (1990-es évek) című festményénél érik be a teremtő gondolat: a körbeírt kereszt ember és madáralakokkal felgazdagított motívumával tudja a teljességet ostromolni és a mindenség középpontját megtalálni. Az 1998 és 2005 közötti időszakban hosszan érlelt és munkált *Nővérek – Virágkereszt* című kompozícióban viszont a körmotívum – ma úgy mondanánk – csak virtuálisan van jelen, hiszen az egyenlő szárú keresztformára kötött, hosszúszerű virágok

motívuma csupán átlóival jelzi számunkra a tökéletes mértani formát, amelyet viszont a jobb alsó sarokban megfestett, elnyújtott testű kacsa lendülete tart örök körforgásban.

A következő, a kör és az egyenlő szárú kereszt motívumára építő rendkívül fontos mű a *Bőrrosta* (2004–2005). A festményt inspiráló tárgy egy, a művész által Erdélyben gyűjtött öreg rosta volt. A fekete háttérben megfestett kör alakú tárgy lyukai középen egyenlőszárú keresztet formáznak, míg a körszeletekben a körív vonalával harmonizálnak. A lyukak lazúrosan festett pöttyei könnyen idézik fel a szemlélőben az egyes csillagképek meghatározó csillagait. Két emberfej látható a bal felső sarokban, s egy kicsiny fehér madár a rosta peremének alsó ívéen. A jobb alsó saroknál egy piros és egy zöld félköríves dudorodás ékíti a rostát. A hagyományos magyar néphitben a szita, illetve a rosta szakrális eszköz is – ezek a kör alakú tárgyak jósló, varázsoló mágikus eszközök voltak. Ha a rosta a maga lyukaival a csillagos eget jeleníti meg, akkor a nagy kozmikus rendben, a precesszió törvénye szerint, az óramutató járásával ellentétesen haladva a kis fehér madár egyszer eljut a számára legideálisabb tér-idő egységbe...

A körforma egyre gazdagodó tartalmi megidézésének következő állomásai a *Kútbanézók* (2008–2009), *A kakukkfőka fészke holdárnyékban* (2009–2010), vagy *A madarász fia karikázik* (2015) című munkák, azonban kicsit részletesebben a 2015–2016-ban a Molnár V. József tiszteletére megfestett *A nagy kenyér* című festményről kell beszélnünk. A képnek szinte egész terét kitölti egy hatalmas, kör alakú kenyér, melynek a lisztes alját látjuk. A képmező bal alsó felén látszik a kenyeret megszegő asszony feje, s a fejével átellenes oldalon látjuk a kenyeret tartó bal kezét, ugyanakkor a jobb kezében tartott késsel éppen keresztet vág a cipó aljába. A kenyér étel-élet asszociációs láncolaton végigfuttatva gondolatainkat, megértjük a kép jobb alsó sarkában megfestett madárformákat is, melyek a kenyérszegés szakrális cselekményéből lehulló életmorzsáktól remélik létük jobbulását.

Az utolsó kút a Kecsegalján (2016) című nagyméretű (216x167 cm) festmény több olyan motívum együttes szerepeltetésével kényeztet bennünket, amelyek valóban kozmikus dimenziókat nyitnak meg a néző előtt. Az álló formátumú alkotás alsó középrészét a centrális körökkel, felülnézetben megidézett kútforma uralja, melynek a néző felé eső alján egy szomjazó emberalak készül a gémeskút vödreből vizet inni. A kútgyűrű két oldalán egy-egy villás ágasfa tartja a keresztfát, melyre a kút gémje – keresztforma kötözéssel – reá van erősítve. A kör, mint tökéletes mértani forma többszörös megidézése, a keresztforma jelenvalósága, az ágasfák világtengely szerepe és a kút révén az „élet vize” konnotáció mind-mind azt erősíti, hogy Földi Péter egyik korszakos művét üdvözölhetjük ebben a kompozícióban is.

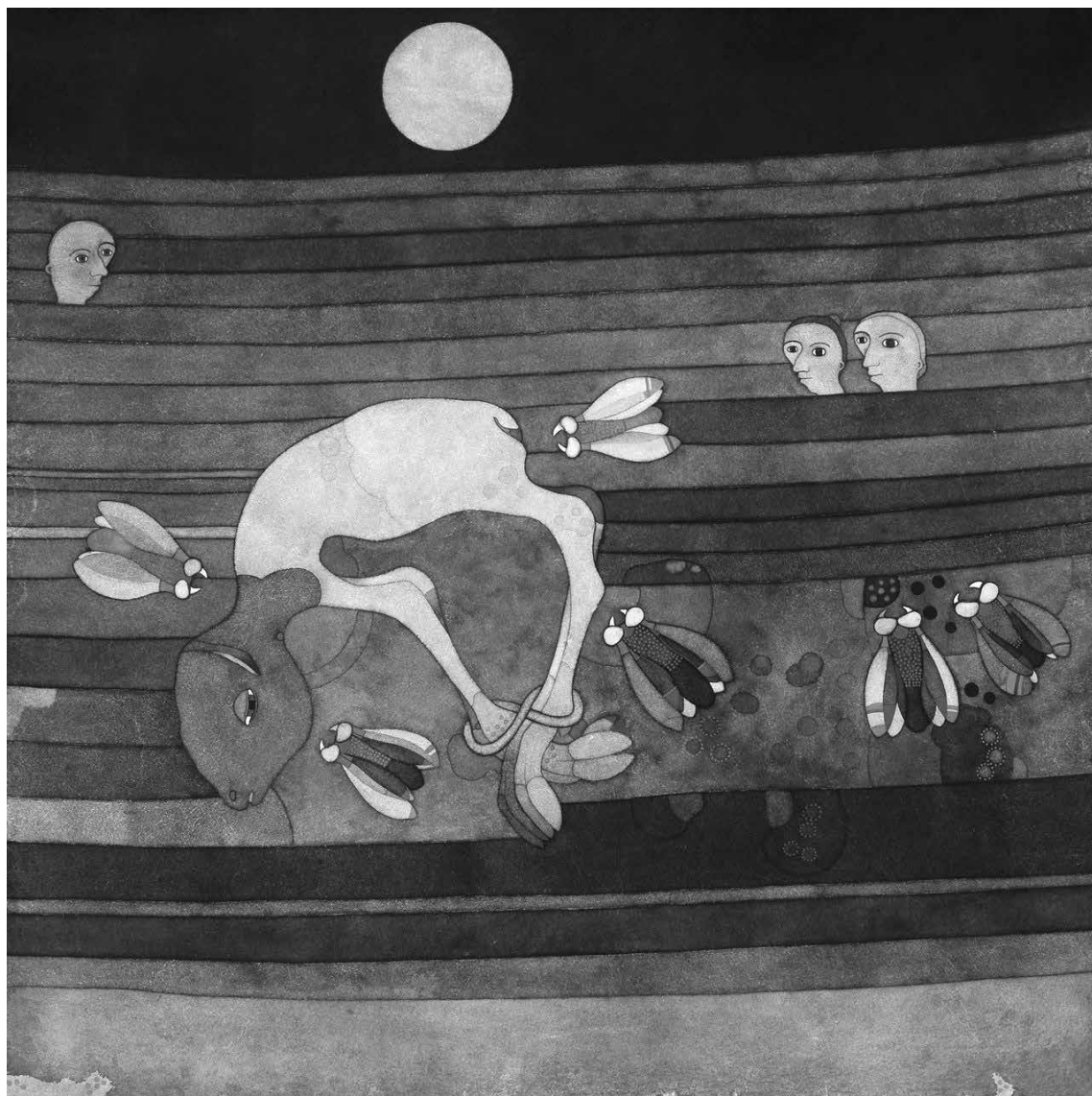
A kör motívum és a négyzetes festményforma egyik legmeghökkenőbb változata pedig a *Hóvirágünnep* (2018) című festmény. A halvány késsel megtört fehér képmezőben egy vessző(?)körbe kapaszkodó, keresztbe vetett lábakkal ülő férfialakot látunk. A létbevetett ember kétségbeesett kapaszkodása ez, szemben a reneszánszban oly népszerű, kinyújtott karokkal és lábakkal a köré írt körformát kitöltő „kozmosz ember” harmonikus ábrázolásával.

Zárszó helyett

Mint ebből a részleges megközelítésből is látható, Földi Péter életműve rendkívül gazdag és sokrétű, melyben a művek tartalmi üzenetének a kibontásához bizony szükségeltetik a többrétegű műértelmezés. A 2020–2023 közötti időszakban két olyan fontos művön is dolgozott, amelyek eredendően nyilvános térbe lettek megrendelve. A nagyobb volumenű munka a salgótarjáni Kisboldogasszony Főplébánia-templom oldalkápolnájába készült, *A keresztben* című korpusz ábrázolás. A másik a „*Tavaszi szél...*” (*Virágének*) címre hallgat, és a salgótarjáni Vármegyeháza közgyűlési termébe került. Ezen a palóc népi hímzések

motívumvilágát dolgozta fel a saját jelképi ábrázolásának a gondolatiságában, fölgazdagítva ezzel a hímzések eredeti jeléprendszerét. Írásunkat azzal indítottuk, hogy Földi Péter számára fontos az, hogy művei ne csupán festőiek, hanem igazak is legyenek. Befejezés-képpen szerepeljen itt a 2014-es kiállítását követő egyik interjúból, a címben fölvetett gondolat bővebb kifejtése: „Nagyon fontos,

hogyan legyen a képnek egy belső igazság-pontja, amiben már nem kételkedsz. Ennek a viszonylataiban, ahogy elkezdi a kép épülni, elkezdenek egymással beszélő helyzetbe kerülni a képi jelek. És ami egy tőmondat volt, akkor az majdnem hogy történetté, mesévé, vagy olvasható üzenetté válik. Nem verbális mesévé, hanem képi mesévé. És akkor a kép egésze egyszer csak összeáll.”

Áldozóbely a szántás szélén (2018; vizes pác, papír; 1170×1170 mm; fotó: Dömötör Mihály)

▶ SHAH GABRIELLA

A kereszten

Földi Péter alkotása a Kisboldogasszony templomban

Földi Péter Prima Primissima és Kosuth-díjas, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett festőművész, a pár éve teljes felújításon átesett Salgótarjáni Kisboldogasszony Főplébánia-templomnak ajándékozta *A kereszten* című alkotását. Földi Péternek ez az első köztéri alkotása, de a szakralitás mint téma már az utóbbi évtizedben megjelent festményein.

Az Árpád-kori alapokon álló barokk templom főoltárát Bátki József, a Szent József-oltárt Bóna Kovács Károly készítette. Mindketten salgótarjáni alkotók voltak. A 2019-ben kezdődött templomfelújítás során fogalmazódott meg Varga András esperes plébánosban, hogy a múlt századi freskók és oltárképek mellett érdemes lenne egy jelenkori művész által készített alkotással díszíteni a templom belső terét. Földi Pétert kérte fel arra a feladatra, hogy a déli oldalkápolnába készítsen egy oltárképet. A művész két éven át dolgozott a festményen, míg 2022-ben helyére került az alkotás, amit Marton Zsolt váci megyéspüspök áldott meg.

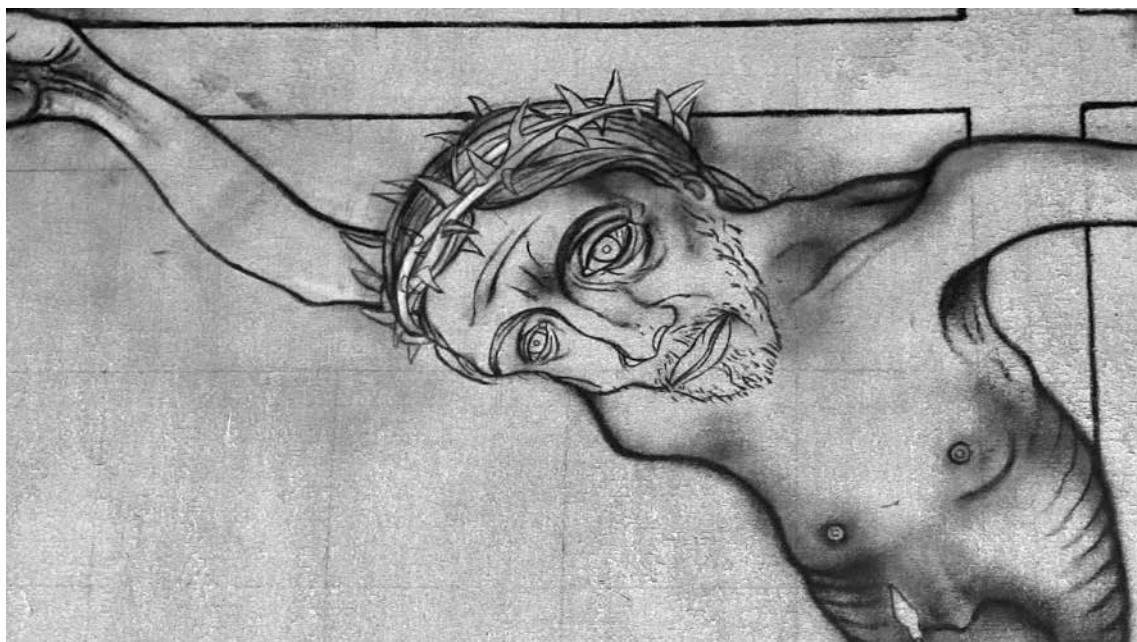
A monumentális alkotáson Krisztust látjuk a kereszten. A ragyogó fehér háttérből Jézus Krisztus erőteljes kontúrja tűnik elő, fején töviskorona. A kép éppen azt a jelenetet ábrázolja, amikor a Longinus nevű római katona oldalba szúrja őt, s a szívig hatoló döféssel bizonyosodva meg a halál beálltáról. A kivégzés helyszíne a Golgota-hegy (arám 'koponyák hegye'), Kálvária (a latin calva: 'koponya' szóból), nevét a koponyára hasonlító formájáról kapta. Már a korai idők óta ezen a helyen és környékén végezték ki és temették el az elítélt bűnözőket. A legenda szerint Ádámot azon a

helyen temették el a Golgotán, ahová később Jézus keresztfáját is felállították. Ádám halála előtt elküldte fiát, Széthet a Paradicsomba, hogy számára a könyörület olaját megszerezze. Széth el is jutott az Édenkertbe, de mire hazatért, atyja meghalt. A magot elültette atyja sírjában, ebből egy fa nőtt, melyből később Krisztus keresztyét ácsolták. Krisztus kiömlő vére jelenti a megváltást, mert ahogy Ádám bűnbeesése minden emberre kárhozatot hozott, úgy Jézus által mindenki kegyelemben részesül. Így a feszület alatti koponya, a krisztusi bűnbocsánatra utal. Ezek alapján már a 9–10. századtól egyes művészek a keresztt tövében tudatosan Ádám koponyáját ábrázolták. Pál apostol így ír a korintusiakhoz az I. levelében: „Amint ugyanis Ádámban mindenki meghal, úgy Krisztusban mindenki életre is kel.”¹

Általában a keresztfeszítés ábrázolásokon a keresztt szomszédságában Mária, a Mater Dolorosa, János apostol és Mária Magdolna, a hű kíséző foglal helyet. Földi Péter ábrázolásán is elmaradhatatlanok. Alakjuk ugyan egyértelműen nem azonosítható, fájdalmuk azonban szemmel látható. Érdekessége a képnek, hogy testiségükben nem jelennek meg, a keresztt mögül csupán a fejük látszódik, tehát a szellemiséget közvetítik.

A képen hangsúlyosan jelenik meg a Krisztusra mint az egyetemes kereszténységre támadó katona alakja, aki pusztító jelleggel van jelen. Az alkotó nagyon fontosnak tartotta a ló szerepének hangsúlyozását. A ló hordozza ugyanis a gonoszt, de tekintetében benne van a tehetetlenség: „mit csináljak, ez a dolgom”. S

1 1Kor 15.22

A kereszten című kép részlete az alkotói folyamat során (fotó: Shah Timor)

ez a mindennapokra is igaz, néha az a feladatunk, hogy kénytelenek vagyunk gonoszokat hordozni a hátunkon, őket segítenünk. Krisztus jóságosan néz le a keresztfáról, szembesül a brutalitással, ugyanakkor mégis megértő és megbocsátó tekintettel, áldó kézmozdulattal fordul az ellene támadó felé. Krisztus arcán érezzük a mindenkori jelenvalóságot, a megértő és együttérző szeretetet. A művész így nyilatkozott alkotásáról: „Ez a Krisztus, akit én megfestettem, az a Krisztus, aki ma is itt van velünk, itt van a világban, az élő jelen való szentség, amelyik a világ rendjét a kereszttel felmutatja, de lenéz ránk. Azt akarta láthatóvá tenni, hogy nem hagyja magát elpusztítani, egyik keze áldó, másik útmutató. Tekintetével sikerül szemkontaktus tartani. Úgy találkozik az ember a megértő, segítő szeretettel, hogy az olyan éteri, kozmikus, hogy mindenfajta esendőségemmel együtt szerethető tudok lenni az ő tekintetében.”

Földi Péter a munka elején a vásznat sötétlilára alapozta, erre rajzolta fel az alakok kontúrait. A sötét háttér fokozatosan világosodott: először Krisztus teste, majd a háttér is. Az alkotáson a színeknek is jelentőségük van. A lila,

ami ugyan a végső változaton már nem látható – a színszimbólika alapján a szeretet igazságát és az igazság szeretetét, a bűnbánatot jelenti. Ugyanakkor egyensúlyt a föld és ég között. Az alkotói folyamat során a sötétlilából vakító hófehér alakult, a szomorúságot, a fájdalmat felülírja a tökéletesség, a fény. A fehér szín kapcsolatban áll a halállal, de az örökkévalóság színe is. A keresztény hagyományban az öröm és a vigasság hordozója. A szentséghez, az Istenhez tartozó szín, valamint a feltámadás színe. A fehér annak a békének és jóakaratnak a kifejezője, amit fentebb már érintettünk Krisztus tekintetének és kézmozdulatának elemzésénél.

Érdeemes megfigyelni a Krisztus testen használt színeket is. A barna szín még a földi léthez köti a Megváltót, ugyanakkor már a szürke a test halálát és s lélek halhatatlanságát fejezi ki. A fehér szín megjelenése itt is, csakúgy mint fentebb, a háttér esetében, a feltámadás és az örökkévalóság megtestesítője. Krisztus kezén a sárga az isteni szeretet jelképe. Egyik kezével áldást oszt, másikkal utat mutat az isteni felé. A Krisztus lábán megjelenő vörös szín nemcsak a szeg okozta sebeket és vért jelölheti, hanem utalhat arra is, hogy a régi korokban piros színt

Földi Péter képe inspirálta a rajz nyolc éves készítőjét

használtak, ha az ártó démonoktól akarták megvédelmezni magukat. Ez annál is inkább jelentős most, hiszen Krisztus lába van legközelebb a földhöz.

A katona testét szinte csak a barna árnyalataival festette meg a művész, ezzel is utalva arra, hogy ő az ösztönszféra kifejezője. Negatív jelentésében a durvaság és a modortalanság, a szenny színe is. Viszont, ha alaposabban megfigyeljük a katona kezét, láthatjuk, hogy némi

rágának is nevezik a Mária könnye virágot, amit a művész a kereszt tövében ábrázolt.

Földi Péter művészetében nem egyedülálló a keresztre feszítés ábrázolás, hiszen 2002-ben is készített egy nagyhatású alkotást *Én Istenem* címmel. Itt is vakítóan fehér háttérből emelkednek ki a megfeszített Krisztus határozott kontúrjai. A kereszt lábánál, csakúgy, mint a fentebb bemutatott képnél, a szokásos Földi-jelkép, egy kacsaszerű lény álldogál. Ez a Fiastyúk, népi

A művész Krisztus arcát festi Somoskőújfalun lévő műtermében (fotó: Shah Timor)

sárga szín itt is megjelenik, azaz elérte őt az isteni szeretet. Nem véletlen, hogy az apokrif Nikodémus evangéliuma szerint Longinus a légióból leszerelve az apostolokhoz csatlakozott, és hirdette, hogy Jézus valóban Isten fia volt.

A kép üzenete szempontjából nagyon fontos jelenet Krisztus vérenek lecsöppenése, hiszen ha Krisztus vére ráesik a kereszt tövében lévő koponyára, akkor valószínűleg elérkezik a feltámadás. Földi Péter alkotásán még egy cseppnek van jelentősége, mégpedig egy könnycseppnek. Mária szeméből könnycsepp hullik. Mária könnye, az életnek, a vegetációnak a hordozója, vagyis a földi létezésé. Létezik egy virág, ami úgy néz ki, mint a porcelán. Viaszvi-

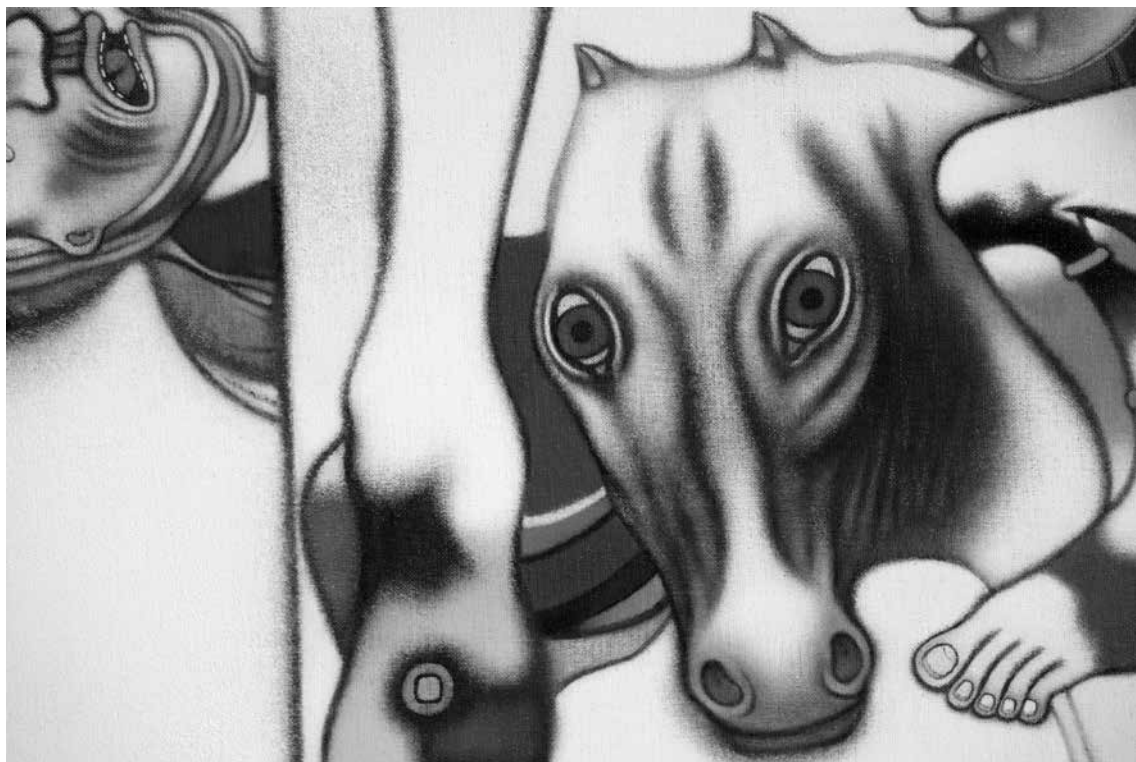
neven Csibéstyúk. A szimbolikában a kacsához olyan fogalmak tartoznak, mint anyai, védelő, kényeztető, teremtésegítő. Tehát a kacsaszerű lény Máriát, Jézus anyját helyettesíti. A világ legkülönbözőbb népeinek mítoszaiban a kacsza a Felső világ Urának segítője a teremtésnél, mert az Ősvízbe merülve ő hozza fel a Földet. A hantik a Tejutat kacsáútnak is nevezik, az Égisten fiait pedig kacsafiaknak. Tehát Krisztus halála egyben Földi Péter képen is a feltámadás, azaz az újjászületés jelképe.

De mi teszi még kiemelkedővé ezt a festményt? Krisztus kezének ábrázolása. Saját hüvelykujjával nyomja a szöveget saját tenyerébe. Egyértelművé teszi ezzel a mozdulattal

az önként vállalt szenvedést mindannyiunkért. Az áldozatvállalás iszonyatos fájdalommal jár. De, ha az áldozathozatalnak értelme van, akkor vissza kell tolni azt a szöveget. Az áldozatvállalás és a megbocsátás révén közelebb kerülünk az emberekhez, saját magunkhoz és ezáltal Isten országához.

Földi Péter keresztre feszített Krisztus-ábrázolásai súlyos, ugyanakkor csodálatos mondanivalókat hordoznak. Áldozatot kell hoznunk, de meg is kell tudni bocsátani, mert az

begyógyítja a lelki sebeket és közelebb visz minket egymáshoz, ezáltal pedig Istenhez. Két éve helyezték el Földi Péter festményét a salgótarjáni főplébánia templomban, s azóta is szinte mindig találkozunk a kép előtt imádkozókkal. Vannak, akiket imára hív, vannak, akiket alkotásra készítenek, s vannak, akik megnyugvást találnak itt. Az idő is azt mutatja, kiváló döntése volt Varga András esperes plébánosnak, amikor Földi Pétert kérte fel az oldalkápolna oltárképének elkészítésére.

A kereszt *című kép részlete (fotó: Shah Timor)*

A Cholnoky-kód

Üres színpad. Bejön Viktor. Bejön Jenő. Bejön Móric. Bejön Ferenc. Bejön Erzsébet.

JENŐ: Nyolcan voltunk testvérek. Móric hátveesen halt meg diftériában. Nem emlékszem rá, egyéves voltam.

Móric kimegy. Bejön László. Bejön Endre. Bejön Dezső.

JENŐ: Dezső négy hónapig élt. Én akkor tizenhárom voltam. Róla vannak halvány emlékeim.

Dezső kimegy.

JENŐ: Endre huszonegy éves korában halt meg. Alkoholmérgezés. Harmincegy voltam akkor.

Endre kimegy, Viktor oldalra áll.

JENŐ: Erzsébet negyvenhárom évesen kapott szívinfarktust. Én az ötvenediket tapostam.

Erzsébet kimegy. László oldalra áll.

JENŐ: Ferenc hetvennégy évig élt. Három évvel volt fiatalabb nálam.

Kimegy Ferenc. Jenő oldalra áll. A színpadon hárman állnak: Jenő, Viktor és László.

JENŐ: Viktor bátyám negyvennégy évesen halt meg, László öcsém ötvenévesen lett öngyilkos. Nekem nyolcvan év adatik. Foglalkozásomra nézve... Tudós vagyok.

VIKTOR: Geográfus.

JENŐ: Tudós. Azt hiszem, túlzás nélkül mondhatom, hogy számos területen alkottam maradandót. Jelöltek Nobel-díjra is.

LÁSZLÓ: Ugyan. Földrajzi Nobel-díj nem létezik.

JENŐ: Csak aztán Stockholmban előadást tartottam a Svéd-Magyar Társaságban a magyar honfoglalók magas műveltségéről. Ez nem tetszett a Nobel-díjat odaítélő bizottságnak.

VIKTOR: Nem úgy van, éppen ellenkezőleg. Geográfust, geológust nem jelölnek Nobel-díjra.

JENŐ: Nemzeti érzelmeim miatt nem kaphattam meg a díjat.

Viktor, László és Jenő is megtántorodik, Jenő kinyenesedik.

JENŐ: Az az átkozott alkohol volt minden baj okozója a családban. Én is majdnem az áldozata lettem, szerencsére időben felismertem a veszedelmet. A fivéreim nem. Írók voltak. Bohémok. És alkoholisták. Viktor bátyám zseni. László öcsém dilettáns.

Viktor és László kimegy.

JENŐ: Alkohol... Folyadék... Víz... Végigkísérte az életünket. Nekem mindig a Balaton volt a legkedvesebb kutatási területem. Viktor gyönyörűen írt tengerekről, folyókról, tavakról. László a Dunába vetette magát. A teste soha nem került elő.

László megjelenik oldalt.

LÁSZLÓ: Talán csak egy másik dimenzióba távoztam.

Viktor megjelenik a másik oldalon.

VIKTOR: Nem volt szerencsém a halállommal. Egy nappal utána lőtték rá Tisza Istvánra a Parlamentben. Ez elhalványította a tragédiám hírét.

Előrejönnek mindhárman. Megint imbolyognak.

JENŐ: Az őseink rokonságban álltak a Hunyadiakkal. Rengeteg ajándékot kaptak Mátyás királytól.

LÁSZLÓ: Rákóczi idejében kettévált a család. Lett egy kuruc...

VIKTOR: ... és egy labanc ága.

LÁSZLÓ: A kuruc

VIKTOR: kihalt.

LÁSZLÓ: Ki.

VIKTOR: Ki.

LÁSZLÓ: Viki.

VIKTOR: Laci?

LÁSZLÓ: Ne fejezd be helyettem a mondatokat.

VIKTOR: Nem úgy van, éppen ellenkezőleg. Te lopod el az enyéimet. Teljes bekezdéseket. Kész novellákat. A szövegeim fölé egyszerűen odaírod a nevedet.

LÁSZLÓ: Tizenhét évvel éllek túl téged, utána már nemigen tudsz tiltakozni. De becsületedre váljék, hogy a saját műveimet is újra és újra eladom.

VIKTOR: Mitől lenne becsületesebb, mint amikor az enyéimet adod el?

LÁSZLÓ: Fiatal vagyok, kell a pemsz. Valamiből beöntést kell adnom magamnak.

VIKTOR: Szeptember című írásod ugyanaz, mint az Oberon és Titánia.

LÁSZLÓ: Az Ingovány pedig azonos a Piroskával, csak más címen adtam el a Légrády testvéreknek, súlyosan becsapva őket. Kreativitás.

VIKTOR: Nem úgy van, éppen ellenkezőleg. Csalás.

LÁSZLÓ: „Nem úgy van, éppen ellenkezőleg”: ezt a mondatot mindig minden habozás nélkül indítod útnak, semmibe sem véve, hogy milyen gondolatcsoport követi majd.

VIKTOR: Nem úgy van. Éppen ellenkezőleg.

LÁSZLÓ: Erről beszéllek. Nem úgy van-ember. *Leülnek. A veszprémi lakás. Mama bejön.*

MAMA: Apátok megint Vas Gerebennel iszik. Szépítő Egylet, rendes ülés. Ez azt jelenti, hogy iszentelenül berúgnak. Nagy szerencse, hogy ti nem isztok. Soha nem fogtok, ígérjétek meg. Az alkohol démona megfertőzte apátokat, és rátok is le akar sújtani. De ti erősek vagytok, ellent tudtok állni.

Viktor és László lesütött szemmel néznek maguk elé. A háttérben Papa részeg társasággal egy dombon álló kunyhót próbál felborítani. Dülöngélnek, kurjongatnak.

JENŐ: Apánk Pesten végezte a jogot.

VIKTOR: Ott is víg életet élt.

LÁSZLÓ: Volt oka rá, csodaszámba ment már a gyerekkori életben maradása is.

JENŐ: Az 1838-as nagy árvízkor két és fél éves kisfiúként a nagyapánkéknál békésen aludt a bölcsőjében, amikor átszakadt egy gát, és a víz behatolt a lakásba. A rémült cseléd kieresztette őt az árral az utcába.

MAMA: Állítólag maga Wesselényi fogta el a bölcsőt.

A kunyhót közben sikerül kibillenteni.

LÁSZLÓ: Veszprém köztisztelőben álló ügyvédjeként irodalommal is foglalkozott, ő fordította először magyarra a Monte Cristo grófját.

VIKTOR: Sió

LÁSZLÓ: álnév

VIKTOR: alatt.

JENŐ: Egyetlen megmaradt példányunkat Viktor eladta egy antikváriusnak.

VIKTOR: Nem úgy volt.

JENŐ: De.

LÁSZLÓ: Gazdag könyvtárunk volt, nívós külföldi lapok jártak hozzánk. Ebédnél németül, vacsoránál franciául beszélgettünk.

MAMA: Csak az az átkozott alkohol...

A kunyhó felborul, lehengeredik a lejtőn. Valaki ordítani kezd benne, kiesik egy részeg ember. Nevetnek. A helyszín bírósággá változik. Papa, csavargó, csendőr, bíró.

BÍRÓ: Hol találta ezt a csavargót?

CSENDŐR: A tó mellett. Hason fekvé aludt.

PAPA: Tekintetes bíróság, ez érdekes. Rendkívül érdekes. Hason fekvé aludt. Mondja meg nekem valaki, lehet hason fekvé csavargó?

Tünődnek, majd nevetés tör ki. A helyszín megint a veszprémi lakás. Mama szigorúan nézi a részeg Papát, aki bort tölt magának, iszik.

MAMA: Fejezd be.

PAPA: Ne szólj bele.

MAMA: Nincs gonoszabb démon az alkohol démonánál. Lágyan terül el, szétolvad, aztán bentről gyűjt tüzet.

PAPA: Te ezt honnan tudod?

MAMA: Az akaratérő totális hiányára utal, ha nem tudod abba hagyni! Még ha okod volna rá! De így?...

PAPA: Nem végezte el.

MAMA: Ki? Mit?

PAPA: Viktor. A jogot. Abba hagyta.

MAMA: És én erről nem tudok? De hát... Nem baj... Biztosan oka volt rá. Boldogul majd más területen.

Papa legyint, iszik tovább.

MAMA: Talán ezért nem végezte el! Mert iszol! Ezt látja tőled! Neked egy nagy legyintés az életed! Ezt örökíted tovább! Ezt a példát mutatod a fiadnak!

VIKTOR: Apám engem szánt utódjául. Valóban nem végeztem el a jogot.

LÁSZLÓ: Inkább inni kezdtem.

VIKTOR: Nem úgy van. Írni kezdtem.

LÁSZLÓ: Írni is.

PAPA: Csalódtam Viktorban.

MAMA: Egy apa ne csalódjon a fiában, hanem mentse meg.

PAPA: Csalódtam benne. Iszik.

Papa újra tölt magának, iszik. Feláll.

MAMA: Ez nem igaz. Nem igaz. Hazugság! Az alkohol már elvette az eszedet!

JENŐ: Amikor apánk meghalt, Viktor harminchárom éves volt. Én harmincegy. László huszonkettő.

Papa kimegy, Mama néz utána. Mosolyogni kezd, majd elkomorodik. A távolba mered.

MAMA: Ártatlan lebegés... Életeli szárnyalás... Szörnyű zuhanás... Vándorlás, vándorlás mindörökké... Édes vándorfiaim, mi lesz veletek?... Hol lesz nektek hazátok? Itt, a drága kis Veszprém-ben? A mindent felfaló, elnyelő, hatalmas Budapesten? A félelmetes, kietlen, jéghideg nagyvilágban? Merre lebegtek majd szárnyatlanul, árván, édes emlékeket hagyva, de otthonra sehol nem találva, sikeresen is boldogtalanul, magányosan bolyongva, bolyongva, bolyongva a vakító éjféketeségben?... (ocsúdik) Mi volt ez? Látomás?

JENŐ: Anyánk húszévesen kezdett őszülni. Pár hónap alatt lett teljesen fehér a haja. Különleges nő volt. Szépen zongorázott, sokat olvasott. Nyolcvannégy éves koráig szivarozott. Akkor az orvos eltiltotta tőle. Laci öcsémet majomszeretettel szerette. Ő ezt alaposan ki is használta, élőködött anyámon. Amikor a Dunába ugrott, nem mertük elárulni, mi történt.

Mama hintaszékben ül (ezáltal kicsit ő is dülöngél), Jenő áll előtte.

JENŐ: Szanatóriumba kellett vinnünk, anyám.

MAMA: De hát miért?

JENŐ: Gyengélkedik.

MAMA: Mi baja?

JENŐ: Zavaros gondolatai vannak. De ne aggodjon, rendbe jön.

MAMA: Nem iszik, ugye?

JENŐ: Dehogy.

MAMA: Viktor se ivott, ugye?

JENŐ: Soha.

MAMA: Az csak rágalom volt. Hát te?

JENŐ: Hova gondol, anyám?

MAMA: És László most hol van?

JENŐ: Budaörsön. Megyek hozzá mindennap.

MAMA: Én is be akarok menni.

JENŐ: Nem lehet, csak engem engednek be. Pi-hennie kell, hogy hamar meggyógyuljon.

MAMA: Rendben. Rendben. Csak ne igyon. Csak az alkohol ne férközzön a lelke közelébe. Nincs gonoszabb démon az alkohol démonánál.

A háttérben lehajtott fejjel mennek fel emberek egy dombra, ahonnan leugrálnak.

JENŐ: Sok öngyilkosságot láttunk. Még többről hallottunk. Gyerekkorunkban borzadva néztük a Szent Benedek-hegy felé, általában onnan ugráltak le az emberek. Ijesztő veszprémi szokásnak számított. Amitől viszont igazán rettegtünk, az a tűz volt.

VIKTOR: A Bakony felől érkező északi szél miatt rendszeresek voltak a tűzvészek.

Megkondul egy harang.

LÁSZLÓ: Ha éjjel megkondult a tűzoltótorony harangja, az a hang az agyvelőnkig hatolt.

A háttérben emberek ordibálnak, fecskendőket hoznak. Dudálnak a tűzoltóautók.

LACI: Egyszer éppen gyakorlatoztak a tűzoltók, amikor egy barátommal felgyújtottunk egy fatornyot. Csak játszottunk, de a tűz terjedni kezdett. Pánikba estünk. A tűzoltók nem értek rá, még csak szólni sem lehetett nekik, hiszen gyakorlatoztak. Nem volt szabad megzavarni őket. Végül a lakók fékeztek meg a lángokat.

JENŐ: A tűzesetek aztán a villámhárítók bevezetésével ritkultak. Én a ménküfogós házban születtem. Az elsón, amelyre villámhárító került.

VIKTOR: A víz és a tűz...

JENŐ: Egyszer majdnem tűzbe vetettél egy értékes könyvet.

VIKTOR: Nem úgy volt.

Viktor kezében könyv, Jenő próbálja kivenni a kezéből.

VIKTOR: Megveszed vagy nem veszed meg?

JENŐ: Add ide. Ez apánk könyve! És nekem kell.

VIKTOR: Veszed vagy nem?

JENŐ: De hát ez nem a tiéd!

VIKTOR: Dobjam vagy ne dobjam?

Jenő birkózik Viktorral, aki majdnem a tűzbe dobja a könyvet.

JENŐ: Várj!

Jenő pénzt ad át Viktornak, aki vigyorogva átadja a könyvet. Viktor oldalra áll.

JENŐ: Viktor gimnazista korától verseket írt. Nagy részük reprodukálhatatlan durvaság. Hetedikesként már többet ivott, mint a legkeményebb alkoholisták. Ehhez persze pénzre volt szüksége, ezért szépen eladogatott mindent. A saját könyveinket is. Néhányat nekem. Orgiákat is rendezett a diáktársával. Később sokszor lakott nálam. Ilyenkor a ruháimat rendszeresen becsapta a zálogba. A könyveimet szintén eladogatta.

LÁSZLÓ: Jenő az ő tudós agyával nem érthette Viktor világát. Még én is többször eltévedtem benne. Ami először eszembe jut róla, az a szeme. Távolságba látó rövidlátó. Olyan gyenge volt a szeme, hogy nem bírta el a fehér papír csillogását. Színes papírra pingálta óriási betűit.

JENŐ: Zseniálisan írt. Szemben Lászlóval, akinek sok baja adódott az egymással ellenséges gondolatok összebékítésével. Minden, amihez kezdett, valami mély mesemocsárban hígult szét.

LÁSZLÓ: Érzékenynek, kétkedőnek, álmodozónak születtem. Féltem a határvonalakat megközelíteni, mert azok helyén küszöböt sejtettem, amelyben megbotlom és orra bukom.

JENŐ: Viktor minden elbeszélése egy-egy csepe az eltört pompás amforának.

LÁSZLÓ: Amiket összeilleszteni nem lehet, mert elröppennek a szép sejtések, amelyek az amfora belsejében gomolyogtak, egymásba fonódtak, fel-alá lebbentek.

JENŐ: Az ő világa: nyáréjszakai vigalom.

LÁSZLÓ: Amelynek muzsikája a saját halotti indulóját játssza. És ugyanaz a jéghideg kéz, amelyik szelíd, kék szemét lezárta, írásait mozdulatlan holtakká dermesztette. Különös, zezugos temető a hagyatéka.

JENŐ: László őt akarta utánozni. Például: Viktor egyik hőse Trivulzio, a félszemű kalandor, László erre kitalálta Gregoricst, a félszemű dalmát halászt.

LÁSZLÓ: Az egyik Trivulzio, a másik Gregoric. Teljesen más dolog. Teljesen más.

JENŐ: Inni is azért kezdett, mert Viktor ivott.

LÁSZLÓ: Ugyan. Genetika.

JENŐ: Sajnos akad, aki Viktorban is pusztán az alkohollal frigyre lépett különcöt látta.

LÁSZLÓ: Kézlegyintéseinek első, magas mozdulata még a diadalmas visszaemlékezéseknek látszott jelt adni az előnyomulásra, de utolsó vonaglásai már valami rettentő szomorú elmúlási induló taktusát verték.

VIKTOR: László és az alkohol hitvesek voltak, együtt nemzetek kis ivadékokat: különös, rejtelmes aforizmákat.

LÁSZLÓ: Volt egy hideg éjszaka... Ott voltam nála. Két kisgyereke már aludt. Ki kellett nyitnunk az ablakot, hogy a szivar füstté omlott lelke kiröppenhessen.

Viktor a háttérben egy ablak mellé lép, kinéz rajta. Szivarovzik.

LÁSZLÓ: Csillagos, hideg ég nézett be az ablakon. Egy pillanatra sötét lett. Csodálkozva néztünk össze. Aztán újra felvillant a csillagos ég. A difteritisz suhant be akkor a szobába, és barna kezével elkapta kisebbik fiának hófehér nyakát.

Viktor ellép az ablaktól, oldalra áll.

LÁSZLÓ: Három nap múlva csendes lett a lakás. A nagyobbik gyerek bujkált, félt az apja sírásától. Viktor összeomlott. Ágya körül az örület ólálkodott. Útjain attól fogva hideg, hallgatag úr járt. A lelke már zárva volt. A ki nem mondott szó a lélekben fonnyadni kezd, satnyul, végül elhal és halálos mérgével megfertőzi a lelket.

László is oldalra áll.

JENŐ: Milyen szép a természet, milyen boldogan lehetne benne élni. Ehelyett az ember a tudomány és a technika minden eredményét felhasználja, hogy egymást pusztítsa és boldogtalanná tegye. A magamfajta, idealizmussal telt léleknek a legnagyobb küzdelmeit az irigység és a féltékenység okozza. Annyi ebből sehol nincs, mint nálunk. Magyarországról is igyekeztek a rossz híreket kelteni, hogy megakadályozzák a Nobel-díjamat.

LÁSZLÓ: Soha nem jelöltek Nobel-díjra.

JENŐ: Irigység és féltékenység. Ez akadályozza a világ fejlődését. Az én Nobel-díjat érdemlő kutatásaim során...

LÁSZLÓ: ...mely kutatások bármily jelentősek voltak is, Nobel-díjat nem érhettek...

JENŐ (*idegesen fordul Lászlóhoz*): Mit értesz te a geológiához?

LÁSZLÓ: Nem erről van szó.

VIKTOR: Geológust nem jelölnek Nobel-díjra, Jenő. Ez közismert tény.

JENŐ: Mit értetek ti a természethez?... Testvérárulók!...

A háttérben víz kezd csobogni.

JENŐ: Az az átkozott alkohol, az beszél belőletek! Az én kutatásaim, az eredményeim... A Balaton...

LÁSZLÓ: A Balaton... Hát igen. A Tisza megtalálta a maga lelkét Petőfiben, de a Balaton öntudata még szunnyadozik. Dadog, artikulátlanul beszél. Még nem született meg a nagy poétája. Színei egyelőre megmagyarázhatatlanok.

JENŐ: Úgy csillog, mintha megömlött ezüst volna.

VIKTOR: Napfeljöttetek sziporkázó, rideg és dacos gyémántdarab. Szűz, fehér, kiállhatatlan. Nap-szálltakor csendesen, piros ajakkal kezd mosolyogni. Délután feltámad a haragos, zöld szenvedélye, elküldi hullámaint emberért, ennivalóért. Estére jólakva a romantika kék virágjánál is szelídebb, öntudatlanabb kék mosolygást ölthet, hogy „én ártatlan vagyok”, és másnapra, napfeljöttére ezüstkoporsót fedhet a halottja fölé, ezüstkoporsót bronzverettel.

JENŐ: Életem legboldogabb órái azok voltak, amikor nézhettem. Mindig fájdalmas vágy keletkezett a szívemben: a látványt festményben, rajzban vagy leírásban megörökíteni. Tanulmányozni keztem. Kimutattam, hogy tizenkét óra hosszát tart, amíg a vize egy lengést végez úgy, hogy az egyik végén felduzzad, a másik végén lepad.

VIKTOR: Nyári, álmos, fürdőre hívó, vagy sétára csalogató naphajlaskor összejátszik két cinkosával, a földdel meg a levegővel. Álmoszölden fekszik, sütteti magát a nappal, amely egy pillanatra behunyja a szemét. Felhő keveredett eléje. Ekkor a Balaton is leereszti a pilláját. Szürke lesz az arca. Hanem amire a nap kisüt, megint ártatlan szemmel mosolyog fel rá. Mikor ezt a játékot látjátok, ne menjetek a Balatonra, mert a víz ilyenkor hunyorít oda a bűntársainak, hogy „kezdjétek el”. A lassan árnyékba boruló hegy megnyúlik, a levegő megmozdul, még nem szél, nem is szellő, csak lassú rengés, és csak egy sóhajtásnyival lesz hűvösebb. De a parti réten már fut a fű. A Balaton behúzza mellét ordításra. A nap arca füstös barnára pirul a meglepetéstől, amikor egyszerre csak belepottyan a felnyomakodó, tinta-kék felhő első gomolyulatába. Csattan az ég, a domb dübörögve jajgatja vissza a hangot, a felhő sírva fakad. Aztán lecsap a rettenetes szél.

JENŐ: Csónakon utaztunk. Hét lány és én. A tanítványaim. Az egyik lány kihajolt, mire a csónak meggingott, ő megjíedt és előre ugrott. Valamennyien belekerültünk a vízbe.

A háttérben ezt a jelenetet látjuk.

VIKTOR: A mámortól zöld Balaton részeg jókedvvel harsan, kacag minden foga fehérjével. Az eső szaporázni kezd, függőlegesen vág keresztül a rohanó levegőn, azután meghajlik, szertefoszlik a levegőben, és mint a sörét, kezdi paskolni a vizet. A villám nyilait a Balatonba ereszti, az eső megretten, a felhő megtorpan. És amint elbukott a menekülő cinkos, az eső, akadozóvá válik a szél süvöltése is, a mennydörgés messziről már csak akkordokat játszik, a Balaton tompítja a hangját. Most gyilkol. Lassan bezáródik a torka, az elcsituló hullámverés már csak nevetésnek hallatszik, aztán az is mosolygássá tompul. Ártatlan csillagszemmel néz az égre. És majd

csak holnap, holnapután fogják ki a déli part fővé-
nye in itt is, ott is a felpukkadt, elkékült hullákat.

JENŐ: Az ég kék színe polarizált fény. A hullámok oldalára jutó fénysugarat a hullám szintén polarizálja. Ha a két polarizáltság ugyanolyan irányú, akkor a hullámfelület világos. Ha nem, akkor a tó sötétké.

LÁSZLÓ: Lassan lebukott a nap, búcsúztában aranycsipkét verve a felhők szélére: az ég alján vörösű fátyol terült ki.

JENŐ: Az aranyhíd különböző hosszúságú és szélességű, ez a hullámok haladási irányától és a hullámlejtők meredekségétől függ.

LÁSZLÓ: A kakas már kiáltott itt-ott, de a csillogok még nem sápadtak bele a kitáruló hajnalba.

JENŐ: Mindig irigyeltem Galileit és Newtont. Én is nagy kérdéseken törtem a fejem. Mi történt a vízben, amikor jéggé fagy? Mi az elektromosság, a fény, a hó, a tömegvonzás? Miért folyik a patak? Miért van medre? Miért nem apad ki a forrás? Miért van a hegytetőkön mindig erdő? Miért esik az eső? Miért fúj a szél? Több és szebb poézis van ezekben, mint a világ legszebb eposzaiban. A költő hitvány emberi dolgokról énekel: szerelemről, úrhatnamságról, haszonlesésről, emberkínzásról. Mik ezek a természet nagyszerűségéhez képest?

LÁSZLÓ: Az alkonyatnak még csak a sejtelve borongott a tenger opálszínű tükre felett. Rugalmas teste veszélyesen fénylett, akár a felborzolt bársony, másutt színes fátyolrongyok úsztak összetört tükrén.

JENŐ: Irigyeltem más is. Arany Toldijának első énekét. Az Ágnes asszony balladát. Vagy Benczúr képét, a Vajk keresztelését. A művész olyan, mint a mikrofon. Meghallja a természetben a szépet, amit a laikus nem hall, aztán megafonná alakul, hogy tisztán és világosan előadja. A tudós ugyanezt teszi. Csak ő még kérdez is.

Diák érkezik, Jenő vizsgáztatja.

JENŐ: Mi Franciaország fővárosa?

DIÁK: Párizs.

JENŐ: Miért?

Csend.

JENŐ: Melyik az Egyesült Államok legnagyobb városa?

DIÁK: New York.

JENŐ: Miért?

Csend.

JENŐ: Hol van a Földön leggyakrabban éhínség?

DIÁK: Indiában.

JENŐ: Miért?

Csend.

JENŐ: Afrika melyik részét fedezték fel legkésőbb?

DIÁK: A belsejét.

JENŐ: Miért?

Diák kimegy.

JENŐ: A mindent megismerés vágya hajtott. Ezt vártam el másoktól is.

VIKTOR: Engem is ez hajtott.

JENŐ: Csak téged türelem nélkül.

VIKTOR: De szenvedéllyel. Újságcikkemben tettem közérthetővé tudományos dolgokat. A balkáni politikától a szén keletkezésén át a Titanic süllyedéséig minden érdekelt. A madarak vándorlása... Mindig úton... Zárt alakzatban, de szabadon, sehová nem tartozva... Nem tudtam eldönteni, ez jó vagy rossz. Mintha csak magamról írtam volna. De hiszen magamról írtam. Én nem utazhattam, mint Jenő. Csak képzeletben. Így ismertem meg olomlábú mondanivalóim szárnyas szavú pilótáját, Amanchich Trivulziót.

Trivulzio bejön. Fél szemű. Leül egy kocsmaasztalhoz.

VIKTOR: Fiumei írnok volt, aztán Budapestre került, a ferencvárosi dohánygyárnak lett valami alantasabb tisztviselője. Legközelebb - a képzeletben - Velencében, majd Marseille-ben találkoztunk. Szerette a grogot, a par excellence kalandorok italát.

TRIVULZIO: Mióta legutóbb találkoztunk, voltam fűtő gőzhajón, gyöngyhalászati vállalkozó Ceylonon, vásároltam egy vulkanikus részt a maláj tengerszorosban, egy szigeten császárrá kiáltattam ki magamat, aztán visszatértem Fiuméba. Ott ütötték ki a fél szememet. A üveg szemnek sok előnye van. Meséljek róla?

VIKTOR: Feltétlenül.

Trivulzio jelzi, hogy üres a pohara.

VIKTOR (a pincér felé kiált): Pincér! Grogot! Amíg a pincér oda nem ér, Trivulzio szótlannul ül.

VIKTOR: Trivulzio engem a közbehümmögés terére szorított. Felmentette a beszédnek nemcsak a kötelessége, hanem a lehetősége alól is.

Pincér jön, leteszi a grogot, Trivulzio belekortyol.

TRIVULZIO: Valami úton-módon, hogy, hogy nem egy cukornádültetvény tulajdonosa lettem. Sajnos lusta embereim voltak.

Megjelenik pár munkás, Trivulzio odasétál hozzájuk.

TRIVULZIO: Bivalytermészetű gazemberek! Ma estig be kell hordanotok az utolsó szál nádat is! Én viszont elutazom. De ne gondoljátok, hamuszínű zsványok, hogy megmenekültök a munkától! Mert én ugyan elmegyek, de a szememet itt hagyom. Ideteszem ennek a fának a tönkjére, innen látni fog benneteket.

Trivulzio kivesszi az üveg szemét, leteszi egy fatörzsre. Odatesz egy korbácsot is.

TRIVULZIO: Ideteszem a korbácsot is. Munkára!

Trivulzio visszaül Viktor mellé. Együtt nézik, ahogy a munkások tanakodnak, majd az egyik nő letakarja bádögögrével a szemet. Lehevernek, elalszanak.

TRIVULZIO: Szakadó esőben érkeztem meg. A farmon minden pocékká volt ázva. A poshadt cukornád szaga fél mérföldről érezhető volt. A marik benn aludtak abban a csűrben, ahova a termést kellett volna behordaniuk. Egyetlen dolog nem ázott meg az egész telepen. Az üvegszemem.

Felhajtja a grogot.

TRIVULZIO: Hiába, csak azzal a néppel lehet boldogulni, amelyik félig babonás. Azzal is csak úgy, hogyha a hívést és a nem hívést is a kellő alkalommal tudom felkelteni benne.

Trivulzio egy intéssel jelzi, hogy kiürült a pohara. Viktor int a pincérnek, Trivulzio csendben üldögél.

VIKTOR: Trivulzio hitte maga is szentül, amit hazudott.

Pincér leteszi a grogot.

TRIVULZIO: Meséltem már, mi történt, amikor titkára voltam Tuttaforzénak, a kitűnő cirku-szigazgatónak?

VIKTOR: Még nem.

TRIVULZIO: Egy kis horvát városban állomásoztunk. Pokoli nyár volt. A közönség már nem volt kíváncsi sem a bukfencező számárra, sem a kigyóemberre, sem az óriáshölgyre, Donna Esztellára. Az igazgató megbízott, hogy keressék valami különös attrakciót. Ekkor összefutottam Skabieszky Taddeusz lovaggal, régi kedves ismerősömmel. Nem ment jól a sora. Szerződöttük. Nem tudta, mi lesz a dolga. Napokig éhezettük, aztán az egyik előadáson belöktük a porondra. Bedobtam neki egy eleven tyúkot, és odasúgtam, hogy egye meg. Óriási sikerre lett. Mindennap megevett egy élő tyúkot. Aztán találtunk egy új szenzációt, egy embert, aki előbb belebújt a saját fülébe, aztán leharapta a fülét, és így tűnt el. Taddeuszt hálám jeléül búcsúzóul elvittem egy étterembe. Mit gondol, mit kért? Tyúkot. Nagyon kérte, hogy ne főzzék meg nagyon.

VIKTOR: És mi lett vele?

TRIVULZIO: Korábban beleszeretett Donna Esztellába, megbeszélték, hogy megszökteti. A vacsora után visszament a cirkuszba, hogy megvárja a kövér balerinát. Belebújt egy ponyvába. Donna Esztella nem látta őt, ráült a ponyvára. Agyonnyomta Taddeuszt. Szép halál, nem gondolja?

Iszik a grogból.

TRIVULZIO: Na de hallott-e a legújabb orosz bombákról?

VIKTOR: Még nem.

Trivulzio felhajtja a maradék italt, int a szemével, hogy üres a pohara.

VIKTOR: Pincér!

LÁSZLÓ: Viktor világa, Trivulzióval vagy nélküle, nem más, mint komplikált szerkezetű semmi.

Levegőnézés. De lenyűgöző. Személyisége nem egyezett a korrallal, amely legyűrte és rezignációra kényszerítette.

Pincér leteszi Trivulzio elé a grogot.

TRIVULZIO: Bombák?! Nem kell velük foglalkozni. Legalábbis nekem, aki ott ültem a Pacific-vasút azon híres mozdonyán, amelyeknek a kazánja Utah mellett felrobbant. Nem hallott róla? Nevezetes eset pedig, Tizennyolc másodpercig lebegtem a levegőben! Az mentette meg az életemet, hogy véletlenül éppen a Sóstóba pottyantam bele. Úgyhogy maga ne beszéljen nekem bombákról.

VIKTOR: Nem beszéltem bombákról.

TRIVULZIO: Orosz bombák! Ugyan már! Mit akar velük?

Trivulzio felhajtja az italt, kimegy. A helyszín a gyerekkori házra változik. Viktor és Jenő. A háttérben cseléd lány pakolgat.

VIKTOR: Cselédműszótár. Kezdjük. Hívjuk ide. Nem is cseléd, hanem hogy mondja a Mama?

JENŐ: Szógaló.

VIKTOR: Ez az, szógaló.

JENŐ: Emike!

A cseléd lány odamegy. Viktor és Jenő ettől zavarba jön.

VIKTOR: Fáj még a kezed?

JENŐ: Fáj még a mancsod?

CSELÉDLÁNY: Nem fáj.

VIKTOR: Tudod, hogy nagyon szép a hangod?

CSELÉDLÁNY: Köszönöm szépen.

JENŐ: Szépen vartyogsz. Vagyis beszélsz.

VIKTOR: Környikálni is tudsz?

CSELÉDLÁNY: Mármint énekelni? Nem...

JENŐ: Ebédeltél már?

CSELÉDLÁNY: Még nem.

VIKTOR: Nem énekelsz nekünk valamit?

CSELÉDLÁNY: Nem tudok én.

JENŐ: Na.

Cseléd lány húzogatja a vállát.

JENŐ: Semmi baj.

Cseléd lány zavartan elmegy. Csend, Viktorék rossz-szul érzik magukat.

JENŐ: Hogy mondja anyánk, amikor Emike nevet?

VIKTOR: Vihog. És ha főz?

JENŐ: Kotyvaszt. És ha megy?

VIKTOR: Lődörög.

Nevetnek. Aztán elkomorulnak.

JENŐ: Nem lenne szabad így beszélni róla.

Csend.

VIKTOR: Mi van a kis Juliskáddal?

JENŐ: Mi lenne?

VIKTOR: Tudom, hogy tetszik neked.

Juliska és Juliska apja bejön.

JULISKA APJA: Maga tudósnek készül.

JENŐ: Igen.

JULISKA APJA: Megmondom, mi a gond. A lányomnak én a legjobbat akarom.

JENŐ: Állok rendelkezésre.

JULISKA APJA: Csakhow tudvalem, hogy a tudósok mind szegények.

JENŐ: Még nem vagyok tudós.

JULISKA APJA: De annak készül.

JENŐ: Kétségtelen. De kérdezzük meg esetleg a lányát.

Csend.

JULISKA: Nem tetszik, hogy szakállas.

JENŐ: Ez csak egy kis borosta.

JULISKA: Nem tetszik.

JENŐ: Értem. Vágjam le?

JULISKA: Hát, csak nem tetszik.

Jenő kimegy. Viktor éppen biciklire pattan.

JENŐ: Hova, hova?

VIKTOR: Balassagyarmatra!

JENŐ: Balassagyarmat? Az messze van! Nem biciklitávolság.

VIKTOR: Nem érdekel! Egy katonatiszt általában zaklatja Erzsikémet! Oda kell mennem!

Viktor elkerkezik. A háttérben lengő szakállú udvarló álldogál Juliskával és Juliska apjával. Búcsúzkodnak.

SZAKÁLLAS: Akkor mindent megbeszéltünk. Ajánlom magamat.

Szakállas vidáman kimegy. Juliska és Juliska apja elégedetten mosolyognak.

JULISKA APJA: Örülök. Már azt hittem, sose mész férjhez.

JULISKA: Ő végre nagyon tetszik, apám.

JULISKA APJA: Mindenki boldog. Neki te tetszel, nekem az ő gazdasági helyzete, neked meg... Neked meg nincs ellenedre.

JULISKA: Furcsa a hangja, furcsákat is beszél, de a külseje...

JULISKA APJA: Különös a szörzete.

JULISKA: Imádom. Mindig ilyenről álmodoztam!

JULISKA APJA: Na de a Cholnoky-fiú?... Ő is szakállas.

JULISKA: A Jenőke? Az más, ami neki van, az éretlen borosta. Az nekem kevés.

JULISKA APJA: Értem.

Kimennek.

JENŐ: Hármunk közül összességében körülöttem forgott a legtöbb nő. Adódtak gondok belőle. Ahogy korábban az iskolákkal is.

Tanár bejön.

TANÁR: A leckét tudni kell. Iskolaszobafogság. Amíg meg nem tanulja.

Tanár kimegy, Jenő kimászik az ablakon. Magasan egyensúlyozik. Az utcán sétálók észreveszik, kétségbe-

esetten kiabálnak, hogy menjen vissza. Jenő lemászik az utcára, nevetve kifut.

Másik helysín (Balassagyarmat), Viktor érkezik elcsigázottan biciklivel. Liheg. Meglátja Erzsikét, aki Katonatiszttal enyeleg.

VIKTOR: Erzsike!...

ERZSIKE (*kibontakozik az ölelésből*): Hoppsz, Jaj.

VIKTOR (*Katonatisztnek*): Maga itt a menyasszonyomat...

KATONATISZT: Kit?

VIKTOR: Én ezért Önt... Kihívom!

KATONATISZT (*nevet*): Hova?

VIKTOR: Hogyhogy hova?

KATONATISZT: Hova hív ki?

VIKTOR: Nem hova, csak ki.

KATONATISZT: Ki? Maga. Engem.

VIKTOR: Ne zavarjon össze, maga... Katonatiszt. Mert különben...

KATONATISZT: Igen?

VIKTOR: Erzsike, te semmit nem szólsz?

ERZSIKE: Én... Én... Én... Ez nekem bonyolult.

VIKTOR: Tiszt uram! Én magát inzultálni akarom!

KATONATISZT: Csak bátran. Inzultáljon.

ERZSIKE: Jaj, istenem... A vőlegényem...

VIKTOR: Hallja? A vőlegénye vagyok.

KATONATISZT: Én vagyok a vőlegénye.

Mindketten Erzsikére néznek.

ERZSIKE: Össze vagyok kavarodva. Egyszerűbb, mikor csak egyikőtök van itt.

VIKTOR: Verekedjünk meg.

ERZSIKE: Velem?

KATONATISZT: Velem?

VIKTOR (*Erzsikének*): Nem veled!

KATONATISZT: Mondja, lelkes ifjú, hány kilométert tekert?

VIKTOR: Kétszázat!

Erzsike összecsapja a kezét.

ERZSIKE: Kétszázat? Miattam?

KATONATISZT: Fáradt lehet. Ne akarjon megverekedni. Mindazonáltal Erzsike... Te tulajdonképpen kinek vagy a menyasszonya?

VIKTOR: Jogos kérdés. Kinek?

Megint nézik Erzsikét, aki tördeli a kezét.

ERZSIKE: Én... Én... Nem is tudom, így hirtelen... Nem tudok így könnyen kiigazodni... Ha csak az egyikőtök van itt, világosabban látom át a helyzetemet. Akkor az a világos megoldás, aki itt van velem, a másik meg sötétbe borul. Azt gondoltam ki, hogy aki előbb oltár elé vezet, az lesz a győztes vőlegény. A másik végleg sötétbe borul. Arra nem számíthattam, hogy egyszerre akartok abúzálni, eddig csak külön-külön, most meg így egyszerre, hát nem tudom.

VIKTOR: Rosszul használod a szavakat, Erzsike.

KATONATISZT: Hány éves vagy?

ERZSIKE: Tizennyolc.

Viktor és Katonatiszt megkönnyebbül, Viktor előveszi a zsebéből a jegygyűrűjét. Ünnepelesen visszaadja Erzsikének.

ERZSIKE: Ezt én adtam neked.

VIKTOR: Én meg visszaadom.

Katonatiszt elhülten nézi a jelenetet, majd előveszi a saját gyűrűjét.

KATONATISZT: Én is az enyémet.

Katonatiszt átadja a gyűrűjét Erzsikének, aki pánikszerűen kiszalad.

ERZSIKE (*sírós hangja kintről*): Mit csináltam rosszul?..

KATONATISZT: Meghívhatom vacsorára?

VIKTOR: És én Önt? A kölcsönbiciklimet bevigom zálogba... Még a Bona Tönit is meghívhatom. Övé a bicikli...

Egymás vállalt lapogatva kimennek, Viktor tolja a biciklit, majd szomorú arccal visszajön, immár bicikli nélkül. Jenő lép oda hozzá.

VIKTOR: Sikeresen inzultáltam a katonatisztet... Megverekedtünk... Aztán visszaadtam a titkos jegygyűrűt Erzsikének... Kész, vége...

JENŐ: És Erzsike?

VIKTOR: Ó már a múlt. És Juliska?...

JENŐ: Ó is.

Csend.

JENŐ (*elréved, maga elé*): A nagyvilág nagy dolgai érdekelnek, közben megbotlom a saját lábamban. Mindig máshol akarok lenni, mindig máskor, mindig mással... Mindegy.

VIKTOR: Apáék a pöcegödörbe öntették a kémiai konyhámot. Mert te elárultál!

JENŐ: A cselédlány meg akarta ölni magát a kotyvalékkoddal. Én próbáltam megvédeni a szereidet.

VIKTOR: Nem úgy van, éppen ellenkezőleg. Beárultál! Ezért most megöllek.

Viktor kést vesz elő, kergetni kezdi Jenőt. Jenő létrán menekül. Viktor üldözés közben beveri a fejét. Jenő leül mellé, fújtatnak. Papa bejön.

PAPA: Viktor viselt dolgai és Jenő akrobatikus mutatványa miatt kiveszlek titeket a gimnáziumból. Pápára mentek. Kollégiumba. Magántanulók lesztek.

Kimennek. László bejön.

LÁSZLÓ: Miért éljük túl mindnyájan az apánk halálát, és mért pusztul utána a vénkisasszony a megdöglött kanárimadarának?

Csend.

LÁSZLÓ: Viktor mindig eltűrhetetlenkedte magától a barát nőit. Egy idő után már csak amolyan elméleti-nőcsábászként söntésekben töketlenkedett, és bagolyképzű szakácsnőknek udvarolt. Miközben

ott volt benne az a pompás, nemes szomorúság, amit minden csiszolt lelkű ember haláláig a szívében hordoz. Ami talán még az elveszett paradicsom miatt érzett rettenetes szomorúság egy darabja.

Viktor jön, kezében borospohár. László is kézbe fog egyet. Koccintanak.

VIKTOR: Igyál, betyár, múlik a nyár!

LÁSZLÓ: Vigyázz, barátom, a szép bánatod lassan-lassan cserbenhagy, és már csak erős borokkal tudod visszacsalogatni néha.

VIKTOR: Nem úgy van, éppen ellenkezőleg. Most derűs napok járnak felettem. Békében élek a tegnappal. A szívem nyugalmas áriákat kalapál.

LÁSZLÓ: Majd megint zavaros, fekete tegnap lopózik orvul a hátad mögé, a szíved táncolni kezd, szűkül és remeg...

VIKTOR: ...mint egy kutya...

LÁSZLÓ: ...futnál már, de késő: a sárgaképzű, beteg legény hátulról megkapja a nyakadat, odahajol hozzád, érzed a bűzös leheletét, és a füledbe súgja:

VIKTOR: Hopp, komám, itt vagyok!

Viktor kacag, isznak. Jenő oldalról nézi őket szigorián.

JENŐ: Viktort összehozta a sors egy szegény veszprémi lánnyal. Két fiúk született. A kisebbik korán meghalt. A nagyobbik parkett-táncos lett. Viktor felesége, ez a szegény varrónő haláláig ápolta a beteg, állandóan részeg, adósságaival, tomboló dühítőréseivel rengeteg gondot okozó bátyámat.

Jenő kimegy, Viktor leül. Sötéten néz maga elé, majd becsukja a szemét. Elmosolyodik. Trivulzio lép be.

VIKTOR: Trivulzio! Ezer éve nem láttam.

TRIVULZIO: Vagy még régebben. Van mit mesélnem.

Trivulzio kérdően néz, Viktor kapcsol.

VIKTOR: Pincér! Grogot legyen szíves!

Trivulzio mereven nézi Viktort, míg a Pincér meg nem érkezik.

TRIVULZIO: Tudja-e, hogy láttam a világ legnagyobb robbanását, amelyet emberi kéz gyújtott? Akkoriban Aucklandban volt virágzó eukaliptuszlelvél-üzletem. Egy idő után el akartam utazni. Illetve meg akartam szökni a hitelezőim elől. Találkoztam egy angollal és egy hollandussal, aztán úgy alakult, hogy két vitorlásnak, három Winchesternek és másfél mázsa puskapornak voltunk az urai. Elindultunk, neki a tengernek. Amikor elfogyott az ivóvíz és a rum, megállítottunk néhány hajót. A Winchesterekre támaszkodva kértünk tőlük némi folyadékot. Hanem aztán a környék portugál kormányzója hadihajót küldött ellenünk. Üldöztek a sziklák között. Kiszálltunk egy kis szigeten. Vittünk magunkkal egy kis puskaport. Volt ott egy vulkán. A portugálok ránk lőttek. A szikla mélye megnyílt, és a tenger vizét a robbanás hasadékán át ráeresztette a vulkánra. A gözzé vált víz feszítőereje kettészakította a szige-

tet. Felcsapódtunk a felhőkig. Aztán a korallok közé süllyedtünk. És akkor, ennek a világpusztulásnak a közepén, az égtől pokolig dobált hajóban különös érzés fogott el. Hogy az anyám ringat, hogy a tengerhördülés egy bölcsődal. Abban a halálos pillanatban gyermek lettem újra, megéreztem, hogy az ember éppen annyit ér, amikor a koporsójához van közel, mint amikor még a bölcsőjétől nincsen távol.

Felhajtja a grogot. Jelzi, hogy inna még. Viktor int a pincérnek, aki hozzon újat.

TRIVULZIO: Ezután egy hajóra verődtem. Matrózként. Ágynak estem. Volt ott egy borzalmas hajóorvos. A Bittner. Ocsmány ember volt, nem értett a mesterségéhez. Mindenki gyűlölte. Azt mondták, aki a Bittner kezei közé kerül, felveheti az utolsó kenetet. Megvizsgált. Azt mondta a rettenetes baritonján, hogy megcsípett egy szünyog. Csakhogy én biztosan tudtam, hogy nem csípéstől lett lázam. Hanem mert túl sok görögdinnyét ettem. Máltán voltunk előtte, ahol egyébként csakugyan voltak szünyogok. Továbbmegyek: ne köpjek soha többet fehérre, ha nem igaz, hogy voltak olyanok köztük, amik kamáslit viselnek.

Trivulzio felhajtja a grogot. László jön. Zajlik tovább a jelenet némán, Trivulzio mesél.

LÁSZLÓ: A Kálvin tér dunai szögletei még éjszotétek voltak, de a Múzeumkert fáit felett már megkezdődött a zének mennai játéka. Nekiindultam a Dunának. Odaát, a budai parton a lámpaoltogató éppen akkor lépkedett végig a botjával, az eloltott lámpások csörrenése tisztán odahallatszott. A Gellérthegyről kezdett aláhömpölyögni az ibolyakék páragomolyag, az utolsó, ami még a hajnalé. Aztán szétömlött a híg arany. Csüggedés fogott el. Vakító fényben égett, izzott a világ, és a mind erősebb fényességben mind erősebben tudtam, hogy az elröpent szép kék bizonytalanságot siratom, és hogy az ő veszte miatt gyűlölöm már félve, amit szerettem, a fényes bizonyosságot. A körútra sétáltam, felnéztem Viktor lakására. Az ablakok le voltak függönyözve. Itt még nem tudtak semmit. Kimentem az Üllői útra, felnéztem a kórház világos ablakára. Itt már tudtak mindent.

A háttér elsötétedik, majd kivilágosodik. Jenő kijön.

JENŐ: Fivéremei éteri szerelemről ábrándoztak, miközben minduntalan méltatlan helyzetekbe keveredtek.

LÁSZLÓ: Minden józsef- és ferencvárosi vendéglősné szerelmes volt belém, és mind meg akart menteni szerelmének üdvével, bár ezt a mentési munkálatot a legtöbb az ágyon vagy a pamlagon intézte.

JENŐ: Ó, azok a megmentő nők...

LÁSZLÓ: Aludtam éjjeli menedékhelyen, padon a Ligetben, dolgoztam kályhafűtőként, pálnakamérésben, rakodtam hajón... Igazi otthonom

soha nem volt. Csak mentem, mentem, új utakra, miközben a régieket se jártam végig. Úrnak, szinte úr-kvintesszenciának születtem, ezzel szemben a legpompásabb frakkom, a legragyogóbb cilinderem, a legrémesebb bundám is egy hivatásos pénztelent, egy pitiánert fedeztetett. Kibékíthetetlen volt az elmentét a becsvágyam és az életformám között.

JENŐ: És jönnek a megmentő nők.

LÁSZLÓ: Hőseim mind egy-egy szép szimbólum képében haltak meg: Bertalan a Duna jeges hullámaiban találja meg a tiszta élet vizét, Prikk hófehér sirályként röppen az égbe... Korábban is eldobhattam volna magamtól az életet, de valami vágy kötött a néma fák és a hervadozó virágok füledt labirintusához. Talán zsugoriság volt, nehogy egy porszemnyit is elveszítsek a lebegő, vergődő szerelemek nagy együtteséből.

JENŐ: Praktikusan intéztem szívbeli ügyeimet. Soha nem számítottam egy Adonisznak, de veszedelmesebb voltam a fiatal lányszívekre, mint a kollégáim. Sok tanítványom szeretett belém. Leveleket, ajándékokat rejtettek a kabátzsebeimbe. Apró problémát jelentett, hogy ifjú házias voltam. Egyszer meghívtam a diákjaimat fagyfaltozni. Bemutattam őket a feleségemnek, Petronellának.

Diáklányok érkeznek, fagyizznak, csacsognak.

PETRONELLA: Lányok, egy kis figyelmet kérek.

Elcsendesednek. Petronella elővesz a zsebéből egy levelet.

PETRONELLA: Péter Gina.

Az egyik lány ijedten néz fel.

GINA: Én vagyok.

PETRONELLA: Nem az a baj, hogy szerelmes levelet tesz a férjem zakójába. Hanem ez a helyesírás. Aláhúztam pirossal a hibákat.

Átadja a levelet.

GINA *(olvassa)*: Láttam, Cholnokyné.

PETRONELLA *(elővesz egy rózsát a zsebéből)*: Vadász Adél.

ADÉL: Igen.

PETRONELLA: Érdekes ötlet egy éltes korú férfinak virágot küldeni. De tudhatná, hogy ez a rózsza már halott. Megölte, amikor leszakította.

Átadja a virágot Adélnek. Nyalják tovább a fagyit, majd a lányok lassan kimennek. Jenő és Petronella marad a színpadon.

JENŐ: Boldogult első feleségem betegsége a szemével kezdődött. Aztán szédülni kezdett, majd idegessége az örületig fokozódott.

Petronella konykakéssel a kezében kerget egy szobalányt.

PETRONELLA: Állj meg, nyomorult!

SZOBALÁNY: Jaj istenem, segítség!

PETRONELLA: Megöllek, te szajha!

SZOBALÁNY: Segítség!

PETRONELLA: Semmirekellő kurva, hová pakoltad a kést?

SZOBALÁNY: A kezében van, nagyságos asszonyom!

PETRONELLA: Feleselsz, szajha?

SZOBALÁNY: Jaj, istenem, asszonyom, ne hadonásszon azzal a késsel!

PETRONELLA: Milyen késsel, ganéj? Elloptad a késemet, elcsábítottad a férjemet, mit képzel, te taknyos?

Petronella megszédül, Szobalány kapja el. Petronella libeg, kiesik a kés a kezéből. Felfigyel a csattanásra, ellőki Szobalányt.

PETRONELLA: Itt van! Ide rejtetted!

Megint üldözni kezdi Szobalányt, Jenő lép be, a menekülő Szobalány a karjába veti magát.

SZOBALÁNY: Segítség!

JENŐ: Petronella, kedvesem. Nyugodj meg. Semmi baj.

Petronella vérben forgó szemmel nézi a Jenő ölelésében álló Szobalányt.

PETRONELLA: Tudtam. Tudtam!...

A szobalány rémülten kifut. Petronella elsétál, Jenő marad a színpadon.

JENŐ: Petronella néhány évvel később rettentés szenvedések után halt meg.

László megjelenik oldalt, Jenőt nézi.

LÁSZLÓ: Az emberi szív összeégne, ha minden elmúlt kín és gyönyörűség visszajárna hozzá szerelmeskedni.

Viktor megjelenik a másik oldalon, Jenőt nézi.

VIKTOR: Igazi tragédia másból nem lehet, csak családi eseményből. Shakespeare pontosan tudta ezt. Az együgyű Lear, a még ostobább Othello, a felesége hajszolta Macbeth a maguk házi életét fordítják kifelé.

JENŐ: Próbáltam elfelejteni Petronellát. Annyi szépség van a tudományban. Az az igazi szerelmem. Nézzük például Veszprémet: van hegye, völgye, sziklafala, erős patakja, látni a Bakony erdős bérceit. Mennyi gyönyörűség. Apám sürgetésére megcsinálták a város csatornázását, van már villamos világítás is. Mindazonáltal a Földön a legérdekesebb tünevény az emberi élet. Meg a megmagyarázhatatlan érzések. Rettenetes csapások értek, de az én világom megmaradt a tudomány szentelt berkeiben. Aztán mégis... Három gyermekem azt követelte, hogy vegyem feleségül Idát. Ismerték őt régen. Szerették. Tizenkilenc évvel volt fiatalabb nálam. És régesrég szerelmes belém.

LÁSZLÓ: Riadt gyönyörűséggel vallotta meg magának, hogy olthatatlan szerelem ébredt a szívében, és ezt el-elcsukló, örömködő suttogással nyomban el is mondta mindenkinek, de annyira burkolt szavakkal, a görög és római klasszikusokból emléke-

zetében maradt idézetekkel, hogy voltaképpen senki nem tudott meg semmit.

VIKTOR: Nagyot sóhajtott, és a szemére húzta a süvegét, hogy meg ne vakuljon a ragyogástól, amelyet a maga lelke rajongása lopott bele a szürkésféhér téglatengerbe.

LÁSZLÓ: Ti kósza lelkek, a szomorúságra születtetek.

László és Viktor kimegy.

JENŐ: Kínában a Sárga-folyót és a Jangcét tanulmányoztam, Mandzsúriában felfedeztem egy lávamezőt, kolozsvári professzorként bejártam Egyesült Államokat, beválasztottak a trianoni béketárgyalásokat előkészítő bizottságba, de eközben folyamatosan, gyerekkoruktól a halálukig a testvéreimmel kellett vesződnöm.

Viktor rongyosan jön.

JENŐ: A cipőidnek nincs talpa. Ez nem ing rajtad, csak gallér. Mocskos mindened. Lehetetlen kalapod a füledig csúszik. Adok neked egy rend ruhát. Kalapom nincs a méretedben, túl kicsi a fejed.

Átad neki egy csomag ruhát, Viktor motyog valamit.

JENŐ: Ráhamisítottad a nevemet egy kétszáz koronás váltóra.

VIKTOR: A szükség okozta.

JENŐ: Két hete Mandzsúriáról kérdezősködtél, felszínesen jegyzetelgettél, majd írtál egy cikket belőle. Tele volt hibával. Mennyit kaptál érte?

VIKTOR: Száz koronát.

JENŐ: Mire költötted? Elittad. Na menj. Viseld egészséggel a ruhákat.

Viktor kimegy.

JENŐ: Ivott, ivott és ivott.

Ida jön be.

JENŐ: Ida drágám, nem láttad Viktort? Adtam neki ruhákat.

IDA: Már megint.

JENŐ: Kalapot, cipőt, mindent.

IDA: A Teleki térre ment velük.

JENŐ: Minek?

IDA: Minek? Hogy eladja őket. Megmondtam, hogy ne adj neki semmit. Megmondtam, hogy nem érdemli meg.

Ida kimegy.

JENŐ: Amikor apám meghalt, anyámnak és a két öcsémnek lakást vettem. Megtehettem, jól ment a sorom. Már korábban is népszerű előadásokat tartottam. Sok tréfával. Nem betanult viccek voltak, maguktól pattantak ki belőlem. Én magam soha nem nevettem rajtuk. Ettől voltam humoros.

Petronella jön ki bátul

PETRONELLA: Kedves egybegyűltek, mint a Józsefvárosi Keresztény Közösségi Párt női csoportjának elnöke, átadom a szót mai estélyünk előadójának, a férjemnek.

Jenő tántorogva, levegő után kapkodva fellép egy dobogóra. Közben Viktor előrejön, leül egy asztalhoz.

JENŐ: Hölgyeim és uraim, bocsássanak meg elfogultságomért, de ilyen még sohasem történt meg velem, a feleségem átadta nekem a szót! Most aztán fel kell kötnöm a kombinét.

A hallgatóság nevet. Közben Trivulzio érkezik, leül Viktor mellé.

VIKTOR: Trivulzio! Rég láttam! Maga tulajdonképpen mindig elegáns. Még akkor is, ha rongyos matróruhában jár. Mert rugalmas testének az ereje individuális ráncokra, egyéni hajlásra tudja kényszeríteni a ványadt zekét is.

TRIVULZIO: Mitagadás, megszemjajztam.

VIKTOR: Értem.

Viktor int a pincérnek, aki hozza a grogot.

VIKTOR: Mi jó történt magával, mióta legutóbb találkoztunk?

Trivulzio hallgat, Pincér érkezik a groggal.

PINCÉR: Cholnoky úr, nagyon sokkal tartozik.

VIKTOR: Meglesz. A bátyám az adósom. Visszakérem tőle a pénzemet. Még ma megadok mindent.

Pincér kételkedve teszi le Trivulzio elé a grogot.

TRIVULZIO: Nemrég történt...Egy nagybeteg kalifa mellé szegődtem. Senki nem tudta meggyógyítani. Próbálkoztak pirulákkal, gyógyitalokkal, nem használt semmi. Eszembe jutott egy százéves orvos, akivel kalandozásaim során találkoztam. Nem a Bittner, akiről már meséltem. Ez egy másik, egy messzi szigetről. Csak éjszaka tudott gyógyítani. A kalifa meginválta őt. Az orvos egy darabig szabódott, aztán mégis gyógyítani kezdte. A kúra abból állt, hogy énekelt neki. Igen ám, de a saját nyelvén. A kalifa egy szót sem értett belőle. A következő éjszaka megint dalolt neki a százéves orvos. És a harmadik éjszaka is. A kalifa egyre jobban lett. Negyedik nap meggyógyult. Az orvos nem fogadott el semmit, meghajolt, és távozott volna, de a kalifa visszatartotta. Megkérdezte tőle, mit énekelt neki.

Trivulzio elhallgat. A szemével jelzi, hogy nincs több ital a poharában.

VIKTOR: Pincér!

Pincér hozza a grogot, amit már előre elkészített.

Leteszi Trivulzio elé.

TRIVULZIO: Törjétek, zúzzátok, barmocskák, a búzáat.

Trivulzio iszik. Viktor értetlenkedve néz.

TRIVULZIO: Ezt jelenti a dal, amit énekeltem neked - mondta az orvos a kalifának. Hogy mi? Te gúnyt űzöl belőlem? Nem. Egyszerűen a hited az, ami meggyógyított. Nem a dal. Azért gyógyultál meg, mert nem értetted a szöveget. Ha értetted volna, nem hittél volna benne. Valójában nem orvos vagyok, hanem költő. És csak addig tudok énekelni, amíg borulat éjszakája van a lelkemen. Amint meg-

virrad, a lelkem is felébred, épp olyan közönséges ember leszek, mint akárki.

Trivulzio felbajtja a maradék italt, feláll.

TRIVULZIO: Nyugodalmass jó éjszakát kívánok, aludjék középszerűen.

Trivulzio elmegy. Viktor elgondolkodva indul utána. Jenő érkezik.

JENŐ: Lóczy Lajos, a híres Ázsia-kutató volt a mesterem. Ő szerzett állást, ő intézte a kínai utamat is. Tiszteltem, szerettem. Pedig egyszer kint felejtett a Balaton közepén, egy fúróhajón. Ettől eltekintve sokat köszönhetek neki. Bár szerintem emiatt is. Amikor kimentettek, nevetve mondta, hogy így kell megedződnie egy fiatal embernek. Sokszor vitáztunk. Nem mindig a földrajz volt a téma.

Lóczy jön.

JENŐ: Márpedig én azt mondom: Bécs.

LÓCZY: Én meg azt, hogy Wien. Amíg Bécsét mondunk, nem várhatjuk el, hogy ők Budapestnek hívják Budapestet. Addig Ofen-Phestet és Stuhlweisenburgot fognak mondani.

JENŐ: De a németes névcsonkításokat mindenképpen ki lett irtani. Homér, Virgil, Horác satöbbi.

LÓCZY: Ezt támogatom.

JENŐ: És ne mondjuk németesen a városokat. Florenc, Pádua, Genua, Lisszabon helyett legyen Firenze, Padova, Genova és Lisboa.

LÓCZY: Mihez kezdjünk Velencével, Nápolylyal, Rómával, Béccsel?

JENŐ: Azok maradhatnak.

LÓCZY: Én akkor is azt mondom: Wien.

JENŐ: Bécs régi magyar szó. Csakúgy, mint Velence.

LÓCZY: A közbeszédben maradjanak, de a térképeken és a menetrendeken használjuk a Wien-t. A csonkítások elleni fellépéssel egyetértek. Borzasztó szó a pozitív, a negatív, az objektív, a mikroszkóp. Küzdjünk ellenük. Van más javaslatom is. Az Atlanti-óceán legyen Átlási Óceánus.

JENŐ: Átlási Óceánus! Ez gyönyörű! Harcoljunk ki. Csak ne fanatikusan csináljuk.

LÓCZY: Hogy máshogy?

JENŐ: A fanatizmus az emberiség legveszedelmesebb betegsége.

Jenő és Lóczy távoznak. Jön Viktor és László. Rézszegek.

VIKTOR: Az emberiség legveszedelmesebb betegsége az egészséges ember!

LÁSZLÓ: Nem az alvás?

VIKTOR: Az alvás is, kisöcsém. De a legrosszabb az egészség. Az egyensúlyos, jó honpolgár, a sablonosan gondolkodó, a tömegpszichológia eleven magyarázata, a magában is tömeg, aki konzerválja a világot úgy, hogy megbecsül minden intézményt, ragaszkodik minden már megszületett gondolathoz,

lát hátrafelé, de nem néz előre, el nem ejt semmit, de nem is szerez meg semmit.

LÁSZLÓ: Az egészségeseké a világ.

VIKTOR: Nem úgy van, éppen ellenkezőleg. A világot a lázban égő agyvelő, a vonagló idegrendszer viszi előre. Az egészség szoros összefüggésben van a renddel, moralitással, a nyárspolgársággal. Ahol a beteg lélek egészséges testbe tudott beleköltözöködni, ott mindig csoda történt. Gondolj Mózesre, Aiszkhüloszra, Michelangelóra, Shakespeare-re, Goethére.

LÁSZLÓ: Szóval nem az alvás a fő baj. Pedig álmirtót akartál feltalálni, ami megszabadítja az emberiséget legősbibb ellenségétől. Az alvástól.

VIKTOR: Betegség, igen, minden tünete arra vall. Az öntudatlanság, a csökkenő érzékenység, a hőmérséklet emelkedése, a fokozódó párolgás. De szükséges rossz. Mert ha nem alszol, akkor az örületnek, esetleg a halálnak teszed ki magad. Igazából tehát nem is az alvás a betegség, hanem az álmoság. Csakhogy először a nagyobbik bajjal kell foglalkozni.

LÁSZLÓ: És az mi?

VIKTOR: Mondom, az egészség! Valakinek meg kell alapítani az Ofélia-szanatóriumot! Ahová a majdan eljövendő egészséges világból odamene-külhetnek az emberek. És megbetegedhetnek. Egy kis oltás a vérbe, és megszületnek az új Schopenhauerek, Nietzschek!

LÁSZLÓ: Napoleonok, Bismarckok!

VIKTOR: Mohamedek, Heinék!

LÁSZLÓ: Munkácsyk, Poe-k! Hm... Ofélia-szanatórium!...

Viktor gyanút fog.

VIKTOR: Nehogy megírd.

LÁSZLÓ: Eszembe se jutott.

VIKTOR: Éppen ellenkezőleg. Nagyon is el akarod lopni a ötletemet.

LÁSZLÓ: Csak ha te nem írod meg.

VIKTOR: Megírom. Betegeket kell belegyógyítani ebbe a

LÁSZLÓ: keserves világba.

Viktor és László egymásba kapaszkodva kitántorognak. Jenő és Lóczy jön vissza.

LÓCZY: Ezt nem értem. Sij?

JENŐ: Sij. Nem síelni vagy sízni, hanem síjelni, J.-vel. A korcsolyázni mintájára.

LÓCZY: Mi van még?

JENŐ: Például nem japán, hanem japáni. Melléknévként azt mondjuk: svájci, kínai, egyiptomi. Hát akkor japáni, nem? Miért japán művészetet mondunk, miért nem japánit?

LÓCZY: A francia is melléknév. Nem franciai, hanem francia. Márpedig az eredetileg országnév volt.

JENŐ: De most már hozzátesszük, hogy ország. Mert a nyelv nem tűri, hogy főnév melléknévként is használtassék.

LÓCZY: Ezeket bele kell majd venni az új Helyesírási szabályok-kiadványba.

JENŐ: Nem „Helyesírási szabályok”, hanem „A helyesírás szabályai”. Az ási, ési teljesen magyartalan. Ivópohár, nem ivási. Hálószoba, nem hálási.

LÓCZY: Igaz, barátom.

Lóczy átöleli Jenőt, kimennek. László jön előre.

LÁSZLÓ: Egy nappal az öngyilkosságom előtt felkerestem Tersánszky Józsi Jenőt. Később megemlékezett róla.

Tersánszky megjelenik oldalt.

TERSÁNSZKY: A fröccsöket lehajtottuk. Cholnoky valami olyan tekintettel, mint a gyöngye visszfény verődik vissza az üvegről, kézfogás után megölelt és megcsókolt. Sohasem tette ezt. Ezzel elrohant.

Tersánszky kimegy.

LÁSZLÓ: Ábránd, pillantás, emlék. Megédesítő, egyben elszomorító villanás. Büntudat, lelkiismeretfurdalás, elkésés. Zagyva képek az álmaimban. Ennyire voltam képes. Sokszor felébredt bennem a tiszta élet utáni csalogató vágy. Néha odatáncolt a délelőttök bűbája, és kacér meztelenséggel fürdött topázsárga borhullámokban. Szép kép, nem? Jenő szerint dilettáns vagyok. Nem tudja függetleníteni magát a személyes ellenszenvétől. Schöpflin Aladár azt írja rólam, hogy az alkoholista lelkiállapot olyan mély és hiteles ábrázolását műveltem, amely az egész világirodalomban páratlan. Krúdy szerint rejtelem az íróágom. Késői gyógyír. Amikor megint nem kaptam meg a Baumgarten-díjat, elhatároztam, hogy vízbe vetem magam. Azt teszem magammal, mint jó pár hősömmel. A megsemmisülés felé zuhanok, akárcsak ők.

László hátramegy, egy hídra áll, leveszi a kabátját, a híd korlátjára teszi.

LÁSZLÓ: Újpesti összekötő híd. A víz a centrum felé sodor majd. De nem érek oda: a testem soha nem kerül elő. Milyen szimbolikus. Mélyen szimbolikus. Hetven fillér van a zsebemben, és két búcsúlevél. Egy a feleségemnek, egy a rendőrségnek. Ebben meghagyom, hogy a hetven filléremet csapják hozzá a Baumgarten-alapítványhoz.

Jön egy férfi, könyvet vesz elő, lapozgatja, olvas belőle. László közben ugrani készül.

FÉRFI *(olvas)*: Körülbelül bizonyos, hogy részegen beleesett valami szakadékba, vagy a folyóba. Meglásd, te is ilyen különösen végzed. Talán nem is volna nyugtod, hogy ott fekédjél a ravatalon. *(felcsapja egy másik helyen a könyvet:)* Hátha az óceán nem is üldözött engem, hanem nyájasan hívogatott, mint kedves vendéget, és csak én nem értettem meg a szavát?! Hátha nem is olyan rettentő belefulladni

az iszapba, ha az ember szíve oly szomorú, mint az enyém? *(továbblapoz, máshonnan olvas.)* Alvása csak folytatása volt lelke gyötrelmeinek, rakoncátlanul tomboltak benne az álom szörnyszülőttei, és aggodalmat loptak a lelkébe.

LÁSZLÓ: A csendes halált hívogattam, de helyette az álom nehéz bódulata könyökölt rá a homlokomra.

László beleugrik a Dunába. Férfi megint egy másik helyen lapozza fel a könyvet.

FÉRFI *(olvas)*: Ősz eleje volt, a hűvös szelek már munkába álltak és söpörgették, taszigálták az utca szemetjét.

Férfi összecsukja a könyvét, kimegy. Jenő oldalt áll már egy ideje a színpadon.

JENŐ: 1919 októberében Kolozsváron három napra börtönbe vetettek. Az egyetemen megtagadtam az oláhoknak a hűségeskü letételét, ezért kiutasítottak. Össze akartam csomagolni a könyveimet, ezt meglátta valaki, és feljelentett.

Román űr érkezik, pisztolyt fog Jenőre, hadonászik, románul kiabál. Az űr elhurcolja.

JENŐ *(hangja)*: Aztán három nap múlva váratlanul elengedtek.

Elővezetik, egy tiszt áll előtte.

TISZT *(tört magyarsággal)*: Ostoba tévedés. Bocsanatot kérünk. Megtudtuk, hogy maga az amerikaiak védelme alatt áll. A kiutasítás érvényben marad, hagyja el Románia területét.

Tiszt elmegy.

JENŐ: Soha nem tudtam meg, ki védett meg. Igaz, azt se, ki jelentett fel. Budapestre érkezve belesöpöntem az irredenta szervezkedésbe. Voltak kitűnő irredentáink, de háborúpártiak is. Jobb sorsra érdemes lelkesedésüket nagy nehezen sikerült a haza más irányú szolgálatára állítani. Részt vettem a Carte Rouge nevű térkép elkészítésében, az elsőben, amely a népsűrűséget is tekintetbe vette. Sajnos lesöpörték a határmódosítási javaslatainkat. Meg voltam győződve, hogy egy újabb háború magvait hintették el.

Teljes csend, sötét. Viktor jelenik meg.

VIKTOR: És akkor csönd támadt. Az a nagy, magyar, becsületos csönd, amit magunkkal hoztunk Ázsiából. A Hortobágy, a Bakony erdejének vagy a Balaton éjjeli vizének a csöndje. A csönd, az idegélet megnyilvánulásainak és az emberi eltökélésnek az első feltétele.

Viktor kimegy. Hirtelen égzengés, mennydörgés és villámlás. Szakadó eső hangja.

JENŐ *(próbálja túlkiabálni)*: Nem tudom, mi volt az oka, de elszaporodtak a kóklerek. Divatba jött az úgynevezett viharágyúik használata. Egész Európát behálózta ez a feneketlen butaság. A villám csattanása, a mennydörgés ezerszer erősebb hang, mint a viharágyúké, mégsem zavarja szét a felhőket.

A vihar csendesedik, Vozári érkezik.

VOZÁRI: Az elektromos induktor fogja elszlatni a felhőket. Károly király koronázása alatt nem szabad esnie.

JENŐ: És mégis esik.

VOZÁRI: Mindjárt áll.

JENŐ: Kapitális baromság.

Károly király és kísérete érkezik.

VOZÁRI: Csak figyeljen.

JENŐ: A felhők elszlatásához meleg levegő kell. Az elektromos sugaraknak semmi köze hozzá.

Kezdődik a koronázási ünnepség. Az eső eláll.

VOZÁRI: Megmondtam.

JENŐ: Ugyan. Ez véletlen.

Időmúlás, erős eső. Vozári, Jenő és Eötvös Loránd.

VOZÁRI: Eötvös Loránd úr... Megtiszteltetés.

EÖTVÖS: Hallom, a koronázás alatt nem esett.

VOZÁRI: Hála a szerkezetemnek.

EÖTVÖS: Vannak kétségeim.

VOZÁRI: Eloszlanak majd, akárcsak a felhők.

EÖTVÖS: Látja ezeket itt felettünk? Ezeket a felhőket oszlassa szét.

Vozári bekapcsolja a készüléket. Az eső tovább zuhog.

EÖTVÖS: Erről ennyit. Maga szélhámos.

Vozári elkotródik.

JENŐ: Hallotta, hogy a lillafüredi Palota szálló mellett mélyfűrást indítottak? Meleg vizet keresnek. Több százezer pengőt költenek el feleslegesen. Hajdúszoboszlón meg petróleumra fűrtak le. Persze jódos artézi víz tört fel. De Hajdúszoboszló legalább fellendült, mint gyógyfürdő.

Eötvös mosolyog, bólogat, kimegy.

JENŐ: Huszonegy szervezet elnöke, alelnöke vagy tagja voltam egyszerre. A Barlangkutató Társaságtól a Török-Magyar Társaságot át mindenhova beválasztottak. Amikor nyugdíjaztak, visszatértem legkedvesebb területemhez, a Balatonhoz. Olyan tanulmányra készültem, amely összefüggésbe hozza a természet adta körülményeket a történelmi eseményekkel, a múlt és a jelen minden tüneményével. A jelennek azonban nemcsak tüneményei voltak, hanem rettenetei is. Anyósom fogékony volt rájuk. Csak két évvel volt idősebb nálam. Odaköltözött hozzánk.

Ida és Jenő anyósa jön be.

JENŐ ANYÓSA: Hallottam a rádióban ezt a Hitlert. Csodaszép volt a beszéde!

IDA: Mit mondott?

JENŐ ANYÓSA: Azt nem tudom. Ez az utálatos budapesti rádió mindig belebeszél az ő beszédjébe, szegénynek nagyon kellett kiabálnia.

IDA: Veszélyes dolgokat mond.

JENŐ ANYÓSA: Nagyon is szép, amit beszél.

JENŐ: De hát nem is érti.

JENŐ ANYÓSA: Az nem számít. Férfias! Nem úgy, mint az itteni elpuhult nyápicok. Amit mond, annak van súlya! Határozottsága! Bárcsak mindenkiben lakozna egy kis hitlerség!

JENŐ: Maga nem tudja, mit beszél.

IDA: Na, Jenő.

JENŐ ANYÓSA: Én azt nem tudom, hogy ő mit beszél! De azt tudom, hogy igaza van! Aki így tud szónokolni, annak biztosan igaza van! Megvéd bennünket mindentől.

IDA: Mitől véd meg?

JENŐ ANYÓSA: Mindentől! Hallom a hangján, hogy megvédi!

IDA: Talán jobb lenne, ha nem védene.

JENŐ ANYÓSA: Keveset tudsz a világról, Ida.

IDA: Épp eleget, hogy felismerjek egy szörnyet.

JENŐ ANYÓSA: Majd meglátjátok, örök kételkedők. Majd meglátjátok, milyen szép világ jön.

JENŐ: Az Isten óvjon tőle.

JENŐ ANYÓSA (*legyint*): Nyápic világ, nyápic emberekkel.

Jenő anyósa és Ida kimegy, Jenő oldalra áll. László érkezik. Hátról Viktor és Trivulzio ül le egy kocsmasztalhoz. László szövege alatt a pincér egyszerre két pohár grogot tesz le Trivulzio elé, aki mesélni kezd, egyelőre nem halljuk, mit.

LÁSZLÓ: Az egyik regényem főhőse egy süketnek monologizál. Egy másiknak a meleg, kedves gondolatai megverve hátrálnak. Egy harmadik arra gondol, milyen izzóan gyönyörű lett volna a bűnbánó Magdolnának szerelmet vallani. Éjszaka kinézett az ablakon, és azt kezdte számolgatni, mennyi idő alatt juthatna fel a némán fényeskedő Hold hideg völgyébe.

László oldalról figyeli Viktort és Trivulziót.

TRIVULZIO: Akkor azt mondja az arab: nézz ki az ablakon. Nézz föl az égre. Tudod, hogy az ott a Göncöl szekere? Mondom neki, persze, a csillagkép egy szabályos szekér. Elöl van a rúdja, három csillag, aztán jön a szekér, a négy csillag. Az arab erre megfogja a kezem, és azt mondja: nyomorult képzelődése ez a te kicsiny, szűk világodnak. Az a csillagkép nem szekér, hanem koporsó. Négy szöggel lezárt koporsó, és utána megy a három siratóasszony.

Trivulzio komoran néz maga elé.

VIKTOR: Mi baja van, Trivulzio? Szomorúnak tűnik.

TRIVULZIO: Nézze meg az arcbereendezésem. Fogproblémák. A fiumei meszes víztől kihullottak a felsők. Éppen ezidőtájt hozzájutottam egy koponyához. Szászkabányáról való, egy népvándorlás korabeli temetőből. Kiszedegettem a fogait, odaadtam a fogorvosomnak, aki szépen betette a számba őket. Csakhogy a kezelést követő éjszaka egy csúf, lovaglástól görbe lábú ember állt az ágyam

mellett. Közölte, hogy ő Kökküregén kán, a karacsáji tatárok vezére, aki a keleti gótokkal vívott harcban esett el. Visszakövetelte a fogait. Szerencsére egy liba elgágintotta magát az udvaron, a kán pedig eltűnt. De éjjelente újra és újra felkeres. Amikor a liba gágog, eltűnik. Ez így megy egy ideje. Kezdetben ellenséges volt, aztán egyre barátságosabb lett. Most már csak azt követeli, hogy ne egyek a fogáival kolbászt, mert azt Pesten nem húsból csinálják.

Elsötétül a háttér.

LÁSZLÓ: Volt egy pillanat, amikor már nem kerülgettem az apró pocsoltyákat, hanem beléjük léptem könnyű szívvel. És a sáros cipőmmel beléptem tiszta emberek tiszta szobájába is. Eljött az idő, amikor kívülről, a havas utcákról néztem a meleg szobában ülőket. A szívemben összegyülemlt melegséggel olvasztgatni kezdtem a nemes érés aranyát, ami összehalmozódott az emlékezetemben. Kedves apróságok jutottak eszembe, kis testük szivárványszínű halotti lepelbe volt burkolva. Az emlékek temetőjéből jöttek vissza. Ilyenkor beugrottam az első kocsmába. Megittam egy üveg bort. Aztán még egyet. De nem ért semmit. Csak a szívem hánykolódott hevesebben.

László kimegy, Jenő már a háttérben festeget.

JENŐ: Új szórakozásom lett. Olajjal kezdtem, aztán akvarelleket csináltam. De az öregség beköszöntével a gondok is fokozódtak.

A háttér orvosai rendelőre változik. Orvos és Jenő. Jenő gumicsövet nyel le, majd röntgenkép készül róla. Orvos komor arccal nézegeti az eredményeket. Jenő megijed.

ORVOS: Kedves barátom. Az a helyzet, hogy... Nincs neked semmi bajod. Kevesebbet dohányozz, mert egyre sárgább a bajszod. Egyéb bajod nincs.

A háttér elsötétedik, Jenő előresétál.

JENŐ: Arra gondoltam, milyen szerencsés vagyok rég halott testvéreimhez képest. Sokszor eszembe jutottak.

Oldalra áll, nézi oldalról a kocmaasztalnál hőzöngő Lászlót, akit más részegek vesznek körül. Egyikük erőszakosan udvarol a kocsmárosnőnek

LÁSZLÓ: Ady? Csak egy Verlaine-majmoló. Jókai? Arany? Suszterek! Viktor bátyám valódi író volt. És mi volt a legunottabb ellensége? Na mi volt?

RÉSZEG 1: Mi volt, Lacikám?

LÁSZLÓ: Az arany középszer.

RÉSZEG 2: Középszar ez a bor, Lacikám, nem gondolod? Hány gyereked is van?

LÁSZLÓ: Ót. Több nem lesz, megígérem.

A kocsmárosnő pofont ad a zaklatójának. Elcsendesedik a kocma.

LÁSZLÓ: Miért bántja, Mária? Csak a házasetlet misztériumának empirikus alapon leendő megismerésére akarja kapacitálni.

Viktor oldalról nézi a jelenetet.

VIKTOR: Néha elnéztem az öcsémet. A fáradtság úgy lopódzott bele az izmaiba, mintha gyönyörűség lett volna, az esze elvesztését boldogságnak érezte, a bágyadás, ami az agyára szállt, különös álmoláló erőt adott a lelkének. Sokszor ültünk egymás mellett nyári estéken, amikor a holdvilág ezüst kapoccsal markolta Füredet Siófokhoz. A verandán, lámpa nélkül, balatoni bor mellett.

A kocsmá verandára változik. Viktor és László.

VIKTOR: Ennek az országnak az az átká, hogy soha nem tud benne senki kicsit gondolni.

LÁSZLÓ: Miért tüzel úgy a szemed?

VIKTOR: És neked miért remeg úgy a hangod? *Jenő érkezik, leül melléjük.*

LÁSZLÓ: Jenő, csak nem? Az emlékezősek tündérvilága csalogató?

István.

LÁSZLÓ: Milyen más így, mint életünkben volt. Milyen más itt, a verandán. Kocsmában Leányka-bort még nem tettek asztalra anélkül, hogy a nyomában ostoba ingerviccek ne tolongtak volna. Szoros összefüggésben a nemi élettel.

Nevetnek.

LÁSZLÓ (*Jenőnek*): Engedékeny, jó és engesztelékeny testvér voltál.

JENŐ: Aki szereti a csendet, a virágillatos békeséget és a kedves embereket.

VIKTOR: Azt én is szerettem.

LÁSZLÓ: Hohó! Te együtt káromkodtál és hősködtél a többiekkel.

VIKTOR: Mert az örökéletű fiatalság, ami a szíven lakott, elhitette velem, hogy a hősi szavak

LÁSZLÓ: magának az életnek az üde szájából pattannak ki.

JENŐ: Hogy belőlük erő és férfiaság csendüljön ki.

LÁSZLÓ, VIKTOR: Ó, bravó!

László és Viktor megtapsolja Jenőt. László újabb pohár borokat tölt. Jenő elkomorul.

JENŐ: Szerencsések vagytok, hogy nem éltétek át azt, amit én. A két háborút.

LÁSZLÓ: Én egyet igen. Ha nem nyilvánítanak idegbetegnek, a frontra is kikerültem volna.

JENŐ: 1944 tavaszán el kellett menekülnünk Budapestről. A légiriadók kikezdték Ida idegrendszerét. Balatonarácsra mentünk, a régi Cholnoky-villába. A front egyre közelebb jött. Aztán megérkeztek az oroszok. Amit átértünk az arácsi hónapok alatt, azok az érzések írók tollára valók. Élhettetek volna az élményeimből.

VIKTOR: Van igazi író, aki nem a saját lelke kísérteteit rögzíti meg? Írónak gondolod azt, aki nem a saját lelke borongásából, sötét mélységeiből hoz fel új alakokat?

JENŐ: A félkegyelmű Szálasi... A zsidók kifosztása... A velük való bánásmód, az a sok kegyet-

lenkedés... Mégiscsak a fanatizmus a legveszedelmesebb nyavalya. Pusztít és rombol, de építeni nem tud. Fölkeveri a legszennesebb lelkű ripőköket, ők kezdenek zsarnokoskodni. Ez a bolsevizmusnak és a vele teljesen rokon nyilaskeresztes fanatizmusnak is az átka és a végzete. Önmagát falja fel az ilyen fanatizmus. A német tehetségtelen és buta nép, csak a zenében vannak lángelmék. A muszkák pedig... Az emberiség egyik leggonoszabb söpredéke.

Jenő hátramegy, az arácsi villában vagyunk, Jenő, Ida és Jenő anyósa.

JENŐ: Az oroszok még egyetlen komoly háborúban sem győztek. Csatákban igen, háborúban nem.

IDA: Csak hozzánk be ne törjenek.

JENŐ: Most is csak a szabad rablás érdekli őket, és a nők megbecstelenítése.

JENŐ ANYÓSA: Istenem, segíts meg.

JENŐ: Sok nő föld alatti odúba menekült.

JENŐ ANYÓSA: Nekem nem kellene?

JENŐ: Idát holnap leviszem.

IDA: Édes istenem.

JENŐ ANYÓSA: És engem?

JENŐ: Tegnap délután lelőtték Uccás huszárpitányt. Csak mert védelmébe vette a feleségét. Láttam a tisztet, aki lelőtte. Az amerikaiak ruházták fel őt is, úgy lógott rajta az amerikai ruha, mint tehénen a gatyá. Ahogy a többi szovjet tiszt is. Nem kíméli a legszegényebb napszámosokat se, lehúzzák még a csizmát is róluk. És begyűjtik az órákat. Azt, amelyik Mandzsúriában megmentette az életemet, elástam a kertben.

IDA: Csau-jöng-hóziang...

JENŐ: Pontosan. Az én kedves kínai testőröm, Csau-jöng-hóziang majdnem megölt.

Megelevenedik a jelenet. Jenő és a kínai. Utóbbi palogat, talál egy forgópisztolyt, játszadoxni kezd vele. Jenő nevetve kéri, hogy ne hadonásson vele. A kínai véletlenül meghúzza a ravaszt, amely Jenő mellényét átjut, de az órában elakad. Jenő előveszi az órát, a kínai zokogva kér elnézést. Ismét Arácon vagyunk.

JENŐ: Már nem is kéne élnem. Mindenesetre most egy értéktelen ócskaság van a zsebemben. Remélem, ide nem törnek be, de ha mégis...

Zaj, orosz katonák törnek be. Ida felsikolt, Jenő fel-emeli a kezét. Az oroszok „burzsuj” kiáltással feldőlnek a lakást, elkezdik szétverni a bútorokat. Összeszedik a ruhákat. Kiveszik Jenő mellényzsebéből az órát.

JENŐ: Vigyétek csak, vigyétek.

Az oroszok tanakodni kezdenek, a rémült Idát nézik. Körülállják, megerőszakolják. Közben gyomron vágják Jenőt, majd fegyvert fognak rá és az anyósára. Ida zokog, sikít. Sötét. Jenő előrejön, leül a testvéreibe.

JENŐ: Négy napon át tartott. Hogy mit műveltek velünk ezalatt, el sem tudja képzelni, aki nem élt át ilyesmit. A negyedik napon elmentek. Átköltöz-

tünk a történelmi intézet szállására. Ott már biztonságban voltunk, de Idát hordágyon kellett szállítanunk. Általános vérmérgezést kapott, daganatok jelentek meg mindenfelé a testén. A szíve is beteg volt, a tüdeje is, nem bírta ki a fertőzést. Egy hónapnyi szörnyű szenvedés után örökre elaludt. Egy nappal az ötvenhatodik születésnapja előtt. A legjobb, leghűségesebb, legönfeláldozóbb barátom volt. A második énem.

LÁSZLÓ: Vannak tulipános napok, hamuszürkék, ingó reménységtől szomorúzöldek, és halálfehérek. De koromfekete nap csak egy van mindenki életében.

Jenő hátrasetál. Temető. Jenő leül egy padra.

JENŐ: Érdemes még élni? Jobb volna idefeküdni melléd.

IDA (*hangja*): Miért akarnál meghalni? Nincs befejezve még minden munkád. Ott vannak a gyerekeid, az unokáid, szükségük van rád. Talpra kell állítani a nemzetet, neked is részt kell vened a romok eltakarításában és az újjáépítésben.

JENŐ: Ha behunyom a szemem, látom a szelíd, kedves mosolyodat.

IDA (*hangja*): Mindig veled leszek. A lelkem körülötted lebeg.

JENŐ: Hol van az áldott kis kezed? A szőke aranyhajad?

IDA (*hangja*): Csak dolgozz tovább.

JENŐ: Minden írásmat felolvastam neked, minden rajzomat megmutattam, ki fogja most kijavítani a sok hibát? Itt szeretnék nyugodni veled a sírban.

Jenő sír. Feláll, előrejön a testvéreibe.

VIKTOR: Régen borzadva gondoltam arra, hogy eljön a nap, amikor nekem is leesik az állam, de azért a Séd habja szalad tovább, a malom nem hagyja abba a kotyogást, még csak egy pimpimparé szirma sem fordítja el tekintetét az ég felől a földre, amelybe pedig engem aláeresztenek.

LÁSZLÓ: Ez engem már akkor is foglalkoztatót, amikor az életem még az örömteli új várások rózsasalánca volt, nem pedig a hálaistenes túlélések tikkasztó lapálya.

JENŐ: Most már gondolok a halálomra. Csak Idára. Beszélgetek vele. Mindig megkérdezem, jól tettem-e ezt vagy azt. Sokszor közel vagyok a megőrüléshez, hogy nem látom magam körül.

A háttérben feltűnik Ida alakja. Mintha futna. Nők állják körül.

NŐ 1: Hova fut?

IDA: Budapestre! Megnézem, az uramon van-e elég meleg ruha, és be van-e fűtve a szobája.

NŐ 2: Ezért kelt ki a sírból? Ahelyett, hogy pihenne?

JENŐ: A haja lobog, szoknyácskáját lebegteti a szél, lábai alig érik a földet, szinte repül... Orosz

katonák mellett megy el, akik megilletődve bámulják, keresztet vetnek, hiszen látják, hogy nem földi lény... Elhagyja Csopakot, Alsóörsöt, Almádit, fut tovább... Könnyű kis ruhájában sem fázik, neki már nem fáj semmi... Csak az aggodalom sír le az arcáról...

Sötét. Amikor kivilágosodik a színpad, Jenő nincs az asztalnál. Viktor és László üldögél egy üveg bor mellett.

VIKTOR: Mark Twain naponként negyven szivart szívott el, és hetvenöt éves korában halt meg nikotinmérgezésben. Ha csak harmincat szív, hosszabb életű? Vagy rövidebb? Ha egyetlen szivart se szív, talán meg sem halt volna.

LÁSZLÓ: Adj kölcsön egy kis pemszt.

VIKTOR: Pemszt. Mióta pemsz a pénz? És mióta beöntés az ivás?

LÁSZLÓ: Mióta világ a világ. Mióta züllött hőseimbe vastag zuhatagban ömlik az ital.

VIKTOR: És mióta kell nekünk a másvilágon bármi földi jó?

Viktor a szeméhez emeli az üveget, közelről nézi.

VIKTOR: Alig látok. Már életemben is alig láttam. Márpedig, öcsém, a rosszul látó embertől félni kell, mert miután nem képes már meglátni a külső világ valóságait, önmagába néz bele. Ott viszont új, különös világot lát meg, és ezt a világot akarja rákényszeríteni az egészséges szemű környezetére is. Ez pedig nem a poklot jelenti, hanem annál is nagyobb kínszenvedést: az elveszett paradicsomot.

Trivulzio érkezik.

VIKTOR: Trivulzio!

Trivulzio leül.

VIKTOR: Pincér! Kap egy grogot, Trivulzio, de most én mesélek magának. Miközben maga megve-tően lekotorja a kanállal a citromot a grog tetejéről.

Pincér érkezik, Trivulzio lekotorja a citromot.

TRIVULZIO: Egyszer beszéltem egy tigrissel. Képzeld...

Viktor leinti.

VIKTOR: Én mesélek. Kelet felől gyáva kis színecskék lopózkodtak bele az ég hamujába. Bártortalan, kora ébredéstől még remegő ujjal tüzet rakosgattak a száraz felhők avarja közé. Én pedig megéreztem a Famagusztába szólító vágyat. Minden emberben ott van ez a vágy. A maga meséiben is, az én álmaiban is. Vágy az ismeretlenre, az örökös napsütésre, az elérhetetlenre és a messze esőre, oda, ahol a mese van. Famaguszta nem Ciprus szigetén van, hanem mindenütt körülöttünk. De csak mint délibáb, amit látunk, de el nem érhetünk. Ezt keresi a gyermek játékaiban, ezt keressük mi, felnőttek a szenvedélyeinkben, a borban, a szerelemben és a kártyában.

LÁSZLÓ: Egész életemen át nyomon követtem a boldog, gyönyörteljes érzékenység. Így hát szerelmi bonyodalom is. Mindig édes szenvedés járt

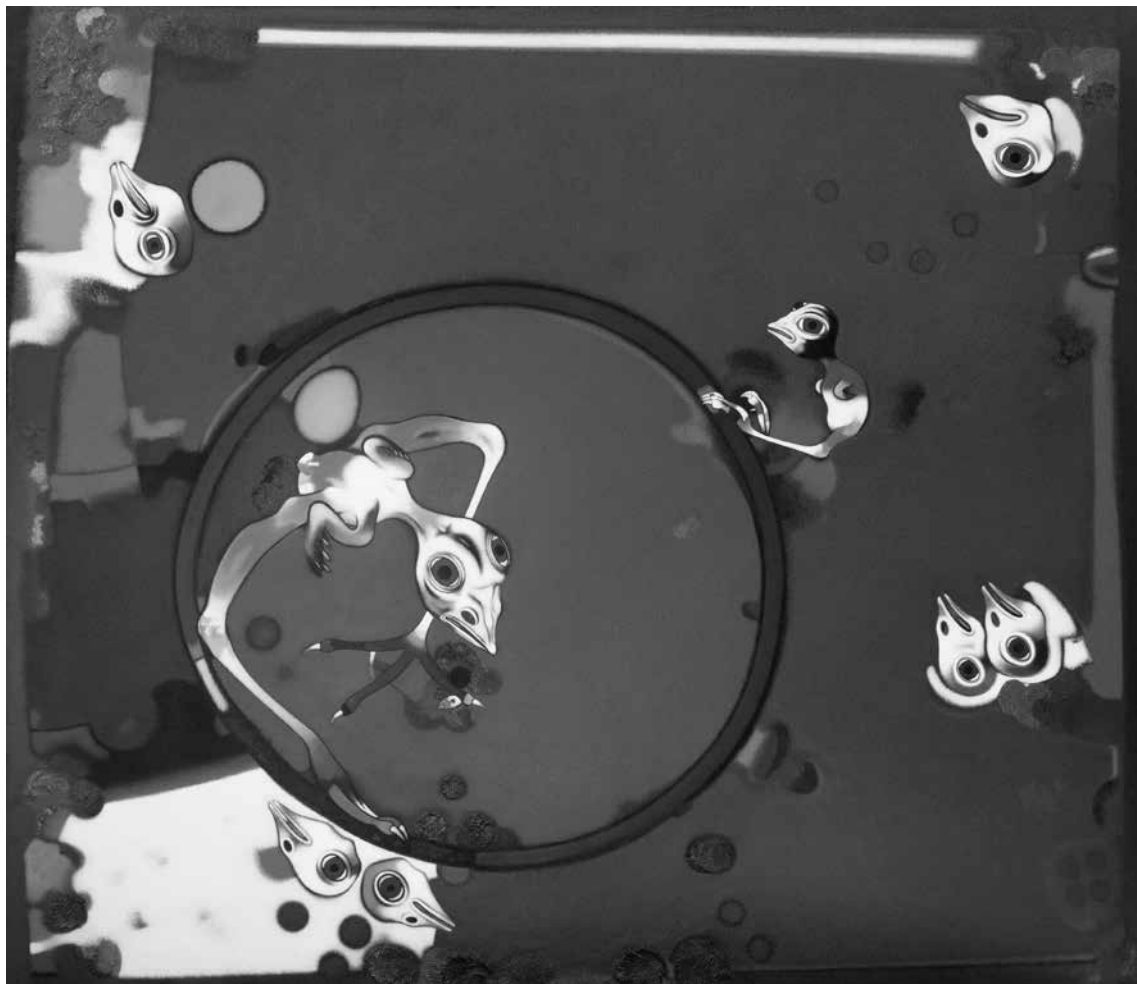
a nyomában. Éjszaka kísértetek tépték, cibálták a lelkemet, de aztán a reggeli sugárözön halomra gyilkolta őket. Az életem szakadatlan rekonstrukció volt. Ha leittam magam, ha valami bolondot tettem vagy mondtam, mindig rekonstruálnom kellett magamat, mialatt a többiek mentek a céljaik felé. Nem maradt időm elültetni azokat a nagyszerű magvakat, amelyeket az öreg liliomszabó csempészett bele a lelkembe a megszületésemkor. Szép lassan belerekonstruáltam magam a sírba. Illetve a Duna hullámaiba.

Jenő jön ki. Megáll az asztal mellett. Előadást tart, közben a zene végig erősödik.

JENŐ: Hölgyeim és uraim, nem beszélek a Balaton tudományos tanulmányozásáról, kelet-ázsiai utazásom eredményeiről, néprajzi megfigyelésekről, természeti földrajzról, felszínalaktanról, vízföldrajz-

ról, éghajlattanról... De maradt egy kérdés, amely megfontolásra érdemes: miért vándorolnak a népek? Naív, tudatlan állítás az, hogy az emberekben benne van a vándorló ösztön. Nem, senki nem hagyja el a hazáját, ha nem kénytelen. Elmeget utazni, világot látni, pihenni, de visszatér, amint visszatérhet. A túlnépesedés kivándorlást okozhat, de ez nem népvándorlás. Ha valamely nép a hazáját elhagyni kénytelen, annak csak igen súlyos oka lehet. Természeti tünemény, elemi csapás, történelmi esemény, esetleg mindez együtt.

A zene folyamatosan hangosodik, a továbbiakban nem halljuk, mit mond, csak azt, hogy mozog a szája. A beszéd közben először Trivulzio, majd Viktor, végül László is kimegy, Jenő egyedül marad a színpadon. Még másodpercekig a tátogását látjuk, majd sötét.

A kakukkfőka fészke holdárnyékban (2009–2010; olaj, vászon, farostlemez; 205×240 cm; fotó: Sulyok Miklós)

Fiú – a háttérben

Kontra Ferenc: A fiú (Elszánt történetek)

„Akarsz te valaki lenni, vagy csak egy hang maradni a kórusban?” (55.)

Kontra Ferenc új, 2023-as kötete a L'Harmattan Kiadó gondozásában jelent meg Budapesten. Címe *A fiú*, alcíme pedig – zárójelben és ennek megfelelően hangsúlyosan kiemelve – (*Elszánt történetek*). A Benes Mátyás tervezte borítón Amedeo Modigliani *A kék szemű fiú* című festménye látható. A szerző munkásságára mindig is jellemző (volt) a különböző festmények, illetve egyéb képi alkotások feltűnése, tudatos alkalmazása kiemelt pozícióban. Azok a történetek, esetenként a tematikai vonatkozásokba, továbbá a szimbólumvilágba illeszkednek, orientációs szerepet töltve be. A vizuális elemek felkeltik, felcsigázzák az olvasó kíváncsiságát, érdeklődését, és egyben művészettörténeti kontextusba helyezik, valamint alátámasztják, kiegészítik a szövegvilágot.

Az olasz származású művésznek az új Kontra-kötet borítóján látható alkotásán a címszereplő, vagyis *a fiú* arcát hosszú, keskeny vonalak és finom árnyalatok alkotják. Szemei különösen feltűnőek, mélykék színükkel azonnal magukkal ragadják a néző figyelmét. De vajon ki ez a fiú Kontra Ferenc kötetében, akinek mélységet és érzelmeket sugalló arckifejezése komoly és elméledő? Ki ez a fiú a semleges háttérként szolgáló egyszerű falfelület előtt, amint rendületlenül belső világába mélyed?

Kontra Ferenc nem fedi fel a borítón látható figura kilétét, nem nevesíti őt a négy csokorba szedett huszonegy novella egyikében sem. Még keresztnévvel sem illeti őt. A többi szereplőnek van neve, időnként igencsak találó beszélőneve, gyakran pedig család- és keresztnéve is, csupán

a fiúnak nincs. Az olvasó az ő lelki rezdüléseiről értesül, miközben a fiú különböző élethelyzetekben találja magát, és igyekszik megbirkózni a mindennapi élet viszontagságaival, kihívásaival. Minden róla, a fiúról szól, végső soron azonban semmi sem szól róla; háttérbe szorítják az egyéni, a lokális és a világtörténelmi események.

Nem a fiú elszánt – ő inkább mélabús és tépelődő, miként Modigliani címszereplője is az a festményen és a kötet borítóján –, hanem a történetek azok. A történetek elszántak, és gyakran kemények, szívbemarkolóak. A fiú nem alakítja a történeteknek, inkább elszenteli azokat. Sodródik a novellákban. Néha csak megemlíti őt egy-egy szöveg, mintegy mellékszereplőként hivatkozva rá, olyan személyként, aki nincs feljogosítva, hogy életének, sorsának alakítója, kovácsa legyen. Amikor pedig betölti egy-egy elbeszélés, elszánt történet terét, szövegkeretét, magukkal ragadják őt az események, saját életének, szűkebb-tágabb pátriájának, a Drávaszögnek egyrészt kisszerű, másrészt azonban szeretett mindennapjai, továbbá gyakran vérzuhatagos történései, tragédiái.

A becsületes arcú, jobb sorsra érdemes tanyasi fiú, miután édesanyja a spanyolnátha áldozata lett, árvaházba kerül. Immár nem tartozik sehova, illetve senkihez. Céltalanul sodródik a világban. Átmenetileg nevelőszülők veszik magukhoz, akik a járványban elhunyt fiukat szándékoznak helyettesíteni vele. Az ő ruháiba öltöztetik, a hajviseletét is megváltoztatják, az elhunyt gyermek iskolai osztályába íratják. Igyekeznek az ő képére formálni a fiú viselkedését, gesztusait. „Helyettesítő gyerek”, hason-

más lesz. A helyzet tarthatatlansága, megalázó és emberhez méltatlan volta folytán új helyre kerül. Állandóságban nem reménykedhet.

1967 nyarán a fiút, egy másik fiút, aki már egy új generáció képviselője, megérinti, majd pedig magával ragadja a szabadság életérzése, a film és a könnyűzene, a slágerek, vagyis a fiatalság harsány és pimasz, lázadó kultúrája. Az események pedig csak pörögnek tovább. Olvashatunk 1969 nyaráról, amikor

is az Apollo-11 három utasával elérte a Holdat, és az eseményt, a csodát élőben közvetítették a televízióban, aminek hatására a fiatalok és az idősek világlátása egyaránt megváltozott: „még a szavak is légiesebbé váltak, a fényes jövőről szóltak”. Majd a fiú látóterében, egészen közelről feltárul a halál, testet ölt a rettenet. Tematizálódik tovább a művészet és vele szemben a giccs, valamint a mozi titokzatos világa. A szövegekben rendre meg-elevenednek Drávaszög: Vörösmart, Laskó és Eszék tájai, szőlőültetvényei és löszfalai, szóhoz jutnak a helyi emberek, kifejezésre jut jellegzetes identitásuk, szokásrendjük, nyelvjárásuk, kötődésük a szülőföldhöz. Az izgalmas fordulatokban gazdag novellákban felnőni igyekvő suhancok, fiatalasszonyok és özvegyek, egyetemi hallgatók és gimnazisták, házasságtörők és pletykálkodók, kocsmatöltelékek és háziasszonyok, majd pedig katonák és írók játsszák a főbb szerepeket. Az írói hivatás többször is tematizálódik egy-egy történet erejéig, szembeállítva azt az öntudatlan és reflektálatlan provincializmus kulturális értékeket elsöprő, pökhendi érvényesülésével.

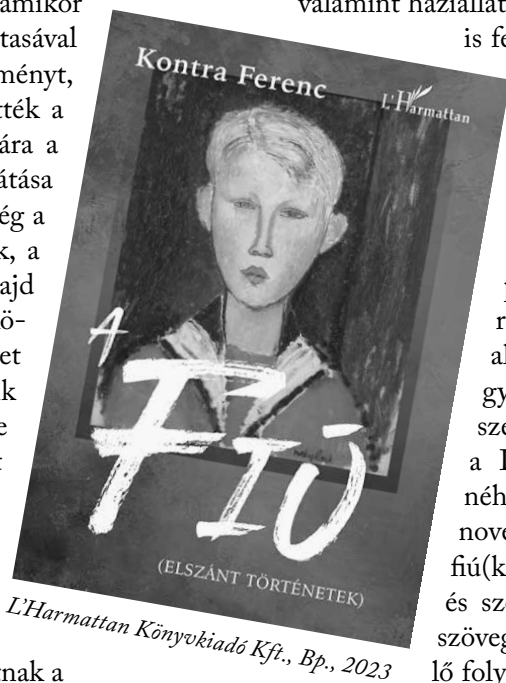
A különböző történetek összetartozását több tényező biztosítja. Ezek közül érdemes kiemelni az egységes irodalmi megfogalmazásmódot, a szerzőre jellemző, a narrációban és a párbeszédekben egyaránt kifejezésre jutó kifi-

nomult stílust, igényes beszédmódot. Időnként jellegzetes prózaritmus hatja át a novellákat. Az írói hivatás és szerep narratív megszövegezése közben érzékeltetett és részben ki is fejtett ars poetica, hitvallás, és a novellák egészét átható nyelvhasználat egymást támasztja alá, erősíti, kompakt egészet alkotva. A szövegek közötti koherencia kialakulásához az előre- és visszautalások is hozzájárulnak. Egy-egy szereplő, valamint háziállat, -kedvenc több novellában

is felbukkan, ily módon hangsúlyozva a novellák összekapcsolódását. Meghatározó jelentőségű a kulturális, főleg zenei referenciák cselekményekbe ágyazódó, Kontra Ferenc prózaírói munkásságára jellemző szisztematikus alkalmazása; ezek tágabb, gyakran igencsak pezsgő szellemi térben helyezik el a Drávaszögben, valamint a néhai Jugoszláviában játszódó novellákat. Fontos továbbá a fiú(k) egységes szemléletmódja és szerepeltetése minden egyes szövegben. Részben a címszereplő folyamatosan változó, azonban mégis hozzá tartozó, általa meghatározott, illetve rá jellemző perspektívájával

magyarázható a kötet oldal-, illetve szöveggépének egységesen megkomponált volta. Az alkalmazott grafikai megoldások azt a benyomást keltik, a párbeszédnek nem válnak el az elbeszéléstől, esetenként a fiú(k) tudatfolyamától, illetve az érzéki benyomások összefoglalásától, hanem szervesen és egyben elválaszthatatlanul ahhoz tartoznak. Mindennek megfelelően *A fiú* nem pusztán novellagyűjtemény, hanem összetartozó írásközösség, szövege. Kontra Ferenc írói munkásságának újabb remek darabja.

Ez a fiú azonban a maga mélykék szemével, átható-kifejező tekintetével a háttérben marad – saját élete, élettörténete alakíthatóságának hátterében. Semmi sem szól róla, végső soron azonban mégis minden róla és csakis róla szól.

A mások sorsa gyermekszemmel, felnőtt fejjel

Száraz Miklós György: *Bitang nyarak*

Felszabadult strandolás, Balaton-parti fagyizás, kalandokkal teli táborozások, biciklitúrák, sütögetések a csillagos ég alatt, éjszakába nyúló baráti beszélgetések a szabadban – a legtöbbünk ehhez hasonló emlékeket tud felidézni (kis)kamasz kora nyári vakációiról. Részben erre rezonál a *Bitang nyarak* cím is, hiszen a bitangol ige egybecseng ezekkel az élményekben és zsványságokban gazdag csavargásokkal. Jelzőként erőt, dinamizmust sugall, élvezetes, felejthetetlen eseményekre szoktuk mondani: „ez bitang volt!” Száraz Miklós György kötetére azonban főként a szó harmadik jelentésrétege jellemző, amellyel a jellemtelen, züllött, deviáns egyéneket illetjük.

A *Bitang nyarak* tíz novellája egyazon környezetben játszódik a hetvenes években. Narrátoruk közös: egy tízes évei elején, közepén, majd vége felé járó srác. Vannak visszatérő szereplői (például a főszereplő barátja, Titi, vagy a kutyája, Kormos), központi helyszíne pedig a kórház, ahol az elbeszélő édesanyja orvosként dolgozik. Kórházi szobájának leírása leképezi az ábrázolt miliót: „ott pompáztak azok a hatalmas üvegek is, melyekben rettentő mementóként, a születés és halál közt megrekedt életek gúnyos és morbid karikatúráiként áztak az embriók” (*Róza vére*). Ebből a világból ugyanis nincs kiút: az ember beleszületik, és egész életében próbál túlélni, mind fizikai, mind financiaális és emocionális értelemben.

Az író szociográfiai hitelességgel mutat be olyan súlyos társadalmi és családi problémákat, amelyekkel egy gyereknek sosem szabadna

szembesülnie: családon belüli erőszakot, alkoholista, börtöntöltelék szülőket és testvéreket, éhezést, kínzást és életek kioltását, folyamatos önvédelemre kényszerülést. Ebben a nyomorban a gyerekek a szomszéd kutyájának táljából eszik a maradékot; lopásra, mások kifosztására kényszerülnek; rettegnek a bajonettet szorongató iskolatársuktól, és az apjuk a kutyájuk felakasztásával bünteti őket kihágásaikért. Az állatokkal kapcsolatos visszatérő párhuzamok nem pusztán illusztrációkként szolgálnak. Ebben a közegben az ember és az állat is áldozattá válik, egyformán kiszolgáltatottak, tehetetlenek és ugyanúgy szenvednek: „[...] anyám szerint a lány a vizsgálat alatt, ami kiterjedt a genitáliákra is, olyan kísérteties hangokat adott ki, mint egy sebzett állat.” Az elkövetők viselkedése, bánásmódja pedig épp olyan primitív, barbárszerű és ösztönvezérelt, mint az állatvilágban. Eleinte csak utalásokból (pl. Róza bőre barna) és a szókészletből („megmutatta a csurdéját”) következtethetünk arra, melyik etnikumhoz tartoznak a szereplők, mígnem az *Egyszer fiúk, egyszer lányok*ban nyíltan elhangzik: „látja a csurdé cigány gyerekeket”.

A kórház szimbolikus hely abban a vonatkozásban is, hogy a történetekben egyfajta gyűjtőhelyként működik, amelynek körzetében a legkülönbözőbb társadalmi rétegek vegyülnek: szolgálati lakásaiban orvosok, nővérek, sofőrök, szerelők családjai, gyerekei élnek. Közöttük a novellák narrátora kimondottan jól szituált, magas iskolai végzettségű család sarja: anyja orvos, apja író, ami miatt kívülállóként

tekint a körülötte zajló eseményekre. Élete azonban szorosan összefonódik az alacsonyabb társadalmi státuszú gyerekekével, barátai, első szerelmei közülük kerülnek ki, így testközelből megtapasztalja személyes traumáikat és tragédiáikat, melyeknek ő is áldozatává válik. Betörésbe, lopásba keveredik, gyerekként családfői szerepbe kerülő, teherbe eső és anyává váló lányokat próbál megmenteni, és büntudat mardossa, amiért nem tudta megakadályozni barátja öngyilkosságát, aki első kiállítását a pszichiátria pincéjében rendezte. Mégis ő az egyetlen gyerek, akinek az otthona biztonságot nyújt – az őt körülvevő környezetben idilli gyermekornak tesszük a szőnyegen fetregés, a mennyezetig érő könyvespolc látványa, a macska dorombolásának, a tücsök ciripelésének hallgatása és az ablakon belengő, frissen kaszált fű illata.

A szövegekben ábrázolt megrázó eseményeket ellentétezzük és még inkább súlyosabbá teszik a gyermeki tevékenységek (bújócskázás, hintázás), és a naiv gyermeki nézőpont: „[...] akkora gránátalmák, mint egy felnőtt ökle. Pirosak, fényesek, mint az Ezeregyéjszaka meséiben” (*Abogy megöltük az öreg Gilt*). A főszereplő úgy szorongatja zsebében a golyókat, melyekkel embertársa tarkóját célozza, hogy közben az édesanyja készíti neki a vajjas-szalámis szendvicset, és ő tölti ki a teát a bögréjébe. Éledező szexuális vágyait és testét még képtelen irányítani, saját határaival nincs tisztában: „[...] és amikor újra a számba csókol, megvonaglok én is, és ott a két lába közt elmegyek, bele a nadrágomba” (*Rio Lobo*). Lelki értelemben ugyanilyen éretlen és álmodozó, hiszen szinte családtagnak könyveli el magát, amikor megtudja: álmai nőjének, a nála valamivel idősebb Annának van anyja, és a Bartók Béla úton dolgozik. Érzelmait defi-

niálni és kifejezni nem tudja a számára fontos emberek iránt, eszköztelen a szereteteinek való támasz- és segítségnyújtásban. „Szeretnék segíteni rajta, de nem tudok. Szerinted ez törődés?” – kérdezi tőle Kornél a *Még hintázom kicsit az ágonban*.

A novellák a nyelvi megformáltság puritánsága miatt válnak igazán életszerűvé és autentikussá. A szövegek önreflexivitása többször tanúskodik arról, hogy az író szándékosan

mellőzi a szépirodalmi alkotásokba „kívánczó” komponenseket, és pusztán a már megkopott emlékeire hagyatkozik a történetek megalkotása során: „Nem törődöm a regényes elemekkel, nem tudom, a hold vérben úszó, másnapos szemgolyóhoz hasonlított-e. Nem emlékszem, miként mászott át a mohos kőkerítésen, nyikorogtak-e a korhatag spaletták, a rozsdás rács felsértette-e a kezét. Nem emlékszem a kandallókra, csak arra, hogy voltak kandallók, nem emlékszem a nagyteremből a torony homályába tekergő széles falépcsőkre, csak arra, hogy voltak széles falépcsők, és hogy vakolat és

szikadt galambszar csikorog a talpam alatt.” Sajnálatos módon épp ilyen természetessé és magától értetődővé válik a gyerekszereplők számára a halál gondolata is: „A kórház, ahol laktunk, rákos és tébécés betegek kórháza volt. A halál mindennap ott volt velünk. Nem volt idegenebb és nem volt félelmetesebb, mint egy távoli rokon, egy borzasztó nagynéni, hatalmas vörös konttyal, fehér tokával és csipkegallérral. Meglátogatja az embereket. Amerikánál is messzebről jön. Fáradhatatlan. Egyszer, de az még nagyon messze van, majd hozzánk is ellátogat” (*Haláli éjszaka*).

Az elbeszélő ugyanakkor visszatekintve igyekszik értelmezni a gyermekként még értelmezhetetlen történéseket, ami egyértelmű-

Scolar Kiadó, Bp., 2023

en jelzi – a visszatérő, szimbolikus álmokkal együtt –, hogy az eltelt idő ellenére valójában nem sikerült feldolgoznia azokat: „Először is maga az öreg Gill, aki bizonyos értelemben főszereplője, noha nem alakítója, hanem elszenvédője a cselekménynek. Ha őt is számítom, három szereplője van a történetnek. Ha magamat is, aki észrevétlen és tétlen, ám csöppet sem közönyös szemlélője voltam annak, ami történt, akkor négyen vagyunk.” Az idézet szemlélteti a kiskamasz ebben a közegben élő felnőttekét jelentősen meghaladó em-

pátiáját: bár mentálisan és érzelmileg erősen bevonódik a történetekbe, elbeszélőként nem elsősorban önmagára fókuszál, hanem az őt körülvevők által megélt traumákra és azok hozadékaira. Szász Miklós György felnövéstörténete az egyén és a környezet kapcsolatának kérdései köré szerveződik: tudjuk-e, szabad-e függetleníteni magunkat a körülöttünk élők sorsától? Tanulható, fejleszthető-e a szociális érzékenység a személyes megtapasztalás útján? És ha igen, hogyan cipeljük felnőttként ezeket a tapasztalatokat?

Birkák a posványban (2012; vizes pác, papír; 1000×1000 mm; fotó: Dömötör Mihály)

„Elgondolni az idő és a tér szövetét” Szeifert Natália: Örökpanoráma

Szeifert Natália *Örökpanoráma* című legutóbbi regénye az időről és a térről szól, a szavak hétköznapi értelmétől a filozófiai szóhasználatig, a tapasztalattól az elméletig. A cím is ezt tükrözi: az örök időbelisége kapcsolódik össze a panoráma térbeliségével, és az eddig csupán a lakáshirdetésekből ismert összetett szó átértelmeződik, új jelentést kap. A pretextusok is az idővel és a térrel függnek össze. Az einsteini mottó („Az időnek egyetlen oka van: / minden nem történhet egyszerre.”) az egész korpuszra vonatkozik, a többi az adott fejezetekhez kapcsolódik. Az első rész (*Telepítés és gondozás*) Saramago-idézetéből a homokóra metafora, mint egy Dali-festmény (*Elfolyó idő*), közvetetten; a második fejezet (*Mag*) mottója közvetlenül: egy ókori ezoterikus iratból arra a tanításra utal, hogy a világban minden Egy-ből keletkezett; a harmadik, egyben a legrövidebb fejezet (*Gilda és Teo*) mottója egy zen tanításról szól, egy meditatív állapotról az időtlenségben, vagy talán egy másik dimenzióban. A szereplők is sokat beszélnek és gondolkodnak az időről, érzékelve és érzékeltetve, hogy az órák által mért idő mellett létezik egy a bergsoni elmélet szerinti belső, szubjektív idő. Az einsteini elmélet szerint a téridő fogalmát is ismerjük. A XX. század elejétől máig az irodalomban számolnunk kell azzal, hogy nemcsak az „eltűnt idő” nyomába eredünk, de belső terek és utak is nyílnak.

A hely, ahol a regény szereplői élnek, fiktív: Szegély, egy kis, határ menti, hegyi falu. Utcáit, házait, múltját, jelenét, sőt a jövőjét is, a lakóival együtt, egy E/3-ban megszólaló narrátor szemszögéből ismerjük meg. Van egy erős női vonal: Mariana, Catalina, Gilda: anya, lánya, unokája.

(Linka, a dédunoka még csak ígéret.) A velük kapcsolatos boszorkányos-mágikus történetek erősen meghatározzák helyüket, tekintélyüket a faluban. Halványabban megrajzolt figurák a férjek (Karel, Pali, Pavel), és rajtuk kívül még számos mellékszereplő. Kiemelkedő szerepet tölt be három férfialak: Valter, az író, dr. Kovarenki Pál, a falu orvosa, és Jusztin atya, a falu papja, akik aztán Gildával kiegyesülve még bonyolultabb kapcsolatrendszeret alkotnak. Ők a falu értelmisége. Azt, hogy a regény meghaladja a család- és faluregény műfaji hagyományait, éppen a doktor köré szerveződő baráti társaság és az őket foglalkoztató témák széles skálája mutatja meg leginkább, melyek általános és egyetemes emberi problémák napjainkban is. A három férfialakról ezért is érdemes bővebben szólni.

Valter a falu történetét akarja megírni a lakosokkal készített interjúk alapján. A jobb megélhetés reményében a fővárosból költözik falura, miután jól induló karrierjében törés következett be. Mégsem lázadozik, mert kielégíti az önmaga elé tűzött feladat, az írás. Megküzd az elbeszélés nehézségeivel. Az első fejezet narrátora vele azonosítható. Halála után sem törlik meg azonban az egységes narratíva, ezért egyetlen, mindentudó elbeszélőt feltételezhetünk, aki nemcsak mindent tud, hanem benne él a jelenben, ismeri a múltat és a jövőt is: örök-narrátor.

Jusztin atya egy „szerencsétlen história” miatt valószínűleg büntetésből kerül az isten háta mögötti faluba. Talán ugyanazért, ami az új helyen is hamar kiderül: szeret inni és kártyázni. Ezzel a szokásával közelebb jut ugyan

híveihez, de súlyos lelki és világnézeti válságba kerül. Gondolkodni és kételkedni kezd, így lesz méltó arra, hogy bekerüljön Valter és a doktor társaságába.

A doktor, Kovarenki Pál (neve anagramma, az aktív eutanázia élharcosának, Kevorkiannak a nevéből) igazán színes egyéniség. Miután egy orvosi pert akasztottak a nyakába, és a legjobb barátja, Igor elcsábítja a feleségét, meg sem állva vele Amerikáig, a doktor, sztoikusán átértékelve addigi életét, megveszi ezt a vidéki praxist. Nemcsak a falu lelkiismeretes orvosa lesz, hanem egyértelműen ő a kis társaság motorja is. Felismerése a világegyetem egyik nagy titkáról – tudniillik hogy mindennek van magja, a sejtektől a galaxisokig – előreutal a *Mag* című fejezetre. Igazi értelmiségi, aki gondolkodik, tájékozódik, megfigyel, elemez, kísérletezik, noha a körülményei korántsem felelnek meg a tudományos kutatás feltételeinek. Ellentétben Igoréival, aki előtt a szabad világban minden út nyitva áll a kutatáshoz, a sikerhez, és aki mindvégig segíti falusi pályatársa munkáját.

Gilda kitűnő asszisztense lesz a doktornak a kísérletekben, az írónak az anyaggyűjtés megszervezésében. Ahogy anyja tanítónőként, nagyanyja afféle boszorkányként, ő is olyan munkát végez, amellyel a közösséget szolgálja, akár csak Jusztin atya, Valter és a doktor is. Ez a másokért végzett áldozatos munka a kapocs a kis társaság tagjai között, meg a játék, ami szint és formát ad együttléteiknek.

A világmegváltó beszélgetéseken kívül a doktor és Gilda az örök élet titkát és lehetőségét kutatják. Előbb egysejtűekkel, később egerekkel, majd saját magukon kísérleteznek. Az emberi géntérkép már elkészült, az egyes génekre irányulhat a figyelem. A hibás gének

kiiktatásával a jó egészség és az örök fiatalság titkát is keresik, hiszen ki szeretne örökké élni emberroncsként, teljesen leépülve. Swift szembeállította már ezzel a problémával az emberiséget, amikor Gullivert eljuttatta a halhatatlanok szigetére, amelynek lakói hiába várják a megváltó halált. A mitológiai bolygó zsidó is örök szenvedésre van kárhozzátva. A fiatalság és az egészség megőrzésében egy célzott génterápia segíthet, ezzel kísérleteznek. Valter halála után már csak a doktor, Lin-

ka és Gilda él. Legvégül Gilda marad: örök magányban az öröklétben.

Bár a cselekmény nem kronologikus, az olvasónak vannak támpontjai a szövegben az időrendet illetően, ugyanis a narrátor mindig megnevezi Magyarország XX. századi történelmének fontos csomópontjait: a nagy háború, országhatárok változása, zsidóüldözés, padlássöpítés, felszabadulás, úttörők, szamizdatok, a köztársaság kikiáltása, kárpótlási jegyek megjelenése, földek felvásárlása, az internet berobbanása. Mindeközben a falu él. Létrejön, beépül, fejlődik. (Erre utalhat az

első rész címe: *Telepítés és gondozás.*) Kialakul a központ: templom, iskola, bolt, kocsmá, azaz a közösségi élet színterei. Az emberek segítik egymást, keletkeznek közös tudások, terjednek pletykák, gyerekcsapatok indulnak kalandokra. Keresztelőkéről, temetésekről értesülünk. A falu legjobb korszakában kielégítő az infrastruktúra, a falu lakói el tudják érni a közeli Trenket, Kistrenket, Zádort és a távoli fővárost. Villany, telefon van, később internet is. Élhető hely azok számára, akik ott születtek, vagy oda költöztek. Azok viszont, akiknek nem nyújt elegendő életteret a falu, elmennek, olykor csak egy időre, máskor örökre. Majd megfordul a trend, a pusztulás képei következnek; lassan elnéptelenedik a falu, míg végül a házakat belepik a

Pesti Kalligram Kft., Bp., 2022

növények, az enyészet lesz az úr. A disztópikus jövő bizonyos zavargások, járványok után következik be.

Egy foltos macska az egész regény folyamán fel-feltűnik, és az utolsó fejezetben Teo néven Gilda társává avanzsál, már ha egy macskának tényleg kilenc élete van. Nem emberi, de fontos szereplő még Valter madara, az Edgar nevű holló. Jó poén, szinte halljuk Edgar A. Poe versének refrénjét: „S szólt a Holló: »Sohamár!«” Itt is ez az üzenet: Valter, bár óriási munkát fektetett bele, nem tudja befejezni a könyvét, Gildára bízva a folytatást. A tompa puffanással aláhulló madarak, akár a Hitchcock-filmben, vészjóslóak. Figyelemreméltók más motívumok is: a tükör, a köd, a pára, a hó, a játék. Vannak igazán katartikus jelenetek, pl. Mariana halála, Karcsi csendőri fellépése, Ágoston titkos élete; másképpen, de Valter szempontjából ide sorolható Szabó

tanár úr alakja is. A narrátor látószöge olykor vertikálisan, máskor horizontálisan fogja be a tájat, benne a falu lakóit. Ezért a fontos szereplők életét mélységében ismerjük meg, a kevésbé fontosakét felszínesebben.

Tér és idő koordinátái között élünk, a végtelenből kimetszett véges időtartamban és helyen. A végtelenbe belegondolni is félelmetes, ijesztő. Földünk pusztulása, a táguló világegyetem, az emberi genom feltérképezése, a lehetőségek és a korlátok felmérése, a téridő, az entrópia, a tudományok állása valamilyen szinten mindenkiket érdekelhetnek, sok olvasót bevonhatnak. A Mészöly-díjas Szeifert Natália negyedik könyve egyedülálló abban, hogy egy nagyon jól eltalált narratívával, fordulatos cselekményvezetéssel, kitűnő ember- és valóságismerettel regénybe transzponálja ezeket az izgalmas kérdéseket, a kortárs irodalmat kiemelkedő, karakteres darabbal gyarapítva.

„Tavaszi szél...” (Virágének) / részlet (2023; olaj, vászon, farostlemez; fotó: Nagy Imre)

Terjeszkedő bizonytalanság

Áfra János: *Omlás*

Az *Omlás* a harmincas költőgenerációhoz tartozó Áfra János negyedik, egyben legterjedelmesebb, tematikáját tekintve legátfogóbb verseskötete. Ennek egyrészt oka lehet az, hogy a szerző korábbi három önálló könyvének (*Glaukóma*, *Két akarat*, *Rítus*) lírai anyagából kimaradt, azokban nem közölt – de már megalkotott – költeményeket is tartalmaz, másrészt azonban – tematikus szempontból – oka lehet egy alkotói összegzés szándéka is. Ez utóbbi feltételezést támasztja alá, hogy az *Omlás* versei között számos olyan téma érhető tetten a figyelmes olvasó számára, amely gerincét adta Áfra János első három kötetének is; ilyen például a családi viszonyrendszer vagy a párkapcsolat dilemmáinak beemelése a versvilágba. Az eddigi életművet meglehetősen meghatározó két téma mellett azonban ebben a könyvben Áfra János több teret szentel a transzcendencia, illetve az ontológiai súlyú létértelmezés kifejezésének, nem kerülve olyan – napjainkat nagyban meghatározó – dilemmákat, mint a mesterséges intelligencia hatása az emberi gondolkodásmódra, a globális klímakrízis vagy a nukleáris katasztrófa rémképe.

A kötet öt fejezetének mindegyike tizenegy verset tartalmaz; az elsőt megelőzi egy mottó-vers (*Az éberítő elrugaszkodás*), tehát a könyvben összesen ötvenhat alkotás kapott helyet. A fejezetekre jellemző számtani azonoság tudatosan strukturált szándékot jelez, de a számszimbolikát is figyelembe véve számos jelentéssel bővíti a kötet egészét a tizenegyes szám (a teljesség igénye nélkül gondolhatunk az apostolok számára Júdás nélkül, vagy egy szintén eléggé szimbolikus amerikai film, az *I Ori-*

gins „szerencsés tizenegyes” motívumára). Ha a könyv címét és az öt fejezetcímet veszem figyelembe (*Oszlop*, *Alapfal*, *Anyagfáradás*, *Hidak*, *Entrópia*), az (élet)teret meghatározó architektúra, illetve az a ritmus jut eszembe elsőként, amely az épített történelem meghatározója: a múltban létrehozott épületek hidak a különböző korok társadalmi között; vagy: az idő ritmusát a történelemben jól mutatja az épített alkotások sorsa, amely a létrehozás, a bontás/omlás és az újjáépítés/újraépítés struktúrájában realizálódik. Az architektúra mint a versnyelvet meghatározó/befolyásoló elem az utóbbi évtizedekben meglehetősen jelenvalóvá vált a kortárs költészetben, gondolhatunk mások mellett Borbély Szilárd, Térey János vagy Korpa Tamás lírájára, akikkel egyébként is nagyfokú szellemi párbeszédet mutat Áfra János eddigi életműve, azonban meg kell jegyeznem, hogy ez a könyv amellest, hogy beilleszthető a jelzett tematikát hordozó költői névsorba, némiképp mégis eltér, illetve túlmutat azon. Amíg például Korpa Tamás *Egy híd térfogatáról* című könyvét (FISZ, 2013) egy olyan típusú metaforikus és szürreális képalkotás jellemzi, melyben a befogadónak kell kibogoznia, meddig tart a versekben a tér ábrázolása (metszetrajza), és hol kezdődik a test, az érzetek/érzések leírása, addig az *Omlás* verseiben a tér, az architektúra csak közle-ményalap, amely mélységében nyitja fel önmagát a befogadó számára, más szavakkal pontos, nem várja az olvasótól a rétegek lehámozását a gondolatokról; nem szürreális, hanem reális képalkotás jellemzi.

Ahogy a mai művészeti ágak mindegyikére egyre inkább jellemző az az irányultság, hogy

az alkotásnak meg kell küzdenie a figyelemért, úgy a hatáskeltést mint a figyelemfelkeltés eszközt nem kerülheti el napjaink kortárs lírája sem. Ilyen eszköznek tekinthető a könyv nyitó versének mottója is a ChatGPT-től („A romok a fejlődés magvai.”). Kétségtelen ugyan, hogy a kötet legelején ez a felütés magára vonzza az olvasó figyelmét, úgy vélem azonban, hogy a szerző szándéka itt túlmutat a szimpla figyelemfelkeltésen. Arra irányítja a befogadói fókuszot, hogy hogyan képes az ember, illetve az emberi akarat kivételése – akár a létrehozott mesterséges intelligencia is – a romokból, a semmiből új világot alkotni. Ehhez – akár mint tézishez – igazodva a könyv első, *Oszlop* című ciklusának alkotásai az akarat teremtő erejét írják le. A teremtő erőnek a térben, illetve a létben megmutatkozó lenyomata hol a nyelv, hol az álmok, hol pedig a hit: „A kezdet nehéz, akár egy tehetetlen isten. / Nem volt első szó, nem volt első író ember, / nem volt első alany és nem volt első tárgy” (*A nyelv a távolság*); „Terjed a kép helye, / a sorjázó képletek tája, / hol jelentést nyerhet / a vágyak súlya-súrlódása” (*A kezdés előtt*). Ezeket a sorokat elsőre olvasva az volt a benyomásom, hogy a versek jelentősebb mértékben függenek össze annál, mint hogy egy ciklus darabjai: olyanok, mintha az egyikben leírt tézist magyarázná a másik, vagy épp egyik antitézise lenne a másiknak.

Az *Alapfal* című fejezet verseiben a személyes múlt, és ezzel párhuzamosan a kezdés és elmúlás viszonyrendszerének lírai értelmezése jelenik meg lehangsúlyosabban. A *Kemény, puha* című versben például mama felidézett alakja, és a hozzá kapcsolódó emlékkép mint erkölcsi evidencia jelenik meg, más szavakkal: mint bizonyosság a minél inkább elbizonytalanodott lírai alany jelenében: „mama indulni /

készült, hogy megfőzze saját ebédjét, / de rozsdás / biciklijéről a lánc leszakadt, / úgyhogy / életében először kérni kényszerült”.

Ez a gondolat – a bizonyos és bizonytalan szembeállítás – a kötet többi fejezetében is vissza-visszatérő tézisként van jelen, rámutatva, hogy jelenünk magasan képzett és jelentős mértékű technológiai fejlődést átélő nemzedéke egyre bizonytalanabb az emberi lét lényegét érintő kérdésekben. Ennek az abszurditását fejezik ki Áfra János néhol a szarkazmust sem nélkülöző sorai: „jön a visszarendeződés / a biztos bizonytalanba. / Ami elmaradt, nem pótolható, / ám megleszünk így is, / mi makulátlanul hűvösek.” (*Ami el sem*); „Iszonyatomban le-

engedve / felejttem szemhéjamat, / majd így nézem vissza / a nosztalgia vetítívásznán / egyetlen filmre vágott / megpihénéseinket.” (*Keresztidők*).

Az *Omlás* lírai alanya természetesen nem csak téziseket ütköztet, beszédmódja nem csupán a múlt felidezésére vagy az öncélú vallomásra korlátozódik. Több ennél: olyan tükröt tart a gondolkodó olvasó elé, amelyben nem feltétlenül válaszok rejlenek, de amelyben az „atomkárosult test” (*Felezési*

idő) vagy „az utca morajló autópályára nyíló szája” (*Kiszámíthatatlan reggel*) nyugtalanító reflexiójává válik jelenünk egyre nagyobb bizonytalanóságban élő individuumának. Mindkét idézett vers az *Anyagfáradás* című ciklus része. Amíg ebben a fejezetben nagyrészt a jelenkor társadalmának „általánosabb” (értsd: mindenki által általánosságban közismert) létproblémái – a nukleáris technológia, a globális klímaváltozások, a környezetvédelem – jelennek meg, addig a könyv utolsó két ciklusában (*Hidak*, *Entrópia*) egy-egy kevésbé közismert – már-már tragikus – léthelyzetre reflektálnak az alkotások. Az *ismeretlen erő* című vers például egy orosz influenszer és

barátnőjének lírai esetleírása. A feltárt történet tragikumát önmagában nem az állapotos barátnő, Valentina Grigorjeva halála, hanem az, hogy a pár minden szélsőséges ön- és egymást sértő tetteles agresszivitásának alapja az online nyilvánosság, a társadalom egy részének mentális igénye az erőszakra. Az *Entrópia* ciklusban válik hangsúlyosabbá az egyes szám első személyű megnyilatkozás, valamint az önmegszólítás: „Vagyok a dolgok bánata” (*Rostok*); „mintha mégis / védtelen lennék, akár egy ember” (*Ég, tiszta*); „azt várod, / hogy valaki utánad nyúljon” (*A levegő súlya*). Ezekben a versekben a létösszegzés lírai hagyomá-

nyát vélem felfedezni (gondolok itt Kosztolányi Dezső, József Attila vagy Pilinszky János műveire), de olyan létösszegzést, amely a filozófiai hangnem mellett érzékenyen reflektál a modern kori társadalomra jellemző elidegenedésre és közönyre.

Filozófiai mélységű gondolatfolyam? Számvetés? Láttelel? Talán egyszerre mindet magában hordozza Áfra János új kötete. Abban biztos vagyok, hogy nem könnyű olvasmány, de abban is, hogy aki kezébe veszi a könyvet, egy olyan kortárs lírai esszenciát kap, amely jelenünk mindnyájunkat foglalkoztató dilemmáit igyekszik feltárni a költészet eszközeivel.

Hangyaboly (2008–2009; olaj, vászon, farostlemez; 135×214 cm; fotó: Sulyok Miklós)

A fanyűvők felesége (2006–2007; olaj, vászon, farostlemez; 280×210 cm; fotó: Sulyok Miklós)

Az előző számunk tartalmából

Gergely Ágnes, Kovács István, Zalán Tibor, Szabó T. Anna, Géczi János, Csobánka Zsuzsa, Kopriva Nikolett, Fecske Csaba versei

Tóth László, Abafáy-Deák Csillag, Zsidó Ferenc, Haász János prózái

Halász Bálint gyerektörténete a *Papírhajó* rovatban

Tanulmányok Grendel Lajos munkásságáról, a humor szerepéről a kortárs magyar irodalomban, Klimó Károly és Andaházy-Kasnya Béla művészetéről

Kritikák Gergely Ágnes, Márton László, Milbacher Róbert és Molnár Lajos könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

Képszerkesztő, laptervező: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a Lapker Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.